

M. de Jonge
C. van der Veen

 Trimbos
instituut

Netherlands Institute of Mental Health and Addiction

Qatgebruik onder Somaliërs in Nederland

M. de Jonge
C. van der Veen

Qatgebruik onder Somaliërs in Nederland

Utrecht, december 2011

Colofon

Financiering en opdrachtgever

Ministeries van VWS, Veiligheid & Justitie en BZK/WWI

Projectleiding

Drs. Clary van der Veen

Projectuitvoering

Drs. Martha de Jonge

Drs. Clary van der Veen

Redactie

Drs. Regine zum Vörde Sive Vörding

Productiebegeleiding

Kathy Oskam

Omslagontwerp

Ladenius Communicatie B.V. Houten

Drs. Martha de Jonge (foto's)

Productie

Ladenius communicatie B.V. Houten

Met dank aan de sleutelpersonen en Somalische expert, de gemeenteambtenaren van de elf gemeenten (Den Haag, Rotterdam, Utrecht, Tilburg, Nijmegen, Arnhem, Eindhoven, Delft, Dordrecht, Groningen en Amsterdam) en de professionals werkzaam in verschillende werkgebieden voor hun medewerking aan het onderzoek en het delen van informatie, ervaring en kennis over Somaliërs en qatgebruik. Ook dank aan Keshia Curie en de medewerkers van de dienst datamanagement van het Trimbos-instituut voor de medewerking tijdens de verwerking van de data.

Deze uitgave is te downloaden via www.trimbos.nl/webwinkel artikelnummer: AF1112

Trimbos-instituut
Da Costakade 45
Postbus 725
3500 AS Utrecht
T: 030-297 11 00
F: 030-297 11 11

© 2011, Trimbos-instituut, Utrecht.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande toestemming van het Trimbos-instituut.

Inhoudsopgave

Inleiding	p. 5
Samenvattingen	p. 7
1 Hoofdstuk 1 Gebruikers	p. 11
1.1 Doelstelling	p. 11
1.2 Methode van onderzoek	p. 11
1.3 Resultaten	p. 15
1.3.1 Demografische gegevens	p. 15
1.3.2 Qatgebruik	p. 18
1.3.3 Qatgebruik, problematisch gebruik en demografische gegevens	p. 22
1.3.4 De effecten/gevolgen van (problematisch) qatgebruik op gezondheid, sociale en maatschappelijke situatie van Somaliërs	p. 25
2 Hoofdstuk 2 Gemeenten	p. 29
2.1 Doelstelling	p. 29
2.2 Methode van onderzoek	p. 29
2.3 Somaliërs in Nederland	p. 31
2.4 De Somalische groep en qatproblematiek per gemeente	p. 33
2.5 Beleid rond de Somalische groep per gemeente	p. 35
3 Hoofdstuk 3 Professionals	p. 43
3.1 Doelstelling	p. 43
3.2 Methode van onderzoek	p. 43
3.3 Resultaten	p. 44
3.3.1 Werkgebied professionals en de aandacht voor qat	p. 44
3.3.2 Gezondheid van Somaliërs en qat	p. 46
3.3.3 Sociale situatie van Somaliërs en qat	p. 48
3.3.4 Maatschappelijke situatie van Somaliërs en qat	p. 50
3.3.5 Huisvesting en qat	p. 52
Conclusies	p. 55
Referenties	p. 57
• Bijlage 1 – Vragenlijst gebruikers qat	p. 59
• Bijlage 2 – Vragenlijst partners van gebruikers	p. 79
• Bijlage 3 - Topiclijst gemeenten	p. 97
• Bijlage 4 - Topiclijst professionals en focusgroepen	p. 101
• Bijlage 5 - Cijfers bij de figuren	p. 107

Inleiding

Uit onderzoek in opdracht van de Directie Inburgering en Integratie van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties blijkt dat Somaliërs in Nederland achterblijven bij andere migrantengroepen op de gebieden van participatie en integratie (Heelsum, 2011). Ook cijfers van het SCP illustreren dat Somaliërs veelal laag zijn opgeleid. Bijna een derde van de Somaliërs is werkloos, heeft een bijstanduitkering en leeft hierdoor in een kwetsbare situatie (Dourleijn & Dagevos, 2011).

In de Somalische gemeenschap wordt een relatie gelegd tussen qatgebruik en de sociaaleconomische positie van de Somaliërs. Qatgebruik door Somalische mannen, maar ook het vermeende toenemende gebruik door Somalische vrouwen lijkt negatieve gevolgen te hebben voor de sociaaleconomische positie van Somaliërs. Qatgebruik levert volgens de gemeenschap spanningen op binnen relaties, en de kosten van het qatgebruik drukken zwaar op het toch al beperkte budget van een gezin met een bijstanduitkering. Dit zou leiden tot schulden, scheidingen en opvoedproblemen. Een verkennende studie naar qatgebruik onder Somaliërs (De Jonge & van der Veen, 2010) bevestigde de relatie tussen de kwetsbare situatie van Somaliërs en qatgebruik. In deze studie zijn geen causale relaties gelegd tussen qatgebruik en sociale, economische en maatschappelijke problemen.

Somalische zelforganisaties vragen om een qatverbod om de sociale, economische en maatschappelijke problemen binnen de Somalische gemeenschap een halt toe te roepen. In verschillende gemeenten is de vraag ontstaan om een stringente aanpak of qatverbod. Sommige gemeenten hebben te maken met Somaliërs en multiproblematiek waarvan qatgebruik deel uitmaakt, en hebben overlast rondom de distributie en qathuizen. Deze gemeenten vragen om een landelijke aanpak.

Het kabinet wil de problemen rondom handel en qatgebruik aanpakken en wil deze maatregelen funderen op onafhankelijk onderzoek. In opdracht van drie directies van de ministeries van VWS, Veiligheid & Justitie en BZK/WWI heeft het Trimbos-instituut dit onderzoek uitgevoerd. Het onderzoek dient om meer inzicht te geven in de aard en omvang van qatgebruik en in de gevolgen voor de gezondheid en integratie van Somaliërs in Nederland. In het voorliggende rapport hebben de volgende onderzoeksvragen centraal gestaan:

1. Wat is de aard van het (problematisch) qatgebruik onder Somaliërs in Nederland?
2. Wat is de omvang van (problematisch) qatgebruik onder Somaliërs in Nederland?
3. Welke problemen ervaren gemeenten rondom (problematisch) qatgebruik?
4. Welke aanpak hanteert de gemeente voor (problematisch) qatgebruik, en volstaat deze?

De onderzoeksvragen zijn beantwoord vanuit drie perspectieven. In hoofdstuk 1 wordt het perspectief van de qatgebruiker uiteengezet, in hoofdstuk 2 volgen de meningen van de gemeenten en in hoofdstuk 3 zijn professionals en Somalische experts aan het woord.

Samenvattingen

Hoofdstuk 1 - Gebruikers

Het doel van dit deel van de studie is het beantwoorden van de volgende onderzoeksvragen:

- Wat is de aard van (problematisch) qatgebruik onder Somaliërs in Nederland?
- Wat is de omvang van (problematisch) qatgebruik onder Somaliërs in Nederland?

Om deze vragen te beantwoorden zijn gebruikers van qat geïnterviewd. Zij zijn benaderd door Somalische interviewers met een goede toegang tot de doelgroep, zogenaamde Privileged Access Interviewers.

- De methode met gebruik van Privileged Access Interviewers (PAI) is effectief gebleken in het bereiken van een grote onderzoeksgroep.
- De selectie van de respondenten is niet gerandomiseerd. Daarom is niet met zekerheid te zeggen dat de onderzoeksgroep een afspiegeling vormt van de brede groep van qatgebruikers.
- Profiel van de respondenten (gebruikers):
 - 114 gebruikers, 17 vrouwen en 97 mannen.
 - 80% oudkomers (langer dan zes jaar in Nederland).
 - Iets meer dan 50% heeft meer onderwijs dan de basisschool gevolgd; vergeleken met landelijke cijfers (Dourleijn & Dagevos, 2011) is de groep iets hoger opgeleid dan Somaliërs in Nederland gemiddeld zijn.
 - Een ruime meerderheid van de onderzoeksgroep heeft geen werk en krijgt een uitkering. Landelijk is dit 33% (Dourleijn & Dagevos, 2011).
 - Bijna drie kwart van de onderzoeksgroep heeft een inkomen tussen € 500,- en € 1500,-.
 - Ruim 30% van de respondenten heeft te weinig geld om de vaste lasten te betalen en een evenzo grote groep heeft een lening uitstaan.
 - Een grote meerderheid woont in gemengde woonomgeving, met Somaliërs, andere migranten en autochtonen.
 - De helft heeft een gemengde vrienden/kennissenkring met Somaliërs, andere migranten en autochtonen.
 - Bijna alle respondenten hebben een vaste verblijfplaats (huur- of koopwoning).
 - Bijna de helft woont alleen.
 - De helft van de respondenten heeft kinderen.
- De helft van de mannelijke oudkomers en bijna alle vrouwelijke oudkomers zijn na aankomst in Nederland begonnen met qat kauwen. Het overgrote deel van de nieuwkomers kauwde ook al in Somalië (zowel mannen als vrouwen).
- De gemiddelde qatgebruiker koopt zijn qat in een qathuis of krijgt het anders via familie en vrienden.
- Hij/zij kauwt een of twee maal per week qat en gebruikt dan ongeveer drie bundels per keer á € 3,50.
- Het kauwen gebeurt bij voorkeur thuis of bij vrienden, over het algemeen in het weekend, op vrijdag of zaterdag, tussen 16.00 en 24.00.

- De kosten voor gebruik bedragen gemiddeld rond de € 22,- per week aan qat.
- 11% van de onderzoeksgroep scoort 8 of hoger op de SDS en valt daarmee in de categorie 'problematisch gebruiker'.
- In de onderzoeksgroep hebben de variabelen *leeftijd*; *wel/niet samenwonend met partner*; *verblijfsstatus*; *opleidingsniveau*; *arbeidsparticipatie* en *sociale contacten* geen significante relatie met de mate van qatgebruik of een probleemscore op de Severity of Dependence Scale (SDS) (8 of hoger).
- De variabelen *geslacht*, *oud/nieuwkomer*, *taalniveau* en *financiële situatie* hebben wel een significante relatie met de mate van qatgebruik of een probleemscore op de SDS (8 of hoger).
 - Vrouwen, nieuwkomers, Somaliërs die de Nederlands taal slecht spreken en Somaliërs die een lening hebben, consumeren gemiddeld meer qatbundels in de week dan mannen, oudkomers, Somaliërs die de Nederlandse taal goed spreken en Somaliërs die geen lening hebben.
 - Relatief meer vrouwen dan mannen vallen binnen de score 'problematische qatgebruiker' (8 of hoger op de SDS).
 - Vrouwen scoren gemiddeld hoger op de SDS dan mannen.
- Relatief meer problematische qatgebruikers hebben last van:
 - gezondheidsklachten: gebitsklachten, stemmingswisselingen, irritaties, hartkloppingen, paniekaanvallen en zich zorgen maken over geldbesteding aan qat;
 - spanningen in sociale relaties: conflicten met andere qatkauwers, ruzie met partner en vrienden/familie, te weinig tijd en aandacht voor partner, kinderen en voor vrienden en familie;
 - integratieproblemen: zich verslapen en te laat komen op school, cursus en op andere afspraken, en door het qatgebruik moeite hebben om een opleiding te volgen en werk te vinden;
 - financiële problemen: te weinig budget voor qat, het huishouden en andere zaken.

Hoofdstuk 2 - Gemeenten

In het programma van eisen werden met betrekking tot gemeenten de volgende onderzoeksvragen gesteld:

- Welke problemen ervaren gemeenten rondom (problematisch) qatgebruik?
- In hoeverre kunnen gemeenten momenteel het (problematisch) qatgebruik aanpakken; is het bestaande beleidsinstrumentarium voldoende en zo nee, op welke punten schiet het tekort?

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden zijn semi-gestructureerde interviews uitgevoerd met relevante beleidsambtenaren van de elf gemeenten met de meeste Somalische inwoners; Arnhem, Amsterdam, Dordrecht, Delft, Groningen, Nijmegen Tilburg, Rotterdam, Den Haag, Utrecht en Eindhoven.

- Zeven gemeenten signaleren de invloed van qat op de gezondheid, integratie en sociaaleconomische situatie van de Somalische groep. In de overige gemeenten

wordt het gebruik van qat als een probleem rond openbare orde en veiligheid gezien en behandeld.

- Zes gemeenten ervaren qatgebruik als een probleem, omdat zij overlast ervaren van gebruik en handel.
- Vier gemeenten signaleren combinatiegebruik van qat en alcohol.
- Het grootste deel van de beleidsmaatregelen rond qat is gericht op het verminderen van overlast rond gebruik en handel van qat. Dit gebeurt door middel van het sluiten van qathuizen, het verbieden van qathandel in een bepaald gebied en in een enkel geval het maken van afspraken met qathuizen. Overlast op straat wordt tegengegaan door mensen 'weg te sturen' of te beboeten indien mogelijk.
- Drie gemeenten geven expliciet aan dat zij gebaat zouden zijn bij een verbod op qat (handel en gebruik), andere gemeenten hebben geen duidelijke mening over een verbod op qat.
- Drie gemeenten zetten beleid in om de positie van de Somalische inwoners in hun geheel te verbeteren (gezondheid, sociaaleconomische positie, integratie). Qat vormt hier een onderdeel van.
- Eén gemeente spreekt de angst uit dat door een verbod op qat de focus van de overheid te veel op qat problemen komt te liggen, waardoor andere problemen van Somaliërs (werkloosheid, onderwijs, uitkeringsafhankelijkheid) op de achtergrond raken en onvoldoende aandacht krijgen.

Hoofdstuk 3 - Professionals

Het doel van deze deelstudie is inzicht te krijgen in de problematiek die samengaat met (problematisch) qatgebruik, beschouwd vanuit professionals die in hun werkgebied te maken hebben met Somaliërs in Nederland.

De data zijn verzameld via drie focusgroepdiscussies en telefonische interviews met professionals. In totaal hebben aan de focusgroepen 45 professionals deelgenomen vanuit de werkdomeinen: gezondheid, huisvesting, veiligheid, opvoeding, inburgering, onderwijs en financiën.

- Qatgebruik staat niet op de agenda van instellingen en er wordt nauwelijks (intern noch extern) kennis uitgewisseld over wat qat is en hoe je qat kunt signaleren. Qatgebruik komt in beeld wanneer sprake is van overlast bij de qatverhandeling op distributiepunten, bij qatgebruik in qathuizen, en door een groep Somaliërs met multiproblematiek die alcohol of harddrugs gebruiken.
- Bij professionals van niet-Somalische herkomst is geen kennis aanwezig om qatgebruik te herkennen en te signaleren.
- Professionals van Somalische afkomst signaleren qatgebruik veelvuldig. Deze signalen moeten serieus genomen worden, maar er bestaat een risico van overrapportage van qatgebruik. Wanneer er sprake is van qatgebruik worden problemen ten aanzien van de sociaaleconomische positie en integratie eenduidig aan qat toegeschreven. Dit gebeurt veelal op basis van voorbeelden of beperkte aantallen.
- Op het gebied van gezondheid van Somaliërs signaleren professionals vooral gebitsproblemen en psychische problematiek.

- Een relatief kleine groep Somalische mannen (ongeveer veertig per gemeente) heeft last van psychiatrische problematiek, is werkloos, dakloos en verslaafd aan alcohol of harddrugs.
- Op sociaal gebied signaleren de professionals verschuivende rolpatronen en taken tussen mannen en vrouwen, wat leidt tot onbegrip en ruzie tussen de partners. Scheiding is hiervan vaak een gevolg en veel gezinnen worden gerund door alleenstaande moeders.
- Qatgebruik en werk zijn volgens de professionals goed te combineren, wanneer qat in het weekend gekauwd wordt.
- Somaliërs komen vaak naar Nederland met financiële verplichtingen jegens hun familie in Somalië. Deze financiële verplichtingen (rond de honderd US-dollar per maand) drukken zwaar op een huishoudbudget dat voor veel Somaliërs op uitkeringsniveau ligt. Binnen zo'n beperkt budget is iedere uitgave en dus ook qat kopen een grote belasting.
- Somaliërs wonen relatief vaak in kwetsbare wijken en in sociale huisvesting. Er komen over het algemeen weinig klachten binnen over Somaliërs.
- De problemen van de Somalische groep kunnen niet eenduidig worden toegeschreven aan qat. De gezondheidsproblemen zijn voor de hele groep Somaliërs (kinderen, jongeren en volwassenen) herkenbaar en de sociale problematiek is voor de hele groep vluchtelingen (trauma, gezinshereniging, asieltraject, werkloosheid) herkenbaar.

Hoofdstuk 1 Gebruikers

1.1 Doelstelling

Het doel van dit deel van de studie is het beantwoorden van de volgende onderzoeksvragen:

- Wat is de aard van (problematisch) qatgebruik onder Somaliërs in Nederland?
- Wat is de omvang van (problematisch) qatgebruik onder Somaliërs in Nederland?

Om de vraag over de aard van (problematisch) qatgebruik te beantwoorden wordt in dit hoofdstuk een beeld geschetst van de groep gebruikers die hebben deelgenomen aan dit onderzoek. Zij gebruiken allemaal één keer per week (of vaker) qat, maar verschillen van elkaar op gebieden zoals inkomen, leeftijd, verblijfsstatus, opleidingsniveau en integratie. De manier waarop deze leefgebieden samenhangen met (hoeveelheid) qatgebruik wordt onderzocht. Ook in hoofdstuk drie (Professionals) wordt aandacht aan deze vraag besteed.

Om de vraag over de omvang van (problematisch) qatgebruik te beantwoorden zijn vragen gesteld over frequentie van qatgebruik, aantal bundels, verkooppunten en plaatsen waar gebruikt wordt. Aangezien de onderzoeksgroep geen representatieve steekproef van de Somalische gemeenschap in Nederland is, kan op basis van deze cijfers geen schatting over de hoeveelheid qatgebruik in de hele gemeenschap worden gedaan. Wel kan een schatting worden gedaan van het aantal problematische (verslaafde) gebruikers binnen de groep die ten minste één keer per week qat kauwt. De mate van problematisch gebruik is gemeten aan de hand van de Severity of Dependence Scale (SDS).

1.2 Methode van onderzoek

Privileged Access Interviewers (PAI)

Om de Somalische respondenten te bereiken is gewerkt met *Privileged Access Interviewers* (PAI). Deze onderzoeksmethode maakt gebruik van sleutelinformanten. Het voordeel van sleutelinformanten is dat zij een goede toegang hebben tot de Somalische doelgroep, die bekend staat als een gesloten gemeenschap. Daarnaast spreken de sleutelinformanten de taal en delen zij (grotendeels) de cultuur van de respondenten. Ook dit maakt het interviewen makkelijker, omdat het mogelijk is om sneller een vertrouwensrelatie op te bouwen. In vergelijkbare onderzoeken naar qatgebruik onder Somaliërs in Groot-Brittannië maakten Griffiths (1998) en Patel (2008) succesvol gebruik van dezelfde methode. Ook in de Verenigde Staten werd deze onderzoeksmethode gebruikt bij onderzoek naar qatgebruik onder de Somalische gemeenschap (Osman, 2011; Spring, 2003).

Om sleutelinformanten te werven werd een vacature verspreid door het netwerk (o.a. Pharos, netwerk BZK/WWI, GGD'en). Dertien sleutelinformanten werden geselecteerd uit meer dan dertig aanmeldingen.

De interviewers zijn geselecteerd op de volgende criteria:

- Beheersing van de Somalische en Nederlandse taal.
- Contacten hebben in de Somalische gemeenschap en contacten hebben met Somalische qatgebruikers (de sleutelinformanten gaven vooraf aan zonder problemen tien of meer respondenten te kunnen werven).
- Regio (de sleutelinformanten waren woonachtig in twaalf verschillende steden en hebben in en rond deze steden respondenten geworven).
- Variatie in leeftijd van de interviewers (de interviewers varieerden in de leeftijd van 21 tot 48 jaar).
- Variatie in eigen qatgebruik (drie van de interviewers gebruikten qat).
- Afstemming in gender (zes vrouwen en zeven mannen hebben de interviews afgenomen).
- Voldoen aan een aantal voorwaarden waaronder het volgen van een training en het geven van verslaglegging tijdens en na afronding van het afnemen van de interviews.
- Het afnemen van de vragenlijsten uit persoonlijke betrokkenheid en in dienst van het Trimbos-instituut.

Uit eerder onderzoek onder Somaliërs bleken Somalische zelforganisaties uitgesproken meningen te hebben ten aanzien van gedogen dan wel verbieden van qatgebruik. Om niet in verwarring te komen met de onafhankelijkheid van dit onderzoek en de daarvoor geformuleerde doelstellingen, zijn de zelforganisaties die eigen agenda's hebben opgesteld, niet als zodanig geraadpleegd in het onderzoek

De geselecteerde interviewers hebben voorafgaand aan het onderzoek een training ontvangen. In deze training ontvingen zij informatie over het onderzoek (doel, methode, etc.), werden het interviewprotocol en de eventuele knelpunten besproken en werd geoefend met de vragenlijsten. Alle dertien sleutelinformanten hebben de training gevolgd.

Werving respondenten

De interviewers hebben qatgebruikers geworven op verschillende vindplaatsen, waaronder het AZC, hun eigen sociale netwerk, qathuizen en andere plaatsen waar qat gebruikt wordt, zoals op parkeerplaatsen en in een Somalisch belhuis. De respondenten ontvingen waardebonnen in ruil voor hun medewerking aan het interview.

Naast het direct benaderen van qatgebruikers in hun eigen netwerk, is de sneeuwbalmethode toegepast om via qatgebruikers te interviewen. Bijna alle interviewers hebben meerdere strategieën toegepast om qatgebruikers buiten hun eigen sociale netwerk te vinden. Daarnaast zijn de interviewers naar bepaalde vindplaatsen gegaan (qatdistributieplaatsen, qathuizen, op straat Somalische mannen aanspreken) om respondenten voor het onderzoek te werven. Voor de vrouwelijke interviewers waren deze vindplaatsen minder toegankelijk omdat het voor een Somalische vrouw niet gepast is om zich daar te vertonen. Een enkeling is in gezelschap van haar broer naar deze vindplaatsen gegaan. Daarnaast hebben de meeste vrouwelijke interviewers via hun werk contact met de Somalische doelgroep. Zij hebben ook via hun werk respondenten geworven.

In tegenstelling tot de qatgebruikers zelf waren de partners van de qatgebruikers moeilijk te werven. Voor bijna de helft (48%) van de respondenten was de vraag niet relevant omdat ze alleenstaand waren. Aan de qatgebruikers met partner werd gevraagd of ze er bezwaar tegen hadden dat hun partner ook werd geïnterviewd. Een groot aantal van hen had bezwaar tegen het interviewen van de partner. Uiteindelijk zijn zeventien respondenten als de partner van een qatgebruiker geïnterviewd.

Afname vragenlijsten

De dataverzameling, het afnemen van de vragenlijsten, werd uitgevoerd tussen 4 en 31 oktober 2011. In totaal werden 131 vragenlijsten door dertien Somalische interviewers afgenomen. De interviews werden afgenomen in de gemeenten met de meeste Somalische inwoners, zie tabel 1.1.

Tabel 1.1 Herkomst respondenten

	Aantal
Amsterdam e.o.	9
Arnhem e.o.	5
Utrecht e.o.	10
Den Bosch e.o.	19
Tilburg e.o.	12
Rotterdam e.o.	9
Nijmegen e.o.	25
Dordrecht e.o.	9
Den Haag e.o.	20
Eindhoven	7
Andere plaatsen	6
Totaal	131

Tijdens de training waren de interviewers optimistisch over de werving en leek de afgesproken beoogde hoeveelheid van tien respondenten geen probleem te vormen. In praktijk bleek het wantrouwen onder Somalische qatgebruikers jegens het onderzoek echter erg groot. Hiervoor werden verschillende redenen aangehaald:

1. De berichtgeving in de media over het op handen zijnde verbod versterkte het gevoel van wantrouwen; 'meedoen met het onderzoek zou mogelijk betekenen dat ze zouden meedoen aan een verbod op qat'.
2. Wantrouwen ontstond ook door de verplichting om een formulier te ondertekenen voor het *informed consent*, waarbij de respondent toestemming geeft om zijn/haar gegevens voor onderzoek te gebruiken.
3. Een groot deel van de respondenten was bang dat de gegevens over het gebruik van qat terecht zouden komen bij de gemeente, sociale dienst of andere instellingen.

Daardoor kostte het de interviewers veel overredingskracht om uiteindelijk het interview te kunnen afnemen.

De vragenlijsten zijn op verschillende locaties afgenomen en afhankelijk van de locatie/situatie alleen met de interviewer (66%) of in gezelschap van anderen (34%) (qathuis met meerdere kauwers, thuis met familieleden, eethuis met meerdere gasten, belhuis met meerdere klanten, gemeente Uithoorn met meerdere handelaren) afgenomen.

Een deel van de qatgebruikers waren 'bekenden' van de interviewer omdat ze zijn geworven in diens sociale netwerk. Het viel meerdere interviewers op dat sommige respondenten hun qatgebruik onderrapporteerden en dat sommigen niet eerlijk antwoordden op bepaalde gezinsvragen, zoals het hebben van een relatie en het hebben van kinderen.

Het invullen van de vragenlijst kostte gemiddeld veertig minuten tot een uur en gebeurde anoniem. De meeste vragen waren meerkeuzevragen.

Vragenlijst

De keuze voor het ontwikkelen van een vragenlijst met gesloten vragen als onderzoeksinstrument is gebaseerd op twee voorwaarden:

1. de dataverzameling moest plaatsvinden binnen een maand, waardoor er geen ruimte was om veel open vragen te analyseren;
2. de dataverzameling werd uitgevoerd door dertien sleutelinformanten, het stellen van gesloten vragen voorkwam dat de antwoorden een *bias* meekregen van de informant.

Na een beperkte inventarisatie van bestaande instrumenten zijn twee vragenlijsten ontwikkeld: een voor gebruikers van qat en een voor partners van gebruikers van qat. De vragenlijst voor gebruikers van qat is deels gebaseerd op een eerder gebruikte vragenlijst voor het vaststellen van qatgebruik onder Somaliërs in Londen (Griffiths, 1998).

De definitieve vragenlijsten omvatten de volgende onderdelen: demografische gegevens (algemeen, gezinssituatie, werk en opleiding en financiën, sociaal netwerk) en qatgebruik (actueel, redenen van gebruik, klachten na gebruik, afhankelijkheid van qat en combinatiegebruik).

Severity of Dependence Scale (SDS)

De mate van verslaving aan qat werd gemeten met de *Severity of Dependence Scale* (SDS). Deze schaal bestaat uit vijf vragen die er vertaald naar het Nederlands als volgt uitzien:

1. Heeft u gedacht dat u uw qatgebruik niet meer onder controle had?
2. Heeft het vooruitzicht om geen qat te kauwen u bezorgd of ongerust gemaakt?
3. Heeft u zich zorgen gemaakt over uw qatgebruik?
4. Heeft u gewenst dat u kon stoppen met qat gebruiken?
5. Hoe moeilijk zou u het vinden om te stoppen met qat of geen qat meer te gebruiken?

Deze schaal voor mate van verslaving is ontwikkeld en getest door Gossop (1995). Later is de lijst door Kassim (2010) geschikt bevonden voor het meten van qatverslaving. In de studie van Griffiths (1998) naar qatgebruik onder Somaliërs in Londen wordt de SDS ook gebruikt.

Beide vragenlijsten zijn vertaald naar het Somali waardoor de vragen tweetalig konden worden gesteld. De vragenlijsten zijn mondeling afgenomen om misinterpretatie van de respondenten zo veel mogelijk in te perken.

Analyse

De ingevulde vragenlijsten werden ingevoerd in een database. Om de kenmerken en antwoorden van de respondenten te vergelijken tussen onder andere mannen-vrouwen, oudkomers-nieuwkomers, problematisch-nietproblematische qat gebruikers werd voor zowel de categoriale als continue variabelen standaard descriptieve statistiek gebruikt, analyses werden uitgevoerd met behulp van de Chi² toets, t-toetsen en de ANOVA. Deze analyses werden gedaan met het statistisch programma SPSS V.19 voor Windows.

1.3 Resultaten

1.3.1 Demografische gegevens

Respondenten

In totaal werden 131 ingevulde en bruikbare vragenlijsten geretourneerd; 114 vragenlijsten zijn afgenomen bij qatgebruikers, 17 vragenlijsten werden afgenomen bij de partners van respondenten. Over de partners kan worden gezegd dat hun meningen over het gebruik van hun echtgenoot niet significant afweken van de meningen van de gebruikers zelf. In dit hoofdstuk worden de gegevens gepresenteerd van de onderzoeksgroep bestaande uit 114 qatgebruikers.

Van de 114 respondenten zijn er 94 man (82,5%) en 17 vrouw (14,9%). Drie respondenten (2,6%) hebben hun geslacht niet ingevuld. De gemiddelde leeftijd was 38,5 jaar waarbij de leeftijdvariatie ligt tussen de twintig en zeventig jaar.

Woon- en leefsituatie

Bijna alle respondenten zijn in Somalië geboren. Twee zijn in Nederland geboren, twee in (het Somalische deel van) Ethiopië en één in Djibouti. Meer dan twee derde (67,9%) van de respondenten die geboren zijn in Somalië, komen uit de twee steden: Mogadishu (49,1%) en Hargeisa (17,5%).

Tabel 1.2 Geboorteland (%)

	N=114
Somaliland	13,2
Somalië	82,5
Nederland	1,8
Anders	2,5
Totaal	100

Een meerderheid (92%) heeft een stabiele woonomgeving (in een huur/koopwoning, kamer of appartement). Bijna minder dan 8% van de respondenten heeft een onstabiele woonsituatie (bij vrienden, op straat, in een asielzoekerscentrum).

Tabel 1.3 Woonsituatie (%)

	N=114
Huurwoning/-appartement	82,5
Kamerhuur	7,8
Asielzoekerscentrum	3,5
Koopwoning/-appartement	1,8
Op straat/daklozenopvang	2,6
Bij vrienden/familie	1,8
Totaal	100

Iets meer dan de helft (54,4%) van de respondenten woont niet alleen. Bijna een derde (32,5%) woont samen met echtgenoot/echtgenote of vaste partner en 21,1% woont samen met zijn/haar kind(eren). 15,1% woont met partner en kinderen in huis. Bijna de helft (45,6%) van de respondenten woont alleen.

De helft van de respondenten heeft kinderen, gemiddeld hebben ze er 3,3 (tussen de één en de acht). Hiervan woont 72,5% in Nederland. De andere kinderen wonen in Somalië (12,1%), in Engeland (9,5%) en in andere landen (7,7%). Meer dan de helft (N=58; 53,4%) van de respondenten met kinderen geeft aan niet zelf voor zijn/haar kinderen te zorgen

De meerderheid (62,8%) van de respondenten woont in een gemengde woonomgeving met zowel Somaliërs en andere migranten, als Nederlanders. Verder woont een groot deel (29,2%) van de respondenten in een omgeving waar met name autochtone Nederlanders wonen. Slechts 8,0% van de respondenten woont in een omgeving met alleen Somaliërs of andere migranten.

Tabel 1.4 Woonomgeving (%)

	geen contact	gemiddeld contact	veel contact	totaal N=113
Met name Somaliërs en andere migranten	22,2	66,7	11,1	8,0
Gemengd: Somaliërs, andere migranten en autochtone Nederlanders	9,9	59,2	31,0	62,8
Met name autochtone Nederlanders	3,0	60,6	36,4	29,2
Totaal				100%

Sociale contacten

Exact 50,0% van de respondenten heeft een gemengde vriendenkring/kenniskring met zowel Somaliërs en andere migranten als Nederlanders. Verder heeft 41,2% van de respondenten met name Somaliërs in zijn vriendenkring/kenniskring. Drie van de respondenten zijn met name met Nederlanders bevriend. 22 (19,3%) van de 114 respondenten zijn lid van een vereniging waarvan 13,2% van een Somalische zelforganisatie.

Tabel 1.5 Vriendenkring (%)

	N=114
Met name Somaliërs	41,2
Met name Somaliërs en andere migranten	6,2
Gemengd: Somaliërs, andere migranten en Nederlanders	50,0
Met name Nederlanders	2,6
Totaal	100

Lengte van verblijf in Nederland en status

De respondenten zijn tussen de 2 en 31 jaar in Nederland, met een gemiddelde van 13,6 jaar. De mannen wonen met een gemiddelde van 14,4 jaar (variatie van 2-31 jaar) gemiddeld vijf jaar langer in Nederland dan de vrouwen (gemiddeld 9,4 jaar; tussen de 3 en 19 jaar). Dit verschil in lengte van verblijf is significant ($p < 0,05$).

De meerderheid (78,9%) van de respondenten woont zeven jaar of langer in Nederland, zij worden ook wel oudkomers genoemd. Ruim een vijfde van de respondenten woont zes jaar of minder in Nederland. Deze groep wordt ook wel nieuwkomers genoemd.

Tien respondenten hebben tussentijds in Engeland gewoond. Wat betreft de verblijfsstatus heeft 82,5% een Nederlands paspoort of een vaste verblijfsvergunning. 17,5% heeft een tijdelijke of geen verblijfsvergunning.

Tabel 1.6 Verblijfsstatus (%)

	N=114
Nederlands paspoort	65,8
Vaste verblijfsvergunning	16,7
Tijdelijke verblijfsvergunning	13,1
Geen verblijfsvergunning	3,5
Brits paspoort	0,9
Totaal	100

Opleidingsniveau

Bijna de helft (45,6%) van de respondenten die in Somalië zijn geboren heeft geen opleiding, of alleen basisonderwijs afgemaakt. De Somalische mannen hebben gemiddeld vaker een hogere opleiding afgemaakt in Somalië en Nederland (gemiddeld voortgezet onderwijs of beroepsonderwijs) dan de Somalische vrouwen (gemiddeld geen of basisonderwijs). Dit verschil in opleidingsniveau is significant ($p < 0,05$).

Verder blijkt er geen verschil te zijn tussen oudkomers en nieuwkomers wat betreft de opleiding die ze in Somalië hebben gevolgd. Wel hebben oudkomers in Nederland significant meer/hogere opleidingen gevolgd, maar dat kan te maken hebben met de duur van hun verblijf in Nederland. Het volgen van een opleiding kost tijd en de meeste nieuwkomers zijn niet lang genoeg in Nederland om een opleiding te hebben afgerond.

Tabel 1.7a Opleiding afgemaakt in Somalië (%)

	Man (N=92)	Vrouw (N=17)
Geen opleiding of alleen basisonderwijs	40,2	76,5
Voortgezet onderwijs of beroepsonderwijs	45,7	23,5
Hoger onderwijs of universiteit	14,1	0
Totaal	100	100

Tabel 1.7b Opleiding afgemaakt in Nederland (%)

	Man (N=94)	Vrouw (N=17)
Geen opleiding of alleen basisonderwijs	44,7	88,2
Voortgezet onderwijs of beroepsonderwijs	25,5	5,9
Hoger onderwijs of universiteit	6,4	0
Losse cursus	21,3	5,9
Totaal	100	100

Taalniveau

Een meerderheid van de respondenten (57,9%) spreekt de Nederlandse taal goed of vloeiend. Hier is een groot verschil te zien tussen oudkomers en nieuwkomers. Onder de nieuwkomers geldt dat 12,5% goed of vloeiend Nederlands spreekt, voor oudkomers is dat 70,0%. Dit verschil is significant ($p < 0,0001$).

Werk & financiële situatie

Meer dan de helft (57,9%) van de respondenten heeft geen werk en 2,6% heeft onbetaald werk. Gemiddeld werken meer Somalische mannen (N=94; 43,6%) dan vrouwen (N=17; 11,8%). Dit verschil is significant ($p < 0,05$). Bijna de helft van de respondenten (45,7%) heeft een uitkering.

70,0% van alle respondenten heeft een totaal inkomen van vijfhonderd tot vijftienhonderd euro. Meer dan een derde (35,1%) van de respondenten zegt maandelijks onvoldoende geld te hebben voor vaste lasten zoals huur, eten en elektriciteit. Verder blijkt dat 32,5% van de respondenten (of hun partners) een lening uit heeft staan.

Tabel 1.8 Maandelijks inkomen per gezin in euro's (%)

	N=114
<500	4,8
500-1000	41,9
1000-1500	34,3
1500-2000	13,3
2000-2500	4,8
>2500	0,9
Totaal	100

1.3.2 Qatgebruik

Aan de respondenten zijn vragen gesteld over de manier waarop qat gebruikt wordt, de frequentie en de tijden van gebruik, de plaatsen van gebruik en handel, etc. Naast het presenteren van een algeheel beeld van qatgebruik bij de totale onderzoeksgroep wordt een onderscheid gemaakt van het qatgebruik onder oud- en nieuwkomers en mannen en vrouwen.

Moment van eerste gebruik

Alle respondenten zijn tussen hun elfde en hun achtendertigste jaar begonnen met qat gebruiken. Gemiddeld waren zij iets ouder dan twintig toen ze voor het eerst gebruikten.

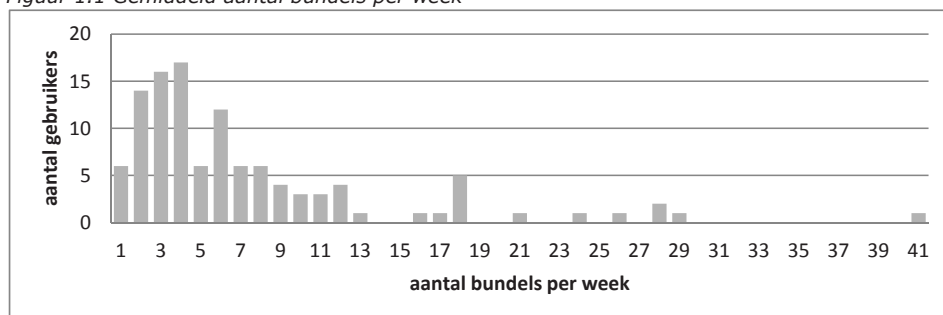
Oudkomers zijn over het algemeen op iets latere leeftijd aan qat begonnen dan nieuwkomers. Oudkomers waren gemiddeld 21,1 jaar toen zij voor het eerst qat gebruikten, nieuwkomers 18,7 jaar. Dit verschil is significant ($p < 0,05$).

Een ander verschil tussen de oudkomers en nieuwkomers is de periode wanneer ze qat zijn gaan gebruiken, namelijk voor of na de migratie naar Nederland. De helft ($N=78$; 50,0%) van de mannelijke oudkomers is in Nederland gaan gebruiken. Bij de vrouwen ligt dit percentage hoger, namelijk 90,0%. De meerderheid ($N=23$; 82,6%) van de nieuwkomers gebruikte qat al in hun land van herkomst. Dit verschil tussen de oudkomers en nieuwkomers is significant ($p < 0,05$). Dit betekent dat de meeste nieuwkomers in Somalië zijn begonnen met qat gebruiken en de meeste oudkomers in Nederland.

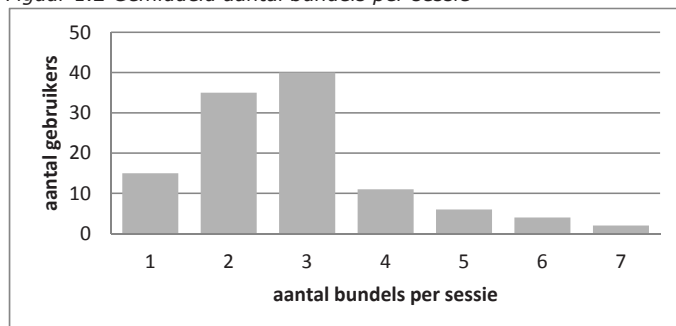
Gebruik qat: hoeveelheid en duur

De mate van qatgebruik is gemeten in bundels per week. Het aantal bundels dat men per week gebruikt varieert van één tot 42 bundels. Gemiddeld gebruiken de respondenten 7,5 bundels per week, maar door de grote variatie aan antwoorden zegt een dergelijk gemiddelde niet veel. Er zijn respondenten die meerdere keren per week een bundel zeggen te kauwen, er zijn ook respondenten die elke week één avond kauwen en dan zes bundels of meer gebruiken. In de onderstaande figuur is te zien dat de meeste respondenten twee, drie of vier bundels per week gebruiken. Het aantal bundels per qatsessie (figuur¹ 1.2) ligt voor de meeste respondenten op drie.

Figuur 1.1 Gemiddeld aantal bundels per week

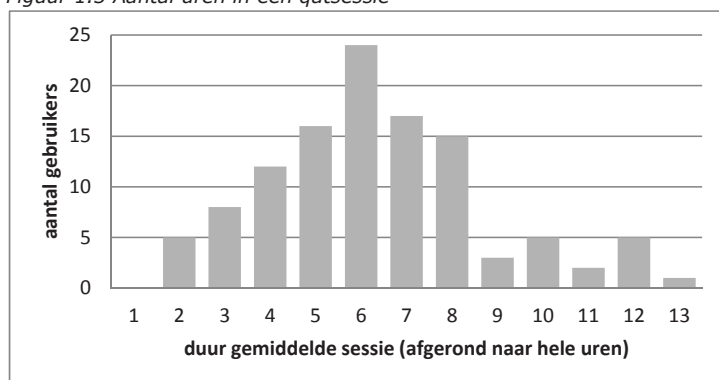
Figuur 1.2 Gemiddeld aantal bundels per sessie

¹ Om de leesbaarheid van het rapport te vergroten, zijn de assen in de figuren verkleind. Hierdoor zijn de precieze aantallen gebruikers niet altijd af te lezen. Deze zijn terug te vinden in bijlage 5.

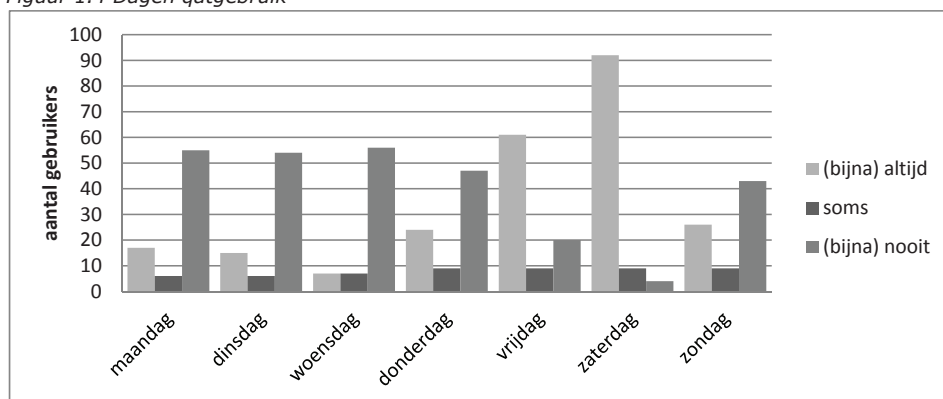
Gemiddeld duurt een qatsessie zes uur, met een minimum van één uur en een maximum van vijftien uur. De meerderheid van de gebruikers geeft aan dat een qatsessie tussen de vier en zeven uur duurt. Het is gebruikelijk om niet meer dan één qatsessie per dag te houden, waarbij gemiddeld zo'n drie bundels worden gebruikt.

Figuur 1.3 Aantal uren in een qatsessie

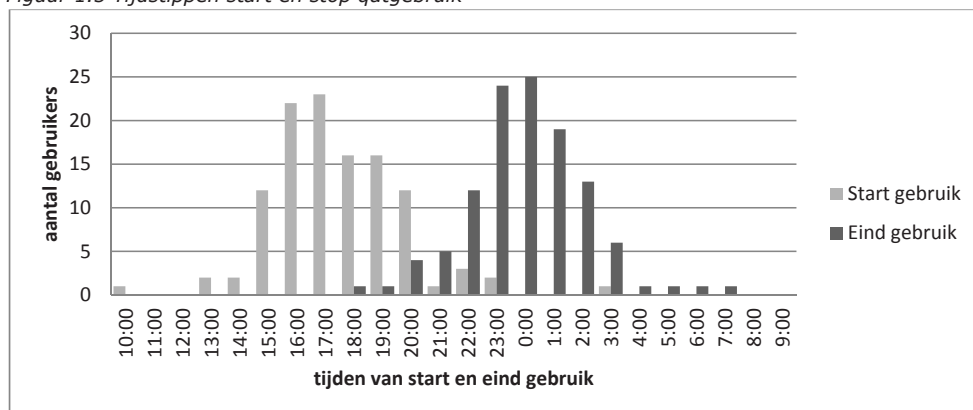
Bijna tweederde (65,8%) van de respondenten kauwt gemiddeld één á twee dagen per week qat. Zaterdag is de dag waarop qat het meest wordt gebruikt, 80,7% van de respondenten gebruikt vaak qat op die dag. Ook de vrijdag is bij een meerderheid populair om qat te gebruiken (53,5%). Op woensdag wordt het minst qat gebruikt, 49,1% geeft aan (bijna) nooit op woensdag te gebruiken.

Figuur 1.4 Dagen qatgebruik

77 Respondenten (67,5%) geven aan tussen 16.00 uur en 19.00 uur te beginnen met qat te kauwen. Van deze groep stopt 63,6% weer tussen 23.00 uur en 1.00 uur. Enkel van hen stoppen eerder met kauwen, 18,2% blijft tot (laat) in de nacht kauwen en stopt tussen 1.00 en 5.00. De overige gebruikers hebben zeer gevarieerde tijden waarop zij gebruiken.

Figuur 1.5 Tijdstippen start en stop qatgebruik

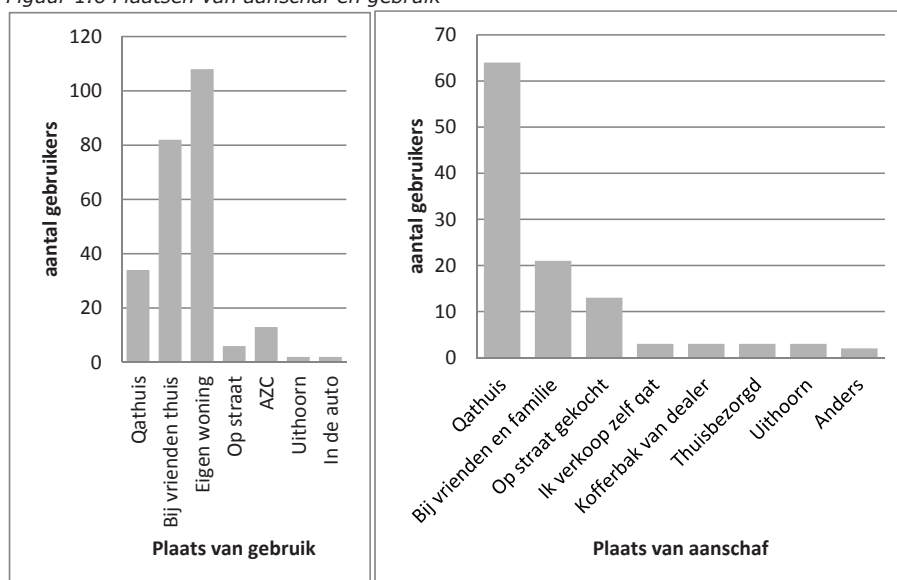

Plaatsen van aanschaf en gebruik

De plaats waar qat aangeschaft wordt is over het algemeen een qathuis. Een deel van de respondenten ontvangt qat via familie of vrienden en een deel koopt het op straat of uit de kofferbak van een qatverkoper.

Het gebruik van qat vindt bij voorkeur plaats in de eigen woning of bij vrienden thuis. 34 van de respondenten geven aan in qathuizen te gebruiken. De minderheid van de respondenten gebruikt op openbare plekken, zoals op straat.

Figuur 1.6 Plaatsen van aanschaf en gebruik

Kosten van qat

Bijna drie vierde deel (72,8%) van de respondenten betaalt drie á vier euro per bundel. Gezien een gemiddelde van 7,5 bundels per week (voor de hele groep) zou dat neerkomen op een bedrag van tussen de €22,- en €30,- per week. Gemiddeld besteden

de respondenten €22,- per week aan qat. Tijdens het qatkauwen wordt veel thee, cola en andere frisdranken gedronken en veel sigaretten gerookt. Deze kosten komen er nog extra bij.

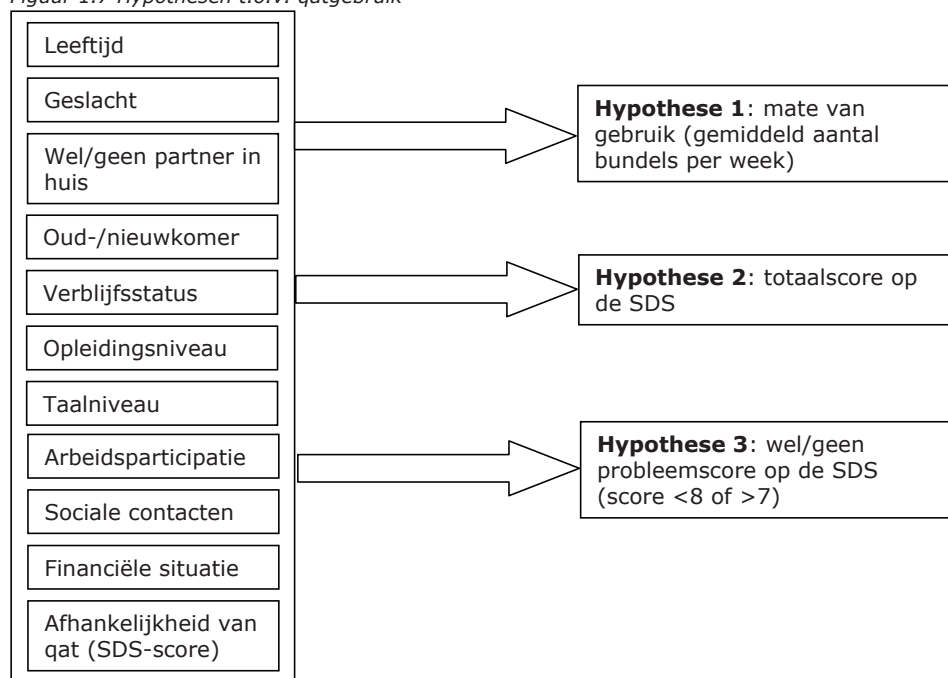
Verbod

Op de vraag 'Wat zou u doen als qat verboden werd?' is verschillend gereageerd. Bijna een derde (33,0%) van de respondenten zou stoppen met qatgebruik, 23,2% blijft qat gebruiken maar minder, omdat men denkt dat het bij een verbod minder makkelijk verkrijgbaar zal zijn, en 35,7% blijft op dezelfde manier doorgaan met qat gebruiken. Zij verwachten langs andere wegen aan hun qat te kunnen komen. 8,0% weet niet wat ze zouden doen. Het blijkt dat de respondenten die aangeven door te gaan met qatgebruik (evt. in mindere mate), gemiddeld meer bundels per week kauwen (8,9 per week) dan de respondenten die zeggen te stoppen met gebruik in geval van een verbod (5,2 bundels per week) ($p < 0,03$).

1.3.3 Qatgebruik, problematisch gebruik en demografische gegevens

De verwachting van de onderzoekers was dat er een verband zou zijn tussen een aantal demografische gegevens van de gebruikers en de mate van gebruik/verslaving. Voorafgaand aan het onderzoek waren de volgende drie hypothesen vastgesteld:

Figuur 1.7 Hypothesen t.o.v. qatgebruik

De hypothese was dat de bovenstaande variabelen (links) alle in meer of mindere mate zouden samenhangen met één van de drie variabelen aan de rechterkant. Om dit te

onderzoeken is, afhankelijk van het meetniveau van de variabelen, gebruikgemaakt van de Chi2-toets, de T-toets en de ANOVA.

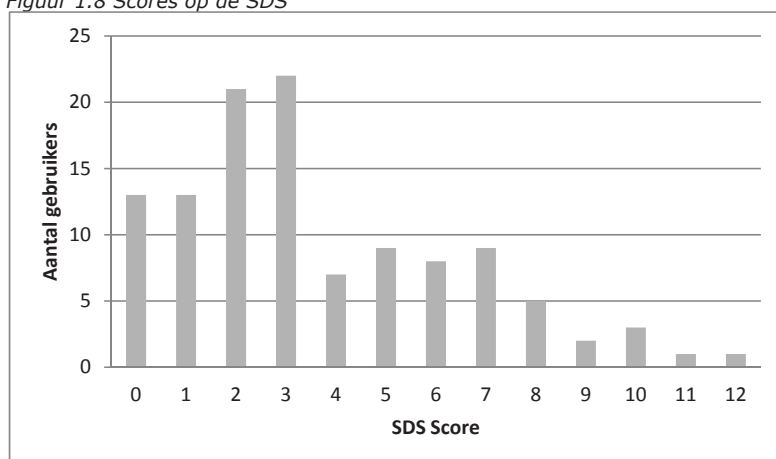
Problematisch qatgebruik

Onder problematisch gebruik wordt verstaan 'het gebruik van een middel op zo'n manier dat hierdoor lichamelijke, psychische of sociale problemen ontstaan, of op zo'n manier dat maatschappelijke overlast ontstaat' (Van Laar e.a., 2007). Het problematische gebruik is gemeten met behulp van de *Severity of Dependence Scale* (SDS). Op deze schaal is een totaalscore mogelijk van 0 tot en met 15 punten. Gebaseerd op het onderzoek van Griffith (1998) is in dit onderzoek gekozen voor een cut-off waarde van 7. Dat houdt in dat een score van 8 of hoger op de SDS wijst op klinisch problematisch gebruik. In tabel 1.9 zijn de scores op de SDS verwerkt en in figuur 1.8 zijn de cijfers in een staafdiagram weergegeven.

Tabel 1.9 Score SDS

	N=114		N=94		N=17		N=12		N=102	
	Man en	%	Man	%	Vrouw	%	SDS+	%	SDS-	%
0	13	11,4	11	11,7	2	11,8	0	-	13	12,7
1	13	11,4	12	12,8	1	5,9	0	-	13	12,7
2	21	18,4	18	19,1	2	11,8	0	-	21	20,6
3	22	19,3	20	21,3	1	5,9	0	-	22	21,6
4	7	6,1	6	6,4	1	5,9	0	-	7	6,9
5	9	7,9	9	9,6	0	-	0	-	9	8,8
6	8	7,0	6	6,4	2	11,8	0	-	8	7,8
7	9	7,9	6	6,4	3	17,6	0	-	9	8,8
8	5	4,4	2	2,1	3	17,6	5	41,7	0	-
9	2	1,8	1	1,1	-	-	2	16,7	0	-
10	3	2,6	2	2,1	1	5,9	3	25,0	0	-
11	1	0,9	1	1,1	0	-	1	8,3	0	-
12	1	0,9	0	-	1	5,9	1	8,3	0	-
Totaal	1	100	1	100	0	100	1	100	0	100

Figuur 1.8 Scores op de SDS

Gemiddeld scoren de respondenten een 3,7 op de SDS. Op basis van deze scores is een klein gedeelte (10,5%) van de respondenten een problematische qatgebruiker. De problematische gebruikers kauwen gemiddeld meer bundels qat in de week. Een problematische qatgebruiker kauwt gemiddeld 11,6 bundels in de week en een gewone gebruikers kauwt er 6,8. Dit verschil is significant ($p < 0,05$).

Buiten de verschillen in hoeveelheid gebruik zijn er bijna geen verbanden te vinden tussen de demografische gegevens en de mate van gebruik/verslaving. De enige significante relaties zijn de volgende:

Vrouwen en qat

Een opvallende relatie is die tussen geslacht en mate van afhankelijkheid. Somalische vrouwen die hebben deelgenomen aan het onderzoek scoren significant ($p < 0,003$) vaker een 8 of hoger. Ook scoren zij gemiddeld hoger op de SDS-totaalscore.

Dit kan betekenen dat vrouwen eerder:

1. denken hun qat-gebruik niet meer onder controle te hebben;
2. bezorgd zijn over het vooruitzicht geen qat meer te kunnen kauwen;
3. zich zorgen maken over hun qatgebruik;
4. wensen dat ze konden stoppen met gebruiken;
5. het moeilijk zouden vinden om te stoppen met qat.

Natuurlijk is het mogelijk dat vrouwen de vragen eerlijker of openhartiger hebben beantwoord. Ook zijn meerdere vragen van de SDS gericht op 'zich zorgen maken' en kan het zijn dat vrouwen makkelijker toegeven zich ergens zorgen over te maken, of zich in het algemeen sneller zorgen maken dan mannen. Vrouwen gebruiken significant meer bundels per week dan mannen.

Nieuwkomers en qat

Aan de studie hebben 23 nieuwkomers deelgenomen (zes jaar of minder hier) en 89 oudkomers. Gemiddeld gebruiken de nieuwkomers 9,3 bundels per week, terwijl de oudkomers gemiddeld 6,8 bundels per week gebruiken. Dit verschil tussen de twee groepen is significant. Nieuwkomers gebruiken dus gemiddeld meer bundels qat per week dan oudkomers. Opvallend is dat de respondenten die zes of zeven dagen in de week qat gebruiken, allemaal oudkomers zijn. De verwachting zou dus zijn dat juist de oudkomers gemiddeld meer qat per week kauwen, maar het blijkt dat de nieuwkomers gemiddeld meer qat per dag (per sessie) kauwen. De manier van gebruik verschilt dus enigszins, waardoor het gemiddelde gebruik van de nieuwkomers hoger is.

Nieuwkomers scoren niet significant vaker boven de cut-off score van de SDS en zijn dus niet significant vaker dan oudkomers verslaafd aan qat. Wel is de significantie dusdanig ($p < 0,064$) dat een grotere groep respondenten mogelijk wel tot een significante verschilscore zou leiden.

Taalniveau en qat

Somaliërs die geen of slecht Nederlands spreken (dit zijn er 47), gebruiken gemiddeld 8,7 bundels per week. Somaliërs die goed of vloeiend Nederlands spreken, gebruiken gemiddeld 6,6 bundels per week. Dit verschil is significant. Het ligt voor de hand dat het

hier voor een groot deel nieuwkomers betreft, waarvan te verwachten is dat zij de taal minder goed spreken en waarvan we in de vorige paragraaf concludeerden dat zij gemiddeld meer bundels per week gebruiken. Berekening van het verband tussen taalniveau en oud- of nieuwkomer zijn, laat zien dat dit inderdaad het geval is.

Overigens scoren de gebruikers met een laag taalniveau niet significant vaker boven de cut-off score van de SDS.

Schulden, salaris en qatgebruik

De respondenten die aangeven een lening te hebben, of waarvan de partner een lening heeft, gebruiken gemiddeld 9,2 bundels qat per week, terwijl de respondenten zonder lening gemiddeld 6,4 bundels gebruiken.

Daarnaast scoren de respondenten met een eigen salaris of uitkering gemiddeld iets hoger op de totaalscore van de SDS.

1.3.4 De effecten/gevolgen van (problematisch) qatgebruik op gezondheid, sociale en maatschappelijke situatie van Somaliërs.

In deze paragraaf wordt onderscheid gemaakt tussen gebruikers van qat die op de SDS boven de cut-off score van 7 (dus 8 of hoger) scoren (problematische gebruikers, aangegeven als SDS+) en gebruikers die daar onder scoren (gewone gebruikers, aangegeven als SDS-).

Positieve gevolgen van qatgebruik

Om een beeld te krijgen van de rol die qat speelt in het leven van de respondenten, is hun gevraagd naar de belangrijkste redenen om qat te gebruiken. Voor de meeste respondenten is sociaal contact en praten met vrienden de belangrijkste reden om qat te gebruiken.

Opvallend is dat significant ($p < 0,05$) meer gewone qatgebruikers dan problematische qatgebruikers 'sociaal contact, praten met vrienden' als belangrijkste reden voor gebruik noemen. Er is geen verschil als het gaat om de andere redenen.

Tabel 1.10 Redenen om qat te gebruiken (%)

	N=114
Om het sociaal contact, praten met vrienden	68,4*
Om me lekker te voelen	51,8
Om beter te kunnen ontspannen	38,6
Om niet na te hoeven denken over problemen in Nederland	29,8
Om me cultureel verbonden te voelen met Somalië	19,3
Om beter te kunnen nadenken	18,4
Om beter/harder te werken	15,8
Om vriendschap te versterken	15,8
Om beter te presteren	14,9
Om mijn zorgen te bespreken	13,2
Om me beter te concentreren op studie	11,4

*Sprake van een significant verschil ($p < 0,05$)

Lichamelijke en psychische klachten na qatgebruik

De respondenten werd gevraagd naar de lichamelijke en psychische klachten die zij ervaren na gebruik van qat. Een bekende klacht bij qatgebruikers is slaapproblemen. Door de opwekkende werking van qat valt men moeilijk in slaap, wat de volgende ochtend o.a. kan leiden tot vermoeidheid (als gevolg van slaapttekort). Meer dan de helft van alle gebruikers wordt (soms of vaak) de ochtend na gebruik moe en teneergeslagen wakker. Met name de problematische gebruikers ervaren deze klachten vaker dan de gewone gebruikers. Dit verschil is significant ($p < 0,05$).

Tabel 1.11 Moe en teneergeslagen na qatgebruik (%)

	N=114	SDS+ N=12	SDS- N=102
Vaak	21,1	50	17,6
Soms	33,3	33	33,3
Bijna nooit	45,6	16,7	49,0

Andere klachten die genoemd worden zijn opgenomen in de onderstaande tabel. Slaapproblemen staan bovenaan de lijst; dit is in alle opzichten de meest genoemde klacht als gevolg van qatgebruik. Alle andere klachten komen ook voor, maar in mindere mate. Significanter meer problematische qatgebruikers hebben problemen met slapen, verlies van eetlust, stemmingswisselingen, lusteloosheid, irritatie en hartkloppingen ($p < 0,05$) dan niet-problematische qatgebruikers. Ook geeft deze groep aan dat ze vaker (58,3%; $p < 0,05$) dan niet-problematische gebruikers (24,5%) mond- of tandproblemen heeft gehad door het kauwen van qat.

Tabel 1.12 Klachten na qatgebruik (%)

	N=103-113	SDS+ N=10-12	SDS- N=93-102
Slaapproblemen	57,5	83,3	54,5
Verlies van eetlust	28,6	41,7	26,9
Stemmingswisselingen	28,0	66,7*	23,2
Lusteloosheid	23,6	45,5	21,1
Stress	18,3	40,0	16,0
Verlies van gewicht	18,1	27,3	17,0
Irritaties	14,6	50,0*	10,8
Angst/ongerustheid	14,2	27,3	12,6
Hartkloppingen	14,0	45,5*	10,4
Wantrouwen	11,3	18,2	10,5
Hallucinaties	9,5	18,2	8,5
Paniek aanvallen	9,4	27,3*	7,4
Mond- of tandproblemen	28,1	58,3*	24,5

*Sprake van een significant verschil ($p < 0,05$)

Van alle gebruikers geeft 42,1% aan dat zij na gebruik meer zin hebben in seks. Onder problematische gebruikers is dit percentage nog hoger: 66,9% heeft meer zin. Dat is significant ($p < 0,05$) meer dan gewone qatgebruikers.

Tabel 1.13 Zin in seks na qatgebruik (%)

	N=114	SDS+ N=11	SDS- N=102
Minder	10,5	25,0	8,8
Geen verschil	31,6	-	35,3
Meer	42,1	66,7*	39,2
Wil niet zeggen	15,8	8,3	16,7

*Sprake van een significant verschil ($p < 0,05$)

Ander middelengebruik en roken

Binnen de respondentengroep zeggen zeven mensen (6,2%) alcohol te gebruiken. Van deze zeven respondenten gebruiken er twee dagelijks en de rest op vijf dagen of minder. Vier respondenten gebruiken cannabis. Hierbij is het van belang te melden dat meerdere interviewers onderrapportage vermoeden op het vlak van alcoholgebruik. Het is dus mogelijk dat er meer respondenten zijn die hun qatgebruik combineren met alcohol. Gebruik van alcohol is in de Somalische gemeenschap echter een taboe en zal dus niet makkelijk worden besproken met interviewers. Ook andere middelen zoals cocaïne, amfetamine, xtc, heroïne en GHB zeggen respondenten niet te gebruiken.

67 respondenten (59,3%) roken sigaretten. Gemiddeld roken zij 56 sigaretten per week (tussen de 5 en 210 sigaretten). Het overgrote deel (86,6%) van de rokers geeft aan dat ze meer roken tijdens het qatkauwen.

Negatieve sociale en maatschappelijke gevolgen van qatgebruik

Ruim een tiende (12,3%) van de qatgebruikers geeft aan wel eens ruzie te hebben gehad tijdens of na het qatkauwen. Deze ruzies gaan over geld, geluidsoverlast, kwaliteit van de qat en uit de hand gelopen discussies. Significant meer problematische gebruikers (33,3%; $p < 0,05$) hebben ruzies dan de niet problematische gebruikers (9,8%).

Aan de respondenten is gevraagd welke van de gebeurtenissen wel eens voorkomen als gevolg van qatgebruik.

Vergeleken met andere qatgebruikers melden problematische qatgebruikers significant meer negatieve gevolgen van qatgebruik ten aanzien van: zich verslapen (werk, school, cursus, andere afspraken); te weinig tijd hebben voor het sociale netwerk (partner, kinderen, familie en vrienden); ruzie met partner, kinderen en vrienden/familie; moeite met werk vinden; te weinig geld hebben voor het huishouden, qat en andere uitgaven.

Ongeveer de helft (51,3%) van de partners en bijna 45,0% van de familie van de qatkauwers heeft wel eens commentaar (klagen en kritiek leveren) geleverd op de hoeveelheid qatgebruik. Dit gebeurt significant vaker bij de problematische gebruiker: alle partners klagen daarover (100% tegenover 46,4%) en veel meer familieleden (81,8% tegenover 40,4%) leveren daarop kritiek. Ruim een derde (35,0%) van de partners klaagt over de hoeveelheid geld die aan qat wordt besteed. Ook hierbij geldt dat dit significant vaker gebeurt door partners van problematische gebruikers (62,5% tegenover 32,0%). Ruim een derde (35,7%) van de respondenten maakt zich zelf zorgen over de hoeveelheid geld die ze aan qat besteden. Significant vaker maken problematische qatgebruikers zich zorgen hierover (45,5% tegenover 34,6%).

Tabel 1.14 Negatieve sociale en maatschappelijke gevolgen van qatgebruik (%)

	N=114	SDS+ N=12	SDS- N=93- 102
Verslapen/ te laat komen op het werk	29,4	54,5	26,4
Verslapen/te laat komen op school	26,2	63,6*	21,7
Verslapen/te laat komen op cursus	23,5	66,7*	17,8
Verslapen/te laat komen op andere afspraken	37,5	75,0*	33,0
Te weinig tijd/aandacht/energie voor partner	20,4	50,0*	17,0
Te weinig tijd/aandacht/energie voor kinderen	17,5	54,5*	12,8
Te weinig tijd/aandacht/energie voor vrienden en familie	23,8	63,6*	18,9
Ruzie met partner	17,3	60,0*	12,5
Ruzie met vrienden/familie	14,0	45,5*	10,1
Moeite hebben met werk vinden	15,5	41,7*	12,1
Moeite met de opleiding hebben	11,2	36,4*	8,0
Moeite met werk houden	13,3	30,0	11,4
Te weinig geld voor qat	35,2	91,7*	28,0
Te weinig geld voor huishouden	31,8	83,3*	25,3
Te weinig geld voor andere dingen	34,9	83,3*	28,7

*Sprake van een significant verschil ($p < 0,05$)

Hoofdstuk 2 Gemeenten

2.1 Doelstelling

In het programma van eisen werden met betrekking tot gemeenten de volgende onderzoeksvragen gesteld:

- Welke problemen ervaren gemeenten rondom (problematisch) qatgebruik?
- In hoeverre kunnen gemeenten momenteel het (problematisch) qatgebruik aanpakken; is het bestaande beleidsinstrumentarium voldoende en zo nee, op welke punten schiet het tekort?

2.2 Methode van onderzoek

Respondenten

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden zijn semi-gestructureerde interviews uitgevoerd met relevante beleidsambtenaren van de elf gemeenten met de meeste Somalische inwoners; Arnhem, Amsterdam, Dordrecht, Delft, Groningen, Nijmegen, Tilburg, Rotterdam, Den Haag, Utrecht en Eindhoven.

In eerste instantie is gebruikgemaakt van bestaande contacten, zoals de gemeentemedewerkers die deelnemen aan de BZK/I&I-werkgroep over Somaliërs in Nederland en andere contacten die tijdens eerder onderzoek naar qatgebruik gelegd waren. Ondanks de vele contacten die er al lagen, was het in een aantal gemeenten opvallend moeilijk om de juiste contactpersoon te vinden. Sinds de gemeenten geen doelgroepenbeleid meer voeren, is de aandacht voor specifieke groepen zoals de Somalische groep verminderd. Dat betekent dat er niet altijd een beleidsmedewerker binnen de gemeente is die de Somalische groep in zijn portefeuille heeft. De gemeente heeft dan geen zicht meer op de groep. Daarnaast komt het voor dat het binnen de gemeente onduidelijk is welke ambtenaar nog iets over het onderwerp weet. In een enkel geval heeft de onderzoeker zes verschillende gemeenteafdelingen en zo'n twintig verschillende personen gesproken voordat de juiste contactpersoon gelokaliseerd werd. Dit onderdeel van het onderzoek nam daardoor veel tijd in beslag.

Wanneer de door de gemeente geleverde informatie niet voldoende bleek, is aanvullende informatie gezocht bij politie en GGD. In totaal zijn dertien gemeenteambtenaren uitgebreid geïnterviewd: in Tilburg en Den Haag twee, in alle overige steden één. Daarnaast zijn in Rotterdam, Amsterdam, Eindhoven, Utrecht en Dordrecht medewerkers van politie en/of GGD geïnterviewd. Een overzicht van de respondenten is te vinden in tabel 2.1.

Topiclijst

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden werd gebruik gemaakt van een topiclijst (zie bijlage 3). Deze topiclijst bevatte open vragen op onder andere de volgende terreinen:

openbare orde en veiligheid, gezondheid en sociaaleconomische situatie, integratie en participatie.

Na het inventariseren van de qatproblematiek op de hierboven genoemde beleidsterreinen werd verkend welke maatregelen de gemeenten nemen teneinde de problematiek op de beleidsterreinen te verminderen, wat de resultaten tot nu toe zijn, wat succesvol is verlopen, welke knelpunten ter sprake komen en wat nodig is om deze knelpunten aan te pakken. Ook samenwerking tussen de gemeente en andere organisaties werd bevraagd.

Tabel 2.1 Schema respondenten

Stad	Gemeente / GGD / politie	Afdeling/Dienst (onderwerp)
Rotterdam	Gemeente Rotterdam	Dienst Sociale Zaken en Werkgelegenheid
	GGD Rotterdam-Rijnmond	GGD Rotterdam-Rijnmond
Den Haag	Gemeente Den Haag	Dienst Onderwijs, Cultuur en Welzijn (burgerschap en integratie)
		Dienst Openbare Orde en Veiligheid
Tilburg	Gemeente Tilburg	Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling
	Gemeente Tilburg	Dienst Gebiedsontwikkeling
Amsterdam	Gemeente Amsterdam	Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling (burgerschap en diversiteit)
	GGD Amsterdam	Afdeling Voorlichters eigen taal en cultuur
Eindhoven	Politie Brabant Zuid-Oost	Politie Brabant Zuid-Oost
	Gemeente Eindhoven	Afdeling Maatschappelijke opvang en verslavingszorg
Arnhem	Gemeente Arnhem	Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling (veiligheidsprojecten)
Nijmegen	Gemeente Nijmegen	Programma Jeugd, Diversiteit en Maatschappelijke opvang
	Politie	Politie Zuid Gelderland
Delft	Gemeente Delft	Programma Jeugd en Onderwijs
Utrecht	Gemeente Utrecht	Dienst Wijken (gebiedsmanagement veiligheid)
	GG&GD Utrecht	Afdeling Infectieziekten en Hygiëne
	Politie Utrecht	Wijkpolitie Lombok
Dordrecht	Gemeente Dordrecht	Sector Maatschappelijke Ontwikkeling
	Bouman GGZ	Bouman GGZ
Groningen	Gemeente Groningen	Dienst Onderwijs, cultuur welzijn en sport (integratie)

Organisatie binnen de gemeenten rond qatproblematiek

Binnen de meeste gemeenten lag de kennis over Somaliërs bij de Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling of een dienst die zich bezighoudt met maatschappelijke opvang. Verder zijn gemeenteambtenaren bij de diensten 'Onderwijs, cultuur, welzijn en sport', 'Sociale zaken', 'Jeugd en onderwijs', 'Wijken' en bij de dienst 'Gebiedsontwikkeling' benaderd. Waar het zwaartepunt van de kennis over Somaliërs bij de gemeente ligt, lijkt met name samen te hangen met eventuele subsidies die door de gemeente verstrekt worden aan Somalische zelforganisaties. De afdeling die deze subsidies verstrekt heeft over het algemeen contact met de zelforganisaties en daarom ook kennis over de groep. Vanuit de zelforganisaties worden zij gewezen op problemen die spelen binnen de Somalische gemeenschap. In enkele gevallen voert de gemeente

samen met de Somalische groep projecten uit rond bijvoorbeeld toeleiden naar werk en onderwijs, en multi-problemgezinnen. Kennis over qathuizen, qathandel en overlast van gebruik op straat komt over het algemeen bij de gemeente binnen via de politie, waar de overlast gemeld wordt.

De gemeenten verschillen van elkaar in houding tegenover de Somalische groep en qat. Een aantal gemeenten geeft aan geen problemen rond qat te hebben en zich als gevolg daarvan ook niet met de Somalische groep bezig te houden en er weinig van te weten, of alleen de zelforganisaties te subsidiëren. Aan de andere kant van het spectrum zijn er gemeenten die zich bewust zijn van de problematiek rond Somaliërs op gezondheids- en sociaal-economisch gebied en die een visie hebben gevormd over het gebruik van qat.

2.3 Somaliërs in Nederland

Somaliërs in Nederland SCP

Het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) beschrijft in het rapport 'Vluchtelingengroepen in Nederland' (Dourleijn & Dagevos, 2011) de integratie van een aantal niet-westerse vluchtelingengroepen, waaronder de Somalische. Uit dit rapport komen een aantal hoofdzaken naar voren, die wij hier kort benoemen om een beeld te schetsen van de integratie van Somaliërs in Nederland in het algemeen.

Het rapport noemt de positie van de Somaliërs in Nederland in het algemeen zorgelijk, hun sociaaleconomische positie is lager dan die van andere migrantengroepen. Het SCP schrijft dit toe aan een slechte startpositie in Nederland, door gebrek aan onderwijsmogelijkheden in het land van herkomst. Somaliërs in Nederland zijn een jonge groep (de helft is jonger dan 25 jaar) en veel zijn alleenstaand. Somaliërs hebben meer dan sommige andere groepen moeite met de Nederlandse taal. Zij zijn over het algemeen zeer laag opgeleid, 58% heeft maximaal basisonderwijs en ook jongeren die in Nederland op school zitten, blijven qua niveau achter bij andere migrantengroepen en autochtone Nederlanders. Een derde van de Somalische beroepsbevolking is werkloos. Onder de vrouwen heeft 17% een betaalde baan.

De gezondheid van de Somaliërs in Nederland is over het algemeen goed. Dit heeft ook te maken met de lage gemiddelde leeftijd. Somaliërs hebben vaker dan andere vluchtelingengroepen overwegend contact met migranten uit hun eigen land. Tegelijk blijkt dat Somaliërs over het algemeen veel sociale contacten onderhouden, zowel met andere Somaliërs als met andere migrantengroepen en autochtone Nederlanders.

Verder hechten Somaliërs veel belang aan hun geloof (95% noemt zichzelf moslim) en hebben zij opvattingen over de rolverdeling tussen mannen en vrouwen die vergelijkbaar zijn met die binnen de Turkse en Marokkaanse bevolking. 60% van de Somalische bevolking onderhoudt contact met familie in het land van herkomst. Dit is minder dan andere migrantengroepen, maar tegelijk zijn Somaliërs degenen die het vaakst geld naar familie in het buitenland opsturen (27% in 2008).

Omvang qatgebruik

De precieze omvang van het qatgebruik door Somaliërs in Nederland is alleen te achterhalen met behulp van een grootschalige prevalentiestudie. De omvang is ook niet

te benaderen op basis van berekening van het aantal qatgebruikers in qathuizen, omdat cijfers over het aantal qathuizen onbetrouwbaar blijken. Op basis van een inschatting van Somalische experts zijn in de tien grootste gemeenten tenminste 25 qathuizen bekend waar qat wordt verkocht. Een deel daarvan is inmiddels echter gesloten of verplaatst en in kleinere gemeenten wordt soms ook qat verkocht. Dit onderzoek laat zien dat een grote groep qatgebruikers de qat in qathuizen koopt, maar dat ze de qat in huiselijke kring kauwen. Dat betekent dat er geen inschatting te maken is van de omvang van qatgebruik op basis van het aantal qatkauwers in qathuizen.

Alle invoer van qat verloopt via Schiphol. Vier keer per week komt de qat binnengevlogen, op maandag, dinsdag, donderdag en vrijdag. Cijfers van de Belastingdienst wijzen uit dat de qat invoer grote hoeveelheden omvat en de laatste jaren is toegenomen. In 2008 was de omvang 693.214 kilo, in 2009 was dat 714.893 kilo en in 2010 was dat 843.835 kilo. Uitgaande van de douanewaarde van €16,50 per kilo was de minimale omzet van qat in 2010 €13.923.277,-.

Nadat de omzetbelasting is betaald wordt de qat getransporteerd naar Uithoorn, waar de qat aan meerdere handelaren wordt verkocht. Deze handelaren gaan vervolgens met hun handel naar de verschillende distributiepunten in Nederland en een deel van de handel vertrekt over de grens richting onder meer Duitsland, Zweden, Denemarken en Noorwegen. Het is onduidelijk hoeveel qat voor de Nederlandse markt bestemd is.

Somaliërs in de gemeenten

Nog geen 30% van de Somaliërs die in Nederland wonen, woont in één van de gemeenten die deelnamen aan dit onderzoek. 38% van alle Somaliërs in Nederland woont in een stadsgewest of stad, de andere 62% buiten steden en stadsgewesten (CBS statline, 2011). In tabel 2.2 is voor de gemeenten uit het onderzoek aangegeven hoe groot de huidige Somalische bevolkingsgroep is en welk deel deze groep vormt van de totale bevolking en het totaal aantal bewoners van de gemeenten. Deze cijfers zeggen niets over de ervaren overlast in de gemeenten.

Tabel 2.2 Somaliërs per gemeente 2011, Statline, CBS

Gemeente	Totale bevolking	Aantal Somaliërs	Aandeel Somaliërs in de gemeente (%)	Aandeel van alle Somaliërs in Nederland (%)
Nederland	16.655.799	31.237	0,18	100,00
Rotterdam	610.386	1.769	0,29	5,66
's Gravenhage	495.083	1.467	0,30	4,70
Amsterdam	779.808	1.227	0,16	3,93
Tilburg	206.240	1.151	0,56	3,68
Eindhoven	216.036	857	0,40	2,74
Delft	97.690	553	0,57	1,77
Arnhem	148.070	532	0,36	1,70
Utrecht	311.367	515	0,17	1,65
Nijmegen	164.223	514	0,31	1,65
Dordrecht	118.810	475	0,40	1,52
Groningen	189.991	289	0,15	0,93
Overig	13.318.095	21.888	1,64	70,10

2.4 De Somalische groep en qatproblematiek per gemeente

In tabel 2.4 staat per gemeente vermeld in hoeverre de gemeente zicht heeft op de Somalische groep en wat de belangrijkste problemen zijn die zij zien binnen de Somalische groep en rond qatgebruik. De onderstaande paragraaf vat de gegevens samen.

Algemeen

Niet alle gemeenten hebben goed zicht op de Somalische groep. Een aantal gemeenten geeft aan dat zij geen doelgroepenbeleid voeren en iedereen in hun gemeente op individuele basis benaderen, dus ook Somaliërs. Deze gemeenten houden vaak ook geen registratie per doelgroep bij en kunnen dus niet veel zeggen over de Somalische groep in hun gemeente.

Enkele gemeenten hebben de groep Somaliërs als aandachtsgroep op het oog. In deze gemeenten is de groep in beeld en worden naast qatgebruik problemen rond de volgende onderwerpenesignaleerd: opleiding, werkgelegenheid, uitkeringsafhankelijkheid en financiële problemen.

Andere problemen in de Somalische groep die de gemeenten noemen zijn psychische problemen, problemen rond alcoholverslaving, schooluitval onder jongeren en criminaliteit. Daarnaast worden huisvesting, schulden, taalproblemen, moeite met Nederlandse systemen, gebroken gezinnen/gezinsstructuur en huiselijk geweld genoemd. Eén gemeente richt zich op de verbinding tussen Somalische multi-probleemgezinnen en hulpverleners.

In de beschrijving van de probleemgebieden van de Somalische groep baseren een aantal gemeenten zich op eerder beschreven landelijke literatuur van het SCP. Daarom is het ook niet verbazingwekkend dat de belangrijkste problemen die het SCP signaleert, zoals werkloosheid en lage opleiding, ook door de gemeenten worden gerapporteerd.

Qatproblematiek binnen gemeenten

Hoewel elke gemeente gevraagd werd naar ervaringen met qat op verschillende beleidsterreinen (openbare orde en veiligheid, gezondheid en sociaaleconomische situatie, integratie en participatie) vallen alle problemen die gemeenten ervaren rond qatgebruik binnen het beleidsterrein openbare orde en veiligheid. De invloed van qat op gezondheid, integratie en sociaaleconomische situatie van de Somaliërs wordt in zeven gemeenten wel gezien, maar vier van deze gemeenten vinden dat deze problematiek in combinatie met andere problemen op individueel niveau behandeld dient te worden, en hebben er geen beleid op gemaakt. Twee gemeenten koppelen de sociaaleconomische problemen en gezondheidsproblemen van de Somalische groep ook aan qatgebruik en zetten beleid in om gebruik van qat te verminderen. Eén gemeente benadert Somalische multi-probleemgezinnen zonder nadruk te leggen op qatgebruik. Zij zien qat als één van de problemen. Deze laatste drie gemeenten willen invloed uitoefenen op de sociaaleconomische en gezondheidsproblemen van de Somalische groep (zie §2.5: algemeen beleid rond de Somalische doelgroep).

Zes van de elf gemeenten geven aan dat zij overlast ervaren, of in het recente verleden ervaren hebben, rond qathuizen en qatverkooppunten. De overlast bestaat met name uit geluidsoverlast rond de qathuizen (gerapporteerd door omwonenden), overlast in de vorm van vervuiling van de straat (spugen op straat, rommel maken), groepen mannen die op straat hangen en qat gebruiken en die worden ervaren als bedreigend of als storend voor de aanblik van de straat. Enkele gemeenten geven aan problemen te hebben met qatgebruikende mannen die wildplassen of om qat of geld bedelen bij winkeliers en andere gebruikers. Opvallend is dat de overlast van gebruik op straat in de meeste gemeenten daalt in de winter, omdat het dan kouder is en mensen binnenshuis gaan gebruiken. Gemeenten die recentelijk qathuizen hebben gesloten, geven in enkele gevallen aan dat de overlast zich heeft verplaatst van de qathuizen naar de straat of wijk rondom verkooppunten van qat.

In vier gemeenten wordt de combinatie van qat- en alcoholgebruik gesignaleerd. Mogelijk komt deze combinatie vaker voor, maar omdat het gebruik van alcohol taboe is onder Somaliërs, is het goed mogelijk dat dit niet in het openbaar gebeurt. Het is daardoor voor gemeenten lastiger te signaleren dan het gebruik van qat.

Vijf gemeenten ervaren geen overlast rond qathandel of qatgebruik. Zij zeggen niet te weten of er qathuizen zijn in hun stad, of hier geen overlast van te ervaren. Natuurlijk blijft het mogelijk dat in deze gemeenten de overlast die gesignaleerd wordt niet aan de gemeente wordt gemeld, maar bijvoorbeeld alleen binnen de wijkpolitie bekend blijft.

Tabel 2.3a Gemeenten met specifieke problemen rond qat

Signaleren van de invloed van qat op gezondheid, integratie en sociaaleconomische situatie	• 7 gemeenten wel ◦ 4 gemeenten: behandeling moet op individueel niveau, geen beleid gemaakt ◦ 2 gemeenten: zetten beleid in om qatverslaving te verminderen en de soc.-economische situatie te verbeteren ◦ 1 gemeente: zetten beleid in om de soc.-economische situatie te verbeteren en qat is een onderdeel
Ervaren (recent) overlast rond qathuizen en qatverkooppunten	• 4 gemeenten niet • 6 gemeenten wel • 5 gemeenten niet
Signaleren combinatie gebruik alcohol en qat	• 4 gemeenten wel • 7 gemeenten niet

2.5 Beleid rond de Somalische groep per gemeente

In tabel 2.5 staat per gemeente vermeld welk beleid de gemeente voert ten opzichte van de Somalische groep. Hieronder worden de gegevens samengevat.

Beleid rond qatoverlast

Zoals bijna alle gemeenten aangeven dat de problemen die zij rond qat zien, te maken hebben met overlast, zo is ook bijna al het gemeentebeleid gericht op deze overlast. De zes gemeenten die overlast ervaren van qatgebruik hebben daar allemaal op beleidsniveau actie op ondernomen.

In één gemeente is een Algemene Plaatselijke Verordening (APV) uitgeschreven om alle verkoop van qat in een gebied van de stad te verbieden. Hiermee is de overlast van de verkoop gedeeltelijk teruggedrongen tot op een industrieterrein waar verkoop wel is toegestaan. Daarnaast mogen er in bepaalde wijken geen qathuizen zijn. Hiermee wordt het gebruik van qat teruggedrongen naar privéwoningen en de straat. De overlast is daarmee niet geheel verdwenen; met name op straat veroorzaken gebruikers nog overlast. Daarnaast heeft deze gemeente een brief aan de rijksoverheid gestuurd met het verzoek om een verbod op qat.

Eén gemeente heeft geen officieel beleid, maar heeft op informele wijze via de politie afspraken gemaakt met de qathuizen. Deze afspraken zijn opgehangen in de qathuizen en betreffen sluitingstijden, afval opruimen, geluidsoverlast en op straat hangen. Daarnaast kunnen qatverkopers die zonder ventvergunning qat vanuit hun kofferbak verkopen een boete krijgen, evenals gebruikers die op straat overlast veroorzaken.

Een derde gemeente heeft een brief gestuurd naar de rijksoverheid met een verzoek om meer aandacht voor qatproblematiek. Daarnaast benadert deze gemeente qatgebruikers op een informele laagdrempelige wijze via een bruggenbouwer van Somalische afkomst. Het doel daarvan is om de harde kern van gebruikers (veel qatgebruik, alcoholgebruik, psychische problemen, sociaaleconomische problemen) toe te leiden naar een individueel hulpverleningstraject.

In de andere drie gemeenten zijn één of meerdere qathuizen gesloten, vanwege overlast of vanwege veiligheidsredenen. Dit heeft er in één gemeente toe geleid dat de problemen gestopt zijn en er geen overlast meer is. In één gemeente is de overlast verminderd en in de derde gemeente is de overlast meer zichtbaar geworden, omdat de verkoop wel doorgaat en men nu meer op straat gebruikt.

Algemeen beleid rond de Somalische doelgroep

Vijf gemeenten zetten actief in op samenwerking met de Somalische bewoners. Dit zijn o.a. de twee gemeenten die de meeste overlast van qatgebruik ervaren en ook de koppeling leggen tussen qatgebruik en sociaaleconomische en psychische problemen bij de Somalische doelgroep.

Zoals beschreven werkt één gemeente samen met een bruggenbouwer van Somalische afkomst, die geïntegreerd is in de harde kern van qatgebruikers. Hij probeert de individuele gebruikers toe te leiden naar een traject dat hen moet helpen hun psychische- en verslavingsproblemen op te lossen en te integreren in de Nederlandse samenleving. Tot nu toe zijn vier of vijf Somalische qatgebruikers via deze bruggenbouwer met een hulpverleningstraject gestart. De tweede gemeente organiseert werkgroepen voor de Somaliërs uit de gemeente. Deze werkgroepen buigen zich samen met de gemeente over problemen die in de Somalische gemeenschap spelen rond jongeren en kinderen, arbeidsparticipatie, vrouwenemancipatie en onderwijs. Tot nu toe zijn hier nog geen concrete resultaten uit voortgekomen.

Een derde gemeente organiseert in samenwerking met andere organisaties (zelforganisaties, GGD, GGZ, CJG) projecten voor de Somalische doelgroep. Eerder was er een project om door middel van voorlichting de kennis over qat onder Somaliërs te vergroten. Momenteel loopt er bij deze gemeente een project dat zich richt op vijftig Somalische multi-probleemgezinnen. Aanleiding voor dit project was het rapport van Regioplan (2010) waaruit bleek dat Somalische nieuwkomers op sociaal-economisch gebied achterblijven bij andere vluchtelingen. Qat is één van de problemen waar deze gezinnen mee te maken hebben. Doel van dit project is om een brug te slaan tussen hulpverleners (GGD, GGZ, CJG) en deze Somalische gezinnen.

Naast deze drie gemeenten zijn er ook twee gemeenten die zich niet bezighouden met de problematiek van qat, maar wel de samenwerking opzoeken met de Somalische groep, om integratie te bevorderen. Bijvoorbeeld door het opbouwen van een vertrouwensband via een wijkagent, of d.m.v. afspraken en bijeenkomsten met de zelforganisaties in de stad over onderwerpen als burgerschap, vrouwenemancipatie, discriminatie en homo-emancipatie.

Uiteraard zijn er meer gemeenten die subsidie verstrekken aan Somalische zelforganisaties. Zij zetten echter niet allemaal actief in op een samenwerkingsverband tussen gemeente en zelforganisatie. Soms werkt een zelforganisatie wel samen met bijvoorbeeld GGD of GGZ, als het gaat om de organisatie van een voorlichtings-bijeenkomst.

Tabel 2.3b Beleid gemeenten rond Somalische doelgroep en qat

Op beleidsniveau actie ondernomen tegen de (recentelijk) ervaren overlast	• 6 gemeenten wel • 5 gemeenten niet (ervaren ook geen overlast)
Inzet op actieve samenwerking met de Somalische gemeenschap	• 5 gemeenten wel • 6 gemeenten niet

Tabel 2.4 In hoeverre hebben de gemeenten zicht op de Somalische groep, qatgebruik en ervaren problematiek in de gemeente?

Gemeente	Zicht op de Somalische groep, qatgebruik en ervaren problematiek in de gemeente?
Gemeente 1	<i>Algemeen:</i> - De gemeente herkent bovenmatig problemen bij de Somalische groep, met name rond huisvesting, schulden en financiën, gecombineerd met psychische en verslavingsproblemen. - Bij het jongerenloket van de gemeente wordt geen overmatig qatgebruik gesignaleerd, wel psychische problematiek/traumatisering. - De politie signaleert problemen rond onderwijs, werk, financiën, criminaliteit, huisvesting, alcoholverslaving, opvoeding en psychische problematiek (rapporten). <i>Qat:</i> - Als een Somaliër last heeft van qatproblematiek/verslaving, wordt dit op individueel niveau behandeld (bv. doorverwijzing naar de verslavingszorg). - In een specifiek geval van overlast bij een qathuis heeft de deelgemeente extra wijkagenten ingezet.
Gemeente 2	<i>Algemeen:</i> - De gemeente herkent bovenmatig problemen bij (een deel van) de Somalische groep, met name rond werkloosheid, uitkeringsafhankelijkheid en onderwijs. Met name de nieuwkomers in deze gemeente blijven achter, mede als gevolg van taalachterstand. Zij krijgen vanuit de gemeente begeleiding om de taal te leren en bij het zoeken naar een baan. <i>Qat:</i> - Qatgebruik is één van de problemen waar Somaliërs mee te maken hebben. - Er zijn qathuizen in de stad en er wordt vanuit auto's verkocht, maar dit leidt volgens de gemeente niet tot opvallend veel overlast.
Gemeente 3	<i>Algemeen:</i> - Onder Somaliërs in de gemeente: taalproblemen, schoolgaan onder jongeren, multi-probleemgezinnen en niet gewend zijn aan Nederlandse geldsystemen - De nieuwkomersgroep (laag opgeleid) leunt volgens de gemeente zwaar op de oudkomers, deze vangen hen op. - Op de afdeling Voorlichting Eigen Taal en Cultuur van de GGD is een Somalische voorlichtster in dienst. Zij organiseert voor de Somalische groep voorlichtingen over brede onderwerpen, niet specifiek over qat. <i>Qat:</i> - De gemeente zegt geen last te hebben van (overmatig) qatgebruik onder Somaliërs. - De GGD, afdeling Voorlichting eigen taal en cultuur, geeft aan heel sporadisch een vraag over qat binnen te krijgen, maar houdt zich verder niet met het onderwerp bezig.

Gemeente 4	<i>Algemeen:</i> • In een wijk van deze gemeente is 6% van de bewoners Somalisch. Het betreft met name oudkomers. • De gemeente heeft goed zicht op de woon- en werksituatie van Somalische doelgroep (rapport), met name via een project Begeleiding naar Werk. De gemeente erkent dat de groep achterblijft op meerdere vlakken. • Sinds een jaar organiseert een Somalische beleidsmedewerker werkgroepen voor de Somaliërs in deze gemeente. Onderwerpen zijn jongeren, werk, vrouwen en kinderen/school. Qat wordt ook besproken. <i>Qat:</i> • In het verleden was er sprake van overlast rond qathuizen en verkooppunten van qat. • Tegenwoordig is er met name overlast (herrie, rommel maken, wildplassen) op openbare plaatsen waar de qat gebruikt wordt. De overlast piekt in de zomer. • De gemeente signaleert een groei van gebruik onder vrouwen.
Gemeente 5	<i>Algemeen:</i> • De politie heeft via wijkagenten regelmatig contact met Somaliërs maar binnen de gemeente is niemand verantwoordelijk voor de groep. • Met name oudkomers, bij sommigen worden psychische problemen herkend. • Problematiek in deze gemeente: op straat leven, overlast op straat veroorzaken (schreeuwen), kleine criminaliteit, qatgebruik en alcoholgebruik. • De politie heeft weinig zicht op de problemen achter de voordeur, zoals vrouwenbesnijdenis en maatschappelijke problemen in gezinnen. <i>Qat:</i> • Er was via de wijkagenten zicht op en contact met qathuizen in deze gemeente. Vanwege stopzetten van het doelgroepenbeleid is hier nu geen tijd meer voor. • Rond de qatpanden in één wijk is sprake van geluidsoverlast geweest. • Schatting: 5-10% van de Somaliërs veroorzaakt overlast, dit gaat vaak gepaard met alcoholgebruik.

Gemeente 6	<i>Algemeen:</i> - De gemeente heeft een keer per maand formeel overleg met de Somalische zelforganisatie, daarnaast ook regelmatig informeel contact. - De meerderheid is nieuwkomer, jonger dan 25 jaar, veelal alleenstaand met kinderen, en een oorlogstrauma. - In twee wijken wonen de meeste Somaliërs, hier wonen waarschijnlijk ook de vier á vijf dealers die qat verkopen. - Onder Somaliërs in deze gemeente: lage arbeidsparticipatie, lage schoolprestaties, taalproblemen, grote cultuurverschillen, slechtere financiële situatie. - Af en toe wat overlast door rondhangende jongeren, maar minder dan bij andere groepen. <i>Qat:</i> - De afgelopen zes jaar heeft de gemeente geen ordeprobleem gezien rond qatgebruikende Somaliërs. - Er zijn geen qathuizen gesignaleerd door gemeente, politie, woningcorporatie of zelforganisatie. - Verkoop vanuit de kofferbak is nog nooit gesignaleerd. - Bekend is dat Somaliërs naar een qathuis in een andere stad gaan. - De gemeente heeft opgevangen dat vrouwen tegenwoordig meer kauwen.
Gemeente 7	<i>Algemeen:</i> - Onder Somaliërs in deze gemeente: lage opleiding, hoge werkloosheid onder mannen, gebroken gezinnen en veelvuldig qatgebruik. - Er worden in deze gemeente geen Somalische zelforganisaties meer gefinancierd sinds de stop van het doelgroepenbeleid. - Er zijn nu ook geen zelforganisaties meer. - De gemeente subsidieert wel een schoolcontactwerker om de communicatie tussen school en Somalische ouders te verbeteren. <i>Qat:</i> - Er was overlast door qatgebruik op straat, met name in één wijk. In deze wijk is het enige qathuis in de stad volgens de gemeente. - De overlast bestaat met name uit mannen die rondhangen en alcohol drinken. In de winter tussen de tien en twintig, in de zomer tussen de twintig en dertig. - Schoolcontactwerk constateert gebruik onder moeders van schoolgaande kinderen. - Leerlingzaken constateert dat er bij bepaalde gezinnen veel problemen zijn.

Gemeente 8	<i>Algemeen:</i> • Er is geen duidelijk beeld van de groep Somaliërs in deze gemeente. Veel van de qatgebruikers in deze gemeente komen niet uit de stad zelf, maar uit omliggende steden en dorpen. <i>Qat:</i> • De bestaande qathuizen zijn bij gemeente, politie en GGD duidelijk in beeld. • Met name op één plaats in de stad zorgt qatverkoop en gebruik voor overlast (samenscholing, herrie, rommel, bedelen). Met name in de zomer. • Wijkagenten signaleren ook combinatiegebruik met alcohol. • Sinds de sluiting van het qathuis is het qatgebruik meer zichtbaar geworden omdat mensen meer op straat gebruiken. • Er is ten minste één andere verkoopplaats in de stad, deze geeft minder overlast.
Gemeente 9	<i>Algemeen:</i> • Goed zicht op de groep Afrikanen (ook Somaliërs) in deze gemeente (rapport). • Met name nieuwkomers, jonge alleenstaande moeders met veel kinderen. • Onder Somaliërs in deze gemeente zijn werkloosheid, uitkeringsafhankelijkheid, schooluitval en criminaliteit de grootste problemen. <i>Qat:</i> • Qatgebruik wordt door de gemeente wel gesignaleerd, maar niet gezien als probleem. Er is geen sprake van overlast. • Voorheen was er overlast rond een qatpand, maar nu de handel verplaatst is naar een parkeerplaats aan de rand van de stad zien de gemeente en de politie geen overlast meer.
Gemeente 10	<i>Algemeen:</i> • De gemeente krijgt berichten over Somalische mannen met trauma's (via vluchtelingenwerk en de reguliere zorg). Daarnaast horen ze via vluchtelingenwerk dat de Somalische groep niet participeert in de Nederlandse samenleving. <i>Qat:</i> • De gemeente is via vluchtelingenwerk en zelforganisaties wel bekend met de problematiek van qatgebruik onder oudere Somalische mannen. • Volgens de gemeente zijn er geen qathuizen in de gemeente.
Gemeente 11	<i>Algemeen:</i> • De Somalische groep is in beeld, problemen betreffen schoolverlaten, criminaliteit, qatgebruik. Twee derde van de Somaliërs in de gemeente is in contact met hulpverlening geweest. • Somaliërs vormen één van de drie doelgroepen waar de gemeente extra aandacht aan besteedt. • De gemeente krijgt signalen van huiselijk geweld, ze zien bovengemiddeld veel agressie/geweld in de hele Somalische groep. <i>Qat:</i> • De gemeente heeft een Somalische hulpverlener in dienst. Hierdoor goed zicht op de 'probleemgroep' van vijftig gebruikers. • Deze groep heeft zware problemen, zoals verslavingen, schulden en huisvestingsproblemen. • Sprake van multigebruik (m.n. alcohol en qat) en geluidsoverlast.

Tabel 2.5 Welke maatregelen hanteren de gemeenten om om te gaan met de beschreven problematiek rondom qat?

Gemeente	Beleid rond qat en de Somalische groep
Gemeente 1	- De gemeente voert geen doelgroepenbeleid, dus ook geen speciaal beleid voor Somaliërs. - Wel vindt de gemeentebestuur dat de veelheid aan problemen eigenlijk een multidisciplinaire aanpak vereist, maar die wordt in deze gemeente niet gehanteerd. - In de rapporten van de politie wordt een aanbeveling gedaan voor een wijkagent die inzet op een vertrouwensband met de Somalische gemeenschap. Daarnaast wil de politie inzetten op landelijke samenwerking tussen politieregio's.
Gemeente 2	- De gemeente voert geen doelgroepenbeleid. Wel is er aandacht voor de 'zwakkeren' in de gemeente. Somalische multi-probleemgezinnen krijgen derhalve extra aandacht (op projectbasis). - De gemeente financiert meerdere Somalische zelforganisaties. - Eerder financierde de gemeente een project rond voorlichting over qatgebruik. - Momenteel organiseert de gemeente een project om de link tussen Somalische multi-probleemgezinnen en zorgverleners (GGZ, GGD, CJG) te verbeteren.
Gemeente 3	- De gemeente en de GGD hebben beide geen specifiek beleid of aanbod rond qat. - De gemeente subsidieert drie Somalische zelforganisaties. Zij zetten projecten op rond vrouwenemancipatie (ook huiselijk geweld), burgerschap, discriminatie en homo-emancipatie.
Gemeente 4	- De gemeente heeft in 2006 een Algemene Plaatselijke Verordening uitgeschreven om alle verkoop van qat in een deel van de stad te verbieden. Hiermee is de verkoop in dat deel beperkt tot één handelspunt op een industrieterrein. - In veiligheidsurgente gebieden mogen geen qatruimtes zijn. - In de rest van de gemeente is qatverkoop niet verboden, maar voor qathuizen (verkoop in combinatie met gebruik) is een vergunning nodig en deze worden niet afgegeven. - De gemeente heeft een brief naar de minister gestuurd met het verzoek om een verbod op qat. - Vanaf 2012 heeft de gemeente geen zelforganisaties meer.
Gemeente 5	- Er is geen officieel beleid rond de qatpanden. Afspraken tussen gemeente en eigenaars van de qatpanden werden op papier gezet en in de panden opgehangen. Deze betroffen sluitingstijden, afval opruimen, geluidsoverlast en op straat rondhangen. - Somaliërs die zonder ventvergunning uit hun kofferbak qat verkopen, kunnen een boete krijgen. - Somaliërs op straat die overlast veroorzaken, kunnen ook een boete krijgen. - Volgens de politie zijn alle overlastgevende qatpanden nu gesloten, de laatste twee maanden geleden. Mogelijk zijn er wel andere qatpanden die niet in beeld zijn.
Gemeente 6	- De gemeente zet het integratiebeleid breed in, oa via een project samen met de zelforganisatie, dat zich richt op verbetering van integratie onder Somaliërs. - Jonge nieuwkomers krijgen extra begeleiding om de Nederlandse taal sneller te leren. - De GGD houdt zich bezig met qatgebruikers, dmv gezondheidsvoorlichting. - De gemeente subsidieert Somalische zelforganisaties.

Gemeente 7	- Het pand waarin qat werd verhandeld is onder bestuursdwang gesloten. - Inzet is op aanpakken van overlast in de wijk en verder het reguliere beleid. De politie zorgt vooral dat het niet uit de hand loopt.
Gemeente 8	- Eén qathuis is gesloten om veiligheidsredenen (brandgevaar, te veel mensen in één ruimte). Er wordt nog wel qat verkocht, maar niet meer binnen gebruikt. - De wijkpolitie handhaaft het probleem door mensen weg te sturen, maar kan niet meer doen omdat er geen strafbare feiten worden gepleegd. - De overlast wordt op wijkniveau behandeld, het probleem is te 'klein' om op gemeentelijk niveau aan te pakken, bijv. om een APV uit te vaardigen. - De GGD geeft in de qathuizen voorlichting over infectieziekten, hygiëne en veilige seks.
Gemeente 9	Er is een qatpand gesloten wegens overlast. Nu deze overlast niet meer speelt, is er geen reden tot speciaal beleid rond qat.
Gemeente 10	- Er is bijna geen contact meer met de zelforganisaties. Subsidie is wel mogelijk, maar alleen voor intercuratieprojecten. Dit is nog niet door zelforganisaties aangevraagd. - Er is geen specifiek beleid om qatgebruik te voorkomen, omdat het geen illegaal middel is. - De GGD en GGZ hebben i.s.m. zelforganisaties wel eerder voorlichting over qat georganiseerd, de gemeente heeft hier geen actieve rol in.
Gemeente 11	- De gemeente heeft een brief naar de minister gestuurd met het verzoek om meer aandacht voor qatproblematiek. - De gemeente heeft een Somalische hulpverleners/bruggenbouwer in dienst om het contact met en zicht op de Somalische (gebruikers)groep te verbeteren.

Hoofdstuk 3 Professionals

3.1 Doelstelling

Het doel van deze deelstudie is inzicht te krijgen in de problematiek die samengaat met (problematisch) qatgebruik, beschouwd vanuit professionals die in hun werkgebied te maken hebben met Somaliërs in Nederland.

3.2 Methode van onderzoek

Kwalitatieve studie op basis van focusgroepen en interviews

Om inzicht te verkrijgen in de problematiek die samengaat met (problematisch) qatgebruik, is een kwalitatieve studie uitgevoerd. De data zijn verzameld via drie focusgroepdiscussies en telefonische interviews met professionals. In totaal hebben aan de focusgroepen 45 professionals deelgenomen vanuit de werkdomeinen: gezondheid, huisvesting, veiligheid, opvoeding, inburgering, onderwijs en financiën. Binnen het bestek van dit onderzoek was het voor niet meer dan zestien van hen mogelijk tijd vrij te maken op drie gezamenlijke dagdelen. Dit had te maken met de relatief korte termijn waarop de dataverzameling voltooid moest zijn en het tijdsbeslag van een focusgroep. Vervolgens zijn veertien telefonische interviews afgenomen bij professionals uit werkdomeinen die ontbraken tijdens de focusgroepen. Vijf van de 45 professionals waren van Somalische herkomst. Naast de professionals zijn zestien zogenaamde Somalische experts bevraagd op hun kennis en ervaringen van de Somalische gemeenschap en qatgebruik. Deze experts hadden allen een Somalische achtergrond. Zie tabel 3.1 voor een overzicht van alle deelnemers.

Tabel 3.1 Overzicht professionals

Sector of beroepsgroep	Functie	FG of TI	Aantal
1. Politie	Wijkagent, beleidsmedewerker, inspecteur	FG	4
2. Welzijn, GGD	Opvoedondersteuning	FG	3
3. GGD	Gezondheidsvoorlichter	FG	2
4. Agens, Vluchtelingenwerk	Reïntegratie/inburgering	FG	3
5. Verslavingszorg	Behandelaar verslaving	FG	1
6. AZC	Groepsleider AMA's	FG	1
7. VON, vrijwilliger vaderhuis, jongerenwerk, interviewers	Experts Somaliërs	FG	16
8. Maatschappelijke opvang en vluchtelingenwerk	Begeleider	TI	1
9. Taalschool, basisonderwijs	Onderwijzers	TI	3
10. Woningbouw	Klantbeheerder	TI	3
11. Huisartsenpraktijk, AMK, GGD	Huisarts, vertrouwensarts, jeugdarts	TI	4
12. AMK	Begeleiders/onderzoekers	TI	2
13. COA	Begeleider AZC	TI	1

¹ FG: Focusgroep; TI; telefonisch interview

Uitwerking en analyse

De drie geluidsopnamen van de focusgroepen zijn vrijwel woordelijk uitgeschreven. Deze tekst was het uitgangspunt voor ordening en analyse van het materiaal.

3.3 Resultaten

In paragraaf 3.3.1 volgt een beschrijving van de grootte van het werkgebied van de professionals en de aandacht die zij hebben voor qatgebruik. Vanuit het perspectief van de Somalische experts wordt de positie van qatgebruik binnen de Somalische gemeenschap beschreven. In de paragrafen 3.3.2, 3.3.3, 3.3.4 en 3.3.5 worden respectievelijk de gezondheid, de sociale, de maatschappelijke, en de woonsituatie in relatie tot qatgebruik beschreven.

3.3.1 Werkgebied professionals en de aandacht voor qat

Grootte van de groep Somaliërs binnen het werkgebied van professionals

In tabel 3.2 staan per werkgebied/functie het aantal cliënten of patiënten met een Somalische achtergrond waarmee de professional contact heeft. De werkgebieden laten onderling grote variaties zien in het aantal contacten met Somaliërs.

Tabel 3.2. Grootte groep Somaliërs per werkgebied

Werkgebied/Functie	Aantal bij benadering
1. Politie	30 per jaar
2. Opvoedondersteuning	60 per jaar
3. Gezondheidsvoorlichter	26; veertig per jaar
4. Reïntegratie/inburgering	38 per jaar
5. Maatschappelijke opvang	30 per jaar
6. Groepsleider AMA's	23 per twee jaar
7. Inloopbegeleider	25 per week
8. Onderwijzers	25 per twee jaar
9. Klantbeheerder	10 per twee jaar
10. Arts (Huis-, Vertrouwens-, Jeugd-)	7 per week
11. Begeleiders/onderzoekers AMK	3 per jaar
12. Begeleider AZC	30 per jaar

Het aantal Somaliërs in de werkgebieden varieert. Sommige professionals (jeugdarts, groepsleider AMA's) signaleren het laatste jaar een afname van het aantal Somaliërs in hun werkgebied, terwijl andere professionals (onderwijzers) een toename signaleren. Professionals denken dat deze wisselingen te maken hebben met veranderingen in de situatie in Somalië, toenemende gezinshereniging en wisselende migratie tussen Nederland en Engeland.

Qatgebruik op de agenda van de professionals

Op het gebied van gezondheid, opvoeding en inburgering is qatgebruik bij professionals nauwelijks een onderwerp van gesprek. (Huis)artsen informeren niet op voorhand naar qatgebruik. Sommige (huis)artsen weten niet wat qat is en op de (huis)artsenpost komen Somalische patiënten niet met klachten die te maken hebben met qatgebruik.

De professionals die werkzaam zijn bij de GGD en die gezondheidsvoorlichting geven aan Somaliërs op AZC's en aan AMA's, ontvangen van derden geen signalen over qatgebruik en signaleren dat zelf ook niet. De professionals geven aan dat ze weinig kennis hebben over qatgebruik en signalen die daarop wijzen. Qatgebruik wordt wel herkend door een gezondheidsvoorlichter met de aandachtsgebieden 'infectieziektebestrijding en genotmiddelen'. Deze voorlichter geeft gezondheidsvoorlichting op verschillende locaties in een stad, waaronder qathuizen en komt veelvuldig in contact met Somaliërs en qatgebruikers.

Qatgebruik is geen onderwerp van gesprek bij professionals (docenten) in het onderwijs, bij de AMK's, de maatschappelijke opvang en de reïntegratie. Deze professionals hebben geen zicht op qatgebruik. Opvallend is dat qatgebruik wel gesignaleerd wordt door professionals met een Somalische achtergrond. Een begeleidster van de inburgering van Somalische origine bespreekt qatgebruik met haar cliënten.

Qatgebruik staat hoog op de agenda bij de professionals die te maken hebben met overlastsituaties. Door klachtmeldingen van huurders, wijkbewoners en de middenstand hebben woningbouw en politie zicht op overlastgevend qatdistributie en qathuizen in wijken. De contacten, kennis en ervaringen met qatgebruik zijn persoonsgebonden. Er vindt geen uitwisseling plaats tussen wijken of op regionaal/landelijk niveau.

Qat- en middelengebruik binnen de Somalische gemeenschap

Qatgebruik is volgens de Somalische experts geen onderwerp waar open over wordt gesproken. Somaliërs die qat gebruiken lopen daar niet mee te koop en ze zijn niet open over de frequentie en omvang van hun qatgebruik. Bijna alle dertien Somalische interviewers hebben dit ervaren tijdens het afnemen van de vragenlijsten. Binnen de Somalische gemeenschap bestaan verschillende meningen over de gevolgen van qat en over de noodzaak van een verbod op qat.

Somalische experts geven aan dat door Somaliërs in Nederland anders aangekeken wordt tegen qatgebruik. *'In Somalië kan een man nog wel qat kauwen maar in Nederland is er een andere levensstijl: het tempo ligt hoger en je moet vroeg opstaan om te werken'* (Somalische expert). Door de levensstijl in Nederland is het langzaam en langdurig kauwen van qat moeilijk te combineren met een gewone werkweek. Somaliërs die meer dan twee keer in de week qat kauwen, krijgen van hun familie vaak commentaar op hun gebruik.

In Nederland gebruiken met name de eerste generatie Somaliërs, oud- en nieuwkomers qat. De tweede generatie Somaliërs, jongeren die hier zijn geboren of op jonge leeftijd met een ouder naar Nederland zijn gekomen, vinden het niet hip om qat te kauwen. Zij beschouwen qatkauwen als een gewoonte uit een ander land en uit een andere tijd waar ze zich niet mee willen associëren. Somalische experts geven aan dat deze tweede generatie weinig experimenteert met andere genotmiddelen zoals alcohol en wiet.

Bijna uitsluitend Somalische mannen kauwen qat. Ze kauwen bijna altijd met meerdere mannen bij een vriend thuis, dit is vaak een alleenstaande man. Bijna alle mannen kopen hun qat in een qathuis en vertrekken daarna weer. Qatkauwen in een qathuis wordt door sommigen gedaan, maar het is sociaal minder geaccepteerd dan kauwen bij een vriend. Qat kauwen op straat in je eentje of in het openbaar (park) met anderen is binnen de Somalische gemeenschap niet geaccepteerd en valt buiten de sociale norm. Evenzo geldt dat voor qatkauwen door Somalische vrouwen. Somalische experts bevestigen dat zij enkele Somalische vrouwen kennen die qat gebruiken. Meestal kauwen deze vrouwen alleen, maar sommigen houden ook qatsessies thuis met vriendinnen. Deze vrouwen kunnen zelf geen qat kopen bij qathuizen, maar laten het thuisbezorgen. Een Somalische man met een qatgebruikende vrouw verliest zijn status en zal dat niet accepteren. Bijna alle vrouwelijke qatgebruikers zijn dan ook gescheiden en alleenstaande vrouwen of moeders.

Het gebruik van alcohol of andere middelen is taboe binnen de Somalische gemeenschap. *'Al is qatgebruik niet helemaal geaccepteerd, qat hoort bij de Somalische cultuur. Qat is een natuurlijk product, je kauwt het plantje en het is niet bewerkt, daarnaast beïnvloedt qat niet in sterke mate het bewustzijn. Alcohol is een westers product en door de moslimreligie verboden.'* (Somalische expert) Somalische experts geven aan dat alcohol- en middelengebruik niet bespreekbaar is binnen de Somalische gemeenschap. Somaliërs die in het openbaar alcohol drinken of andere middelen gebruiken, overschrijden een sociale norm. Zij hebben behalve het beperkte netwerk van Somalische lotgenoten die in eenzelfde situatie zitten en middelen gebruiken vaak geen sociaal netwerk meer binnen de Somalische gemeenschap.

3.3.2 Gezondheid van Somaliërs en qat

Lichamelijke gezondheid

De lichamelijke gezondheid van Somalische kinderen lijkt goed. Kinderen die naar school gaan krijgen een gezonde lunch (brood met fruit) mee van hun ouders. Bij gezondheidsvoorlichters, onderwijzers, AMK en jeugdartsen bestaat speciale aandacht en alertheid voor meisjesbesnijdenis.

Ook de Somalische jongeren/AMA's lijken fysiek gezond. Een uitzondering hierop is het gebit. Een deel van de kinderen en jongeren heeft last van cariës, net als Somalische volwassenen. Deze klachten worden door artsen en een onderwijzer ook herkend bij andere Afrikanen. De oorzaak van de cariës ligt volgens deze professionals in slecht poetsgedrag en beperkte tandzorg in de landen van herkomst en zij denken niet aan qatgebruik als oorzaak. De Somalische jongeren (lees jongens) roken veel, maar gebruiken weinig andere genotsmiddelen zoals alcohol.

De lichamelijke gezondheid en met name het gebit is slecht bij de groep Somalische mannen die terechtkomen in de maatschappelijke opvang of dakloos zijn. De professionals werkzaam bij de politie, de maatschappelijke opvang en de gezondheidsvoorlichter zien veel qatgebruik onder deze groep Somaliërs, maar ook andere middelen zoals alcohol, hasj, heroïne en slaappillen. De gezondheidsvoorlichter is van mening dat de slechte gebitten het resultaat zijn van veel qatkauwen in combinatie

met het drinken van zoete thee en cola. De politie en de maatschappelijke opvang zien vergelijkbare gezondheidsklachten bij andere gemarginaliseerde groepen.

Psychische gezondheid

Bijna alle professionals signaleren psychische problemen bij AMA's en volwassen Somaliërs. Deze problemen komen tot uiting in slecht slapen, hoofdpijn, stemmingswisselingen, piekeren en veel in bed liggen. Kinderen lijken hierop een uitzondering te vormen. *'Ik merk niets aan de kinderen, ze zijn erg elastisch. Dat is overigens niet alleen bij Somalische kinderen zo maar ook bij andere asielkinderen, ze blijven spelen. Pas veel later laten de kinderen wel eens wat los van wat ze gezien hebben.'* (onderwijzer)

Professionals met een andere achtergrond (gezondheidsvoorlichters, COA-medewerker, artsen) zien vergelijkbare psychische problemen terug bij andere asielzoekers. Deze professionals zien de oorzaken van de psychische problemen door trauma's en de onzekerheid en lengte van de asielprocedure. Hierdoor liggen veel asielzoekers overdag verveeld op bed, kunnen ze 's nachts niet slapen vanwege herbelevingen en schuift het dag- en nachtritme op.

Professionals met een Somalische achtergrond (groepsleider AMA's, opvoeding en inburgering) leggen de oorzaak van het opschuiven van het dag- en nachtritme echter bij het qatgebruik in het AZC. Deze professionals weten vanuit hun eigen ervaring en verblijf in het AZC dat Somaliërs veel qat gebruiken. De handel en gebruik vinden plaats op de kamers buiten het zicht van de COA-medewerkers.

Professionals die werkzaam zijn bij het AMK geven aan dat zowel bij Somalische als bij andere gezinnen problemen met de opvoeding ontstaan wanneer één van de ouders niet in staat is om de kinderen goed op te voeden. Ze zien dat vooral gebeuren wanneer een ouder een verstandelijke beperking, psychiatrische of persoonlijkheidsproblemen heeft. Dit is vergelijkbaar met andere gezinnen. Daarnaast krijgen deze professionals soms te maken met alleenstaande moeders die grote gezinnen hebben met veel jonge kinderen, waardoor ze soms de controle kwijt zijn. De meeste van deze moeders staan open voor hulpverlening en krijgen extra begeleiding. Qatgebruik bij moeders of vaders wordt nauwelijks gesignaleerd of wordt als oorzaak gezien van de opvoedingsproblematiek.

De maatschappelijke opvang komt vooral Somalische mannen tegen met psychiatrische problematiek, waaronder schizofrenie. De mannen zijn tussen de dertig en veertig jaar oud en zijn grotendeels oudkomers die meer dan tien jaar in Nederland wonen. De professional ziet dat deze mannen dagelijks qat gebruiken, de bosjes qat liggen namelijk in de opvang op tafel. Daar ligt volgens de professional niet het probleem; vooral het overmatig alcoholgebruik bezorgt grote overlast. *'We hebben geen last van qatgebruik. De qatgebruikers worden wel lethargisch zoals met blowen en vertonen initiatiefverlies, maar de overlast met alcohol is vele malen erger, ze laten zich dan helemaal gaan.'* (begeleider opvang)

Professionals werkzaam bij de politie en de gezondheidsvoorlichter infectieziekten en genotmiddelen bevestigen het verhaal van de begeleider in de opvang. In hun werkgebieden (gemeenten) zien zij een groep van enkele tientallen Somaliërs, alleenstaande mannen die dakloos zijn met psychiatrische problematiek. Naast qat gebruiken ze meerdere middelen, zoals alcohol, pillen en heroïne. De mannen zijn soms

moeilijk aanspreekbaar en ze zien er onverzorgd uit. Een aantal van hen houdt zich bezig met criminele activiteiten.

3.3.3 Sociale situatie van Somaliërs en qat

Het gezin

Somalische kinderen groeien veelal op in grote gezinnen. Gezinnen van vijf kinderen komen veel voor en uitschieters naar acht of meer kinderen zijn geen uitzondering. Gezondheidsvoorlichters geven aan dat Somalische vrouwen openstaan voor geboortebepanking. Somalische mannen ervaren grote gezinnen echter als rijkdom en met name zij moeten benaderd worden in de voorlichting hierover. Bij de tweede generatie Somalische mannen in Nederland, die hoger opgeleid zijn, is een verandering merkbaar. *'Zij willen geen tien maar twee kinderen hebben waaraan ze tijd willen besteden om ze goed op te voeden.'* (Somalische expert)

De meeste professionals hebben te maken met alleenstaande gezinnen (lees alleenstaande moeders). Bij sommige gezinnen zijn de vaders nog in het land van herkomst en is men bezig met gezinshereniging. Professionals van het informatiepunt en onderwijs benadrukken dat deze trajecten vaak langdurig (een tot drie jaar) zijn en spanningen opleveren. Niet alleen tijdens het wachten, maar ook na de hereniging, wanneer verwachtingen niet meer overeenstemmen met de realiteit en de hereniging uitloopt op een teleurstelling.

Bij andere gezinnen zijn de ouders gescheiden. Vader blijft vaak wel in beeld, maar blijft op afstand en woont elders in Nederland. Somalische experts en opvoedingsondersteuners geven aan dat verschuivende rolpatronen tussen Somalische mannen en vrouwen een belangrijke rol spelen in het aantal scheidingen. Eén Somalische expert geeft hiervan een beschrijving: *'Gelijkheid geeft ruzie. In Somalië lagen de rollen en posities vast, werkte de man en zorgde de vrouw voor het huishouden en haar man. De Somalische man in Nederland die werkloos is doet niets, alleen qat kauwen, en eist daarnaast dat zijn vrouw voor hem zorgt, ook als zij wel werk heeft. De Somalische vrouw doet dit niet en dan krijgen ze ruzie. De Somalische man heeft aan positie verloren en de Somalische vrouw heeft gewonnen en zij emancipeert, wordt onafhankelijk en autonoom. De Somalische man moet mee emanciperen maar dat lukt moeizaam. De mannen voelen zich buitengesloten.'* (Somalische expert)

Het is onduidelijk of het qatgebruik van Somalische mannen altijd een rol speelt in het ontstaan van spanningen en uiteindelijk de scheiding. Professionals (opvoeding, inburgering) met een Somalische afkomst leggen een duidelijke relatie tussen de mate van betrokkenheid van de man bij het gezin en zijn qatgebruik. Wanneer de man door de week te veel kauwt, te weinig tijd overhoudt voor zijn gezin en kinderen, en zijn vrouw verantwoordelijk is voor alle zorg en huishoudelijke taken, dan geeft dat veel spanningen binnen het gezin en volgt een scheiding, aldus een Somalische expert. *'Een goede Somalische man brengt de kinderen naar school, sport of tandarts en haalt ze weer op. Hij toont betrokkenheid door mee te gaan naar school als er rapportenvergadering is.'* (Somalische expert)

Achter de voordeur

Professionals (welzijn, opvoedingsondersteuning, politie) geven aan dat het moeilijk is om met Somaliërs in contact te komen en een beeld te krijgen van de sociale situatie waarin ze zitten. Deze professionals ervaren dat Somaliërs daar niet erg open over zijn. Te veel doorvragen kan ertoe leiden dat Somaliërs afhaken.

Enkele professionals (welzijn, gezondheidsvoorlichter) geven aan dat er bij sommige Somalische gezinnen sprake is van huiselijk geweld. Het gaat hierbij om agressie jegens kinderen, fysieke mishandeling en seksueel geweld. Eén professional ziet qat als mogelijke oorzaak van seksueel geweld. Immers het qatgebruik werkt bij sommige Somalische mannen potentieverhogend. Dit is door andere professionals niet bevestigd. De politie heeft tot nu toe geen meldingen van huiselijk geweld van Somaliërs binnengekregen.

Sociaal netwerk

De functie van het sociale netwerk binnen de Somalische gemeenschap is erg belangrijk. Bijna iedereen maakt deel uit van dit netwerk en het netwerk biedt ondersteuning. Door deze netwerken hebben Somalische AMA's altijd familieleden in Nederland waar ze na de opvang terecht kunnen. Moeders steunen elkaar in het ophalen en wegbrengen van de kinderen van en naar school (onderwijzers). Vanuit het netwerk worden tolken geregeld die nieuwkomers ondersteunen in de communicatie met instanties (AMK). Een onvoldoende sociaal netwerk maakt Somaliërs en met name alleenstaande moeders met kinderen kwetsbaar. Vanuit de opvang worden met name alleenstaande Somalische moeders met kinderen gesignaleerd, die zo'n netwerk ontberen en vervolgens bij de opvang aankloppen.

Het Somalische sociale netwerk biedt een belangrijke ondersteuning, maar daar zit ook een keerzijde aan. *'Iedereen kent elkaar in de Somalische gemeenschap.'* (Somalische expert) Uit de verhalen van de professionals en de Somalische experts komt naar voren dat schaamte en angst voor roddels drempels zijn om zorgen en problemen met elkaar of met instanties te bespreken. In paragraaf 3.3.1 is al aan de orde gekomen dat het overschrijden van de sociale norm, door middelengebruik of qatgebruik in de openbare ruimte, uitval of inperking van het sociale netwerk kan betekenen.

Geen van de professionals kent Somalische moeders die qat gebruiken. Daarentegen horen professionals met een Somalische achtergrond (opvoeding, onderwijs) via het sociale netwerk wel verhalen over Somalische moeders die qat gebruiken. Los van de omvang van het aantal Somalische moeders dat gebruikt, is het effect van qatgebruik door moeders voor het gezin veel groter dan dat door de vaders. Immers, veelal zijn de moeders alleenstaand en rust de zorg van het gezin voornamelijk op haar. Een Somalische professional (opvoeddeskundige) beschrijft dat verschil als volgt: *'Als een alleenstaande moeder qat kauwt dan stort het huis in want zij zorgt voor de kinderen en doet het huishouden. Als de man qat kauwt dan is dat een minder groot probleem. Als de vrouw gezond en sterk is dan komt het goed, ook als de man er niet is of qat kauwt. Somalische vrouwen zijn sterke vrouwen die mannen niet nodig hebben.'*

3.3.4 Maatschappelijke situatie van Somaliërs en qat

Integratie: aanpassen aan de omgangsregels

De meeste professionals hebben de ervaring dat Somaliërs *'...het niet nauw nemen met afspraken'*. Somaliërs, zowel mannen als vrouwen, komen regelmatig te laat op afspraken of komen in het geheel niet opdagen. Door een professional van Somalische afkomst (inburgerbegeleider) wordt dit gedrag gezien als een gevolg van qatgebruik. Gezien de herkenning van dit gedrag door alle andere professionals heeft de onbetrouwbaarheid in het nakomen van afspraken niet alleen te maken met qatgebruik.

Kinderen en school

'Alle kinderen hebben een onderwijsachterstand, opgelopen door te weinig onderwijs in Somalië', aldus een onderwijzeres van de basisschool. Binnen het Nederlandse schoolstelsel moeten de kinderen de achterstand in een relatief korte tijd inlopen en in de verwachtingen van de ouders moeten ze ook nog de universiteit halen. *'Bij ons in de gemeenschap moet je je best doen en moeten je kinderen arts of advocaat worden want anders heb je gefaald als moeder.'* (Somalische expert) Van de zogenaamde tweede generatie Somaliërs, zij die op hele jonge leeftijd in Nederland zijn gekomen (jonger dan tien jaar) volgen inmiddels meerdere Somaliërs een HBO- of universitaire opleiding. Somalische experts kennen geen generatiegenoten die naast hun studie of werk qat gebruiken. *'Ik zou niet weten wanneer je dat zou moeten doen. Je hebt geen tijd om naast je studie en een bijbaan nog qat te kauwen, daarmee ben je toch al gauw vier uur kwijt.'* (Somalische expert)

Onderwijs- en taalniveau van nieuwkomers

Het overgrote deel van de professionals heeft in hun werkgebied contact met nieuwkomers die de Nederlandse taal niet of slecht spreken. Deze nieuwkomers zijn bijna allemaal laag opgeleid, waarbij zes jaar basisonderwijs het maximum is (reïntegratieconsulent). Opvallend is dat sommigen blijven steken op een bepaald taal- en onderwijsniveau. Onduidelijk is of het gebrek aan progressie te maken heeft met de beperkte vooropleiding, psychische problematiek of qatgebruik. De consulent heeft er geen zicht op of de jongeren die ze begeleidt qat gebruiken. Jongeren en AMA's kiezen er veelal voor om een baan te nemen in plaats van eerst te gaan leren, om aan hun financiële verplichtingen te voldoen: een maandelijks bijdrage (paweg honderd US-dollar) naar de achtergebleven familieleden in Somalië (reïntegratieconsulent.)

Werk

Veel Somalische mannen en vrouwen zijn werkloos. Vrouwen zijn veelal zonder opleiding naar Nederland gekomen en hebben hier jarenlang gezorgd voor de kinderen. Somalische experts merken op dat Somalische vrouwen momenteel sneller aan het integreren zijn dan hun mannen. Somalische vrouwen maken daarbij meer gebruik van andere sociale netwerken met allochtone- en autochtone Nederlanders, dan hun eigen Somalische netwerk, om aan werk te komen. In Somalië is de qathandel in handen van de vrouwen, die namelijk veel harder zijn in de onderhandeling. In Nederland zijn Somalische vrouwen niet betrokken bij de qathandel.

Werk en qatgebruik

Op basis van de verhalen van een deel van de professionals (opvoedingsondersteuning, inburgering, politie, opvang, gezondheidsvoorlichter) en de Somalische experts zijn op het gebied van werk drie verschillende groepen qatgebruikers te onderscheiden. De eerste groep bestaat uit Somalische mannen die onderwijs volgen of werken (zowel nieuwkomers die hier drie á vier jaar zijn als oudkomers) en daarnaast in hun vrije tijd of in het weekend qat kauwen voor de ontspanning. Op maandag gaan deze mannen weer aan het werk. Deze mannen zijn geïntegreerd en hebben al dan niet een gezin. Een voorbeeld hiervan is de man van een Somalische expert. Haar man heeft een volledige baan, ze hebben kinderen. *'Mijn man kauwt alleen zaterdag en dan kauwt hij vier of vijf bundels qat. Na het eten gaat hij eerst naar het qathuis om bla bla te doen en dan komt hij om een uur of elf 's avonds thuis en dan kauwt hij door tot een uur 's nachts en gaat dan naar bed'.*

Een tweede groep bestaat uit Somalische mannen die veelal werkloos zijn en meerdere keren in het weekend en door de week qat kauwen. Deze groep bestaat vooral uit oudkomers die afgekeurd zijn of die er niet in slagen om in Nederland werk te vinden. Sommigen wonen samen met hun gezin maar veel vaker zijn ze alleenstaand.

Een derde groep bestaat uit werkloze of afgekeurde Somalische mannen bij wie sprake is van meervoudige problematiek. Deze mannen hebben naast psychiatrische problematiek ook problemen met huisvesting, schulden en zijn verslaafd aan andere middelen waaronder pillen, heroïne en alcohol. Een deel van deze oudkomers is dakloos en gebruikt de maatschappelijke opvang als postadres om een uitkering te verkrijgen (begeleider van de opvang). Deze mannen hadden in Somalië een status, hebben een opleiding in Somalië gevolgd en hebben gevochten militaire conflicten. In Nederland daarentegen bungelen ze onderaan de maatschappelijke ladder en zijn ze niet in staat om te integreren.

Werkloosheid en uitkering

Somaliërs betalen soms twintigduizend US-dollar om naar Nederland te komen. Er wordt veel geïnvesteerd en de verwachtingen van zowel degenen die vluchten als de familie in Somalië zijn erg groot. Dan komen ze hier en dan valt het erg tegen. De man, al dan niet met diploma's, kan geen of moeilijk werk krijgen of kan alleen werk krijgen ver onder zijn niveau. Dat geeft veel spanningen. Sommigen hebben geen geloof in verbetering en leggen zich neer bij de situatie dat ze geen werk hebben. Maar er is nog wel die familie in Somalië die op financiële ondersteuning wacht. En familie moet je steunen. De meesten betalen honderd dollar per maand. In relaties roept het verzenden (hoogte van het bedrag) van geld veel spanningen op: de een wil meer betalen dan de ander, meestal willen de vrouwen meer geld zenden naar hun familie. En als haar man dan ook nog qat kauwt dan is er nog minder geld over om naar huis te sturen. Somaliërs die een uitkering hebben sturen veelal geld naar Somalië alleen wanneer de kinderbijslag komt. (Somalische experts)

Professionals van de inburgering en vluchtelingenwerk constateren dat veel Somaliërs niet rond kunnen komen van hun uitkering. Dit geldt met name voor jongeren en alleenstaande moeders met kinderen. Het budget waarmee de moeders en jongeren moeten rondkomen is krap en vaak ontstaan schulden, mede door het sturen van geld naar kinderen of andere familieleden in het thuisland. *'Het is een onhoudbare situatie. Je kunt je gezin niet laten verkommeren elders, maar je kunt ook geen twee gezinnen*

onderhouden van een uitkering.' (vluchtelingenwerk) Wanneer een Somalische man daarbij qat kauwt, al is het maar beperkt tot twee dagen en drie bundels per dag, dan drukt een totaal vandertig euro per week zwaar op het toch al krappe budget. De professional van vluchtelingenwerk benadrukt dat *'...het zeker niet zo is dat van alle Somalische gezinnen die schulden hebben, de man qat gebruikt'*. De inburgeringsconsulent van Somalische afkomst ziet bij sommige Somaliërs een duidelijke relatie tussen schuldenopbouw en qatgebruik. Door veelvuldig qatgebruik komen deze Somaliërs te vaak te laat, waardoor ze de inburgering niet tijdig kunnen afronden en vervolgens gekort worden op hun uitkering. Daarnaast begeleidt de consulent ook Somaliërs die schulden hebben en geen qat gebruiken en laatkomers die geen qat gebruiken.

Het hebben van huisvesting is voor Somalische gezinnen belangrijk en ze zorgen ervoor dat de huur en de vaste lasten betaald worden. Schulden hopen zich op bij betalingen van de ziektekostenverzekering en het eigen risico. Over het algemeen zijn de schulden niet torenhoog, maar wanneer men met een schuld komt te zitten dan duurt het lang om deze af te betalen (vluchtelingenwerk).

3.3.5 Huisvesting en qat

Somalische gezinnen wonen veelal in wijken waar relatief veel gezinnen wonen met sociale huisvesting, die laag opgeleid zijn en lage inkomens of een uitkering hebben. In een aantal gemeenten worden deze wijken 'kwetsbare wijken' of 'impulswijken' genoemd. Het overgrote deel van de Somaliërs huurt een woning of appartement van een woningstichting. Bij een woningstichting in het midden van het land komen weinig klachten binnen over Somalische huurders. Ook is er geen sprake van huurachterstand. Drie jaar geleden was dat wel het geval, een aantal Somalische huurders vertrokken met huurachterstand en onbekende bestemming richting Londen. Tot drie jaar geleden werden ook klachten van overbewoning gemeld. In ongeveer tien woningen in de wijk Overvecht in Utrecht verhuurden Somalische alleenstaande huurders hun woning aan familieleden en andere Somaliërs. De huurconsulent denkt dat deze woningen als doorgangshuizen dienden voor vertrek naar Engeland.

Een woningstichting in het zuiden van het land heeft een jaar geleden een klacht behandeld van overlast in een woning die fungeerde als qathuis. De aanloop van mensen en de gesprekken, maar ook ruzies tijdens het kauwen veroorzaakten geluidsoverlast. De huurders waren alleenstaande Somalische mannen. De overlast is met behulp van een gesprek opgelost. De huurders wonen nog steeds in hun woning en er zijn geen klachten meer geweest. De woningstichting heeft in dezelfde wijk enige tijd geleden een pand opgekocht dat diende als qathuis. Het qathuis veroorzaakte overlast in de omgeving door de aanloop van Somaliërs en daaruit voortvloeiende verkeersproblemen. De meeste qathuizen bedienen niet alleen de Somaliërs in de directe omgeving maar ook die vanuit de regio.

De overlast op straat, de frequente aanloop en de geluidsoverlast in de woning is herkenbaar voor een buurvrouw van een woning die fungeerde als qathuis. De buurvrouw woonde boven een appartement van twee verdiepingen waar vier á vijf mensen stonden ingeschreven. In werkelijkheid waren in het huis dertig mensen aanwezig, mannen tussen de twintig en veertig jaar met een verwaarloosd uiterlijk die 'weinig contact leken te hebben met de buitenwereld'. De mensen overnachtten in het qathuis. De buurvrouw had veel last van geluid, rooklucht, dubbel geparkeerde auto's en agressie.

Conclusie

Beter inzicht in de aard van qatgebruik

De onderzoeksgroep als geheel is vergelijkbaar met het landelijke profiel van Somaliërs, opgesteld door het SCP (Dourleijn & Dagevos, 2011). Een grote groep Somalische gebruikers is een sociale gebruiker van qat en zij ondervinden weinig problemen (gezondheidsklachten, sociale integratie en participatie) als gevolg van het qatgebruik. Deze groep bestaat uit oud- en nieuwkomers en de meerderheid is man. De gebruikers kopen de qat in qathuizen en kauwen de qat in huiselijks sfeer thuis of bij vrienden. Het grootste deel van hen kauwt alleen op vrijdag en/of zaterdag, ongeveer drie á vier bundels per keer. Deze qatgebruikers worden mogelijk gezien door professionals van Somalische afkomst, maar ze zijn niet in beeld bij professionals van een andere afkomst. Het is ook onwaarschijnlijk dat de gemeenten deze groep in beeld heeft als het gaat om overlast. Deze groep heeft voorlichting nodig over de mogelijke gevolgen van qatgebruik voor de gezondheid. Daarnaast zal deze groep, net als niet-gebruikende Somaliërs, op het terrein van sociaaleconomische problemen mogelijk achterblijven bij autochtone Nederlanders.

Een relatief kleine groep die vaak en veel bundels kauwt, ervaart wel veel problemen (gezondheidsklachten, sociale integratie en participatie) en kan op basis van de SDS score als 'problematische gebruikers' worden beschouwd'. Op basis van het onderzoek zijn twee groepen 'problematische gebruikers' te onderscheiden:

1 Somaliërs die problematisch qat gebruiken. Deze groep bestaat uit mannen én vrouwen, oud- en nieuwkomers. Vrouwen en nieuwkomers zijn oververtegenwoordigd in deze groep. Deze groep koopt eveneens de qat in qathuizen en kauwt de qat zowel thuis als in een qathuis of een andere publieke plek. Een deel van hen heeft huisvesting en een ander deel niet, zij zitten in de daklozenopvang, overnachten bij vrienden of huren een kamer. Deze groep loopt tegen problemen op door hun qatgebruik. Ze ervaren gezondheidsproblemen en ze hebben moeite om zich aan afspraken te houden in het kader van werk en scholing. In hun sociale omgeving krijgen ze conflicten met hun partner en familie omdat ze te veel aandacht en energie besteden aan het qatgebruik en omdat het budget dat besteed wordt aan qat te veel drukt op het totale besteedbare budget. Deze qatgebruikers worden waarschijnlijk gezien door professionals van Somalische afkomst en zijn bij een enkele professional met een andere afkomst in beeld. Het is onwaarschijnlijk dat de gemeenten deze groep in beeld hebben. Deze groep heeft hulp nodig om het problematisch qatgebruik aan te pakken.

2 Somaliërs die problematisch qat gebruiken en bij wie sprake is van multiproblematiek (psychiatrische problemen, middelengebruik waaronder alcohol of heroïne). Deze groep is veelal dakloos en gebruikt qat in qathuizen of buiten op straat, zoals op parkeerplaatsen. De groep omvat tussen de dertig á veertig Somalische qatgebruikers per gemeente. Een deel van deze groep veroorzaakt overlast door agressief gedrag, dronkenschap en bedelen. Hierin speelt met name alcoholgebruik en ander middelgebruik een grote rol. Deze groep wordt gezien in verschillende gemeenten en door meerdere professionals (politie, opvang, gezondheidsvoorlichter middelengebruik). Deze groep heeft hulp nodig bij hun psychiatrische problematiek en alcoholverslaving.

Beter inzicht in de omvang van qatgebruik

Dit onderzoek geeft inzicht in de omvang van qatgebruik onder een gemiddelde groep Somalische gebruikers, zowel van het aantal dagen per week als het aantal bundels dat per keer/dag gebruikt wordt. Op basis van dit onderzoek is de totale omvang van het qatgebruik onder de Somaliërs in Nederland niet vast te stellen. Alleen met prevalentieonderzoek onder de gehele Somalische populatie in Nederland is de omvang van qatgebruik wel vast te stellen.

Qathandel en distributie

Zes van de elf gemeenten ervaren qatgebruik onder Somaliërs als een probleem rond de openbare orde en veiligheid. Zij ervaren dusdanig veel overlast rond verkoop en gebruik van qat, dat in een aantal gemeenten actie is ondernomen door qathuizen te sluiten. Een drietal gemeenten hebben de voorkeur voor een algeheel qatverbod. In bijna alle gemeenten ontbreekt regulering van de qathandel en distributie. De qatverhandeling gebeurt veelal 'op z'n Afrikaans' (Somalische expert). Dat wil zeggen dat de handel en verkoop chaotisch verlopen met onder meer stemverheffingen, onderhandelingen over betalingen en handelaren die elkaar beconcurreren en klanten van elkaar afpikken. Dit gebeurt met name op straat, waar de qat wordt verhandeld uit de kofferbak bij gebrek aan een andere verkoopruimte. Het overgrote deel van de qat wordt in qathuizen verkocht. Deze qathuizen zijn veelal gesitueerd in kwetsbare wijken. Een beperkt aantal qathuizen moet een grote groep Somaliërs bedienen, zowel uit de stad als uit de regio. Dit zorgt voor een grote toeloop van Somaliërs en geeft al gauw overlast in de buurt.

Qat staat bij professionals (nog) niet op de agenda

In tegenstelling tot professionals met een Somalische achtergrond signaleren professionals met een andere achtergrond qatgebruik niet of nauwelijks. Op een enkele professional na is qat geen gespreksonderwerp in de professionele relatie met de klant/cliënt/patiënt. Bij professionals ontbreekt het aan kennis over het middel qat en de wijze waarop qatgebruik is te signaleren. De kennis en ervaring met qatgebruik die wel aanwezig is, wordt nauwelijks gedeeld met collega's of breder in de organisatie verspreid. Kennisuitwisseling, voorlichting over qat en training in het signaleren van qatgebruik zijn noodzakelijk om de expertise van de professionals te vergroten.

Referenties

Dourleijn, E., & Dagevos (red.) (2011). *De positie van vluchtelingen in Nederland. Over integratie van Afghaanse, Iraanse en Somalische migranten*, Den Haag: SCP.

Heelsum, A.J., van (2011). *Somaliërs in Nederland. Profiel 2011*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Jonge, M., & Veen, C. van der (2010). *Qatgebruik onder Somaliërs in Nederland*. Utrecht: Trimbos-instituut.

Griffiths, P., Gossop, M., Wickenden, S., Dunworth, J., Harris, K., & Lloyd, C. (1998). A transcultural pattern of drug use: qat in the UK, *British Journal of Psychiatry*, 170, 281-284.

Kassim, S., Islam, S., & Croucher, R. (2010). Validity and reliability of a Severity of Dependence Scale for khat (SDS-khat). *Journal of Ethnopharmacology*, 132, 570-577.

Klaver, J., Poel, P., & J. Stouten (2010). *Somaliërs in Nederland. Een verkenning van hun maatschappelijke positie en aanknopingspunten voor het beleid*. Amsterdam: Regioplan beleidsonderzoek.

Laar, M.W. van, Cruts, A.A.N., Verdurmen, J.E.E., Ooyen-Houben, M. Van, & Meijer, R.F. (2008). *Nationale Drugs Monitor, jaarbericht 2007*. Utrecht: Trimbos-instituut.

Osman, F.A., & Söderbäck, M. (2011). Perceptions of the use of khat among Somali immigrants living in Swedish society. *Scandinavian Journal of Public Health*, 39, 212-219.

Patel, S.L., Wright, S., & Gammampila, A. (2005). *Khat Use among Somalis in four English cities*. London: Research Development and Statistics Directorate, Home Office.

Patel, S.L. (2008). Attitudes to khat use within the Somali community in England. *Drugs: education, prevention and policy*, 15 (1), 37-53.

Spring, M., Westermeyer, J., Halcon, L., Savik, K., Robertson, C., Johnson, D.R., Butcher, J.N., & Jaranson, J. (2003). Sampling in difficult to access refugee and immigrant communities. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 191 (12), 813-819.

Bijlage 1 - Vragenlijst gebruikers

VRAGENLIJST GEBRUIKERS QAT

Vooraf invullen door de interviewer:

Naam interviewer:

Datum interview: ____ (dag) / ____ (maand) / 2011

Tijd interview: _____

Is de respondent al eerder geïnterviewd voor dit onderzoek?

- ☐ Nee
- ☐ Indien ja - vragenlijst niet afnemen!

Is de respondent een qat gebruiker?

- ☐ Ja
- ☐ Nee *!

Gebruikt de respondent ten minste één keer per week qat?

- ☐ Ja
- ☐ Nee *!

Wanneer heeft de respondent voor het laatst qat gebruikt?

- ☐ Minder dan een week geleden
- ☐ Meer dan een week geleden *!

**! Let op! We interviewen alleen Somalische qat gebruikers (ten minste 1x per week) en hun partners (andere vragenlijst). Als de respondent minder of geen qat (meer) gebruikt, is hij/zij niet geschikt voor het onderzoek. Gebruik voor partners van qat gebruikers de andere vragenlijst.*

OBSERVATIES

O1) In wat voor ruimte neem je het interview af?

- ☐ Qathuis
- ☐ Bij de gebruiker thuis
- ☐ Op straat
- ☐ In een auto
- ☐ AZC

☐ Anders, namelijk _____

O2) Beschrijf de ruimte. Hoe groot is de ruimte (oppervlak)? Meubels? Hygiëne? Lawaai? Ramen? In wat voor wijk ben je?

O3) Zijn er, behalve jij en de respondent, anderen aanwezig?

- ☐ Ja*! ☐ Nee

O4) Zo ja, wie. Hoeveel en wat doen ze? (gebruikers, familie, kinderen, onbekenden, anders).

**! Let op! Denk aan privacy! Probeer te zorgen voor een rustige omgeving, waarin je de respondent kunt interviewen zonder dat anderen meeluisteren.*

05) Andere observaties / commentaar (na het interview invullen):

ALGEMEEN

A1) Wat is uw leeftijd?

- ☐ _____ jaar
- ☐ onbekend, ongeveer _____ jaar

A2) ☐ Man / ☐ Vrouw

A3) In welke plaats woont u? _____

A4) Bent u getrouwd of hebt u een vaste vriend(in)/ partner?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

A5) Waar woont uw echtgenot(e)/ partner?

- ☐ In Nederland, in hetzelfde huis
- ☐ In Nederland, maar we wonen niet bij elkaar
- ☐ In Somalië
- ☐ Ergens anders, namelijk _____

A6) Heeft u er bezwaar tegen als wij uw echtgenot(e)/ partner ook interviewen?

- ☐ Ja
- ☐ Nee (*vraag naar contactgegevens*)

I1) Waar bent u geboren?

Plaats: _____ Land: _____

I2) Hoe lang woont u al in Nederland?

_____ jaar _____ maanden

I3) Heeft u ook in Engeland gewoond? En zo ja, hoe lang?

- ☐ Nee
- ☐ Ja, _____ jaar

I4) Hoe oud was u toen u in Nederland ging wonen?

_____ jaar oud

I5) Wat is uw verblijfsstatus?

- ☐ Ik heb een Nederlands paspoort
- ☐ Ik heb een vaste verblijfsvergunning
- ☐ Ik heb een tijdelijke verblijfsvergunning
- ☐ Ik heb geen verblijfsvergunning

☐ Anders: _____

I6) Spreekt u Nederlands?

- ☐ Nee, helemaal niet
- ☐ Een beetje
- ☐ Goed
- ☐ Vloeiend

I7) Welke andere talen spreekt u?

- ☐ Engels
- ☐ Somalisch
- ☐ Frans
- ☐ Anders: _____

GEZINSSITUATIE

G1) In wat voor soort huis woont u?

- ☐ Koopwoning / appartement
- ☐ Huurwoning / appartement
- ☐ Bij vrienden / familie in huis
- ☐ Ik huur een kamer
- ☐ In een hotel
- ☐ Op straat / in daklozenopvang
- ☐ Woonruimte in een AZC
- ☐ Anders: _____

G2) Met wie woont u daar? (meerdere antwoorden mag)

- ☐ Alleen
- ☐ Met mijn echtgenot(e)
- ☐ Met mijn vaste vriend(in)/ partner
- ☐ Met (één van) mijn ouders
- ☐ Met andere familieleden
- ☐ Met goede vrienden
- ☐ Met mijn kinderen
- ☐ Met kinderen van iemand anders
- ☐ Met bekenden/ minder bekenden
- ☐ Anders: _____

G3) Met hoeveel mensen woont u in huis?

_____ volwassenen _____ kinderen

G4) Met hoeveel mensen deelt u uw huishouden? (samen delen van huur / hypotheek, gas, water, licht, boodschappen, etc.)

_____ volwassenen _____ kinderen

G5) Heeft u kinderen en zo ja, hoeveel?

☐ Nee (ga naar vraag W1) ☐ Ja, _____ (aantal)

G6) In welk land wonen uw kinderen? (meerdere antwoorden mag)

- ☐ Nederland: _____ (aantal)
- ☐ Somalië: _____ (aantal)
- ☐ Engeland: _____ (aantal)
- ☐ Ander land: _____ (aantal)

G7) Hoe oud zijn uw kinderen?

G8) Gaan uw kinderen naar school? Welke school (basisschool, middelbare school, voortgezet onderwijs)? *(invullen per kind)*

G9) Zorgt u voor uw kinderen (bijvoorbeeld: verzorgen, naar school brengen, eten koken, in bed leggen, kleren kopen, etc.)?

- ☐ Ja, altijd
- ☐ Soms
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Nee

G10) Als u niet voor uw kinderen zorgt, wie zorgt er dan voor ze?

- ☐ Mijn echtgenot(e)/ partner (de biologische ouder)
- ☐ Mijn echtgenot(e)/ partner (als deze niet de biologische ouder is)
- ☐ Mijn ouders
- ☐ Andere familieleden
- ☐ De oppas / kinderopvang
- ☐ Anders, namelijk: _____

WERK EN OPLEIDING

W1) Welke opleiding heeft u in Somalië afgemaakt?

- ☐ n.v.t. Ik ben hier geboren
- ☐ Geen
- ☐ Basisonderwijs
- ☐ Voortgezet onderwijs
- ☐ Middelbaar beroepsonderwijs
- ☐ Hoger beroepsonderwijs
- ☐ Universitaire opleiding

- ☐ Anders, namelijk _____

W2) Welke opleiding heeft u in Nederland afgemaakt?

- ☐ Geen
- ☐ Basisonderwijs
- ☐ Voortgezet onderwijs (VMBO/Havo/VWO)
- ☐ Middelbaar beroepsonderwijs (MBO / ROC)
- ☐ Hoger beroepsonderwijs (HBO)
- ☐ Universitaire opleiding (WO)
- ☐ Losse cursussen (niet de inburgeringscursus)

- ☐ Anders, namelijk _____

W3) Heeft u een inburgeringscursus gevolgd?

- ☐ n.v.t. Ik ben hier geboren
- ☐ Nee, dat hoefde ik niet
- ☐ Dat kon wel, maar ik ben niet gegaan
- ☐ Ja, maar ik heb hem niet gehaald
- ☐ Ja, ik ben er nog mee bezig
- ☐ Ja, ik ben geslaagd

- ☐ Anders, namelijk _____

W4) Heeft u betaald werk?

- ☐ Nee
- ☐ Nee, ik doe vrijwilligerswerk / onbetaald werk
- ☐ Ja, minder dan 36 uur in de week
- ☐ Ja, meer dan 36 uur in de week

W5) Indien u geen betaald werk heeft: hoe lang bent u werkloos?

_____ jaar _____ maanden

W6) Indien u geen werk heeft: zoekt u naar werk of solliciteert u?

- ☐ Nee, omdat _____
- ☐ Ik solliciteer minder dan één keer per maand
- ☐ Ik solliciteer één of meerdere keren per maand
- ☐ Ik solliciteer één of meerdere keren per week

- ☐ Anders: _____

FINANCIËN

F1) Uit welke inkomsten bestaat uw huishoudbudget? (geld voor de vaste kosten zoals huur, eten, elektriciteit) (meerdere antwoorden mag)

- ☐ Mijn salaris
- ☐ Salaris van echtgenote / partner
- ☐ Uitkering
- ☐ Uitkering echtgenote / partner

- ☐ Anders: _____

F2) Hoeveel geld heeft uw huishouden gemiddeld per maand te besteden (alle inkomens bij elkaar)?

- ☐ minder dan 500 euro
- ☐ 500-1000 euro
- ☐ 1000-1500
- ☐ 1500-2000
- ☐ 2000-2500
- ☐ meer dan 2500 euro
- ☐ weet ik niet

F3) Heeft uw huishouden elke maand voldoende geld voor vaste lasten zoals huur, eten en elektriciteit?

- ☐ Nee
- ☐ Ja
- ☐ De ene maand wel, de andere niet
- ☐ Weet ik niet

F4) Hebben u en uw echtgenot(e) / partner schulden of geld geleend? (meerdere antwoorden mag)

- ☐ Nee
- ☐ Ja, ik
- ☐ Ja, mijn echtgenot(e)/ partner

SOCIAAL NETWERK

Vul in de cirkels in hoe vaak u uw familie in Nederland ziet. Noem geen namen, maar benoem de relatie, bijvoorbeeld 'broer', 'oma' of 'dochter van mijn zus'.

Zie ik vaak

Zie ik soms

Zie ik (bijna) nooit

S1) Hoe ziet uw vriendenkring /kennissenkring eruit?

- ☐ Met name Somaliërs
- ☐ Met name Somaliërs en andere migranten
- ☐ Gemengd, Somaliërs, andere migranten en Nederlanders
- ☐ Met name Nederlanders

S2) Wat voor soort buren wonen er in uw wijk?

- ☐ Met name Somaliërs
- ☐ Met name Somaliërs en andere migranten
- ☐ Gemengd, zowel Somaliërs en andere migranten als Nederlanders
- ☐ Met name autochtone Nederlanders

S3) Hoe goed is uw contact met uw buren?

- ☐ We spreken elkaar nooit
- ☐ We groeten elkaar
- ☐ We maken wel eens een praatje
- ☐ Ik heb een vriendschappelijke band met sommige van mijn buren

S4) Bent u lid van een Somalische zelforganisatie?

- ☐ Ja, namelijk _____ (*naam*)
- ☐ Nee

S5) Bent u lid van een andere vereniging, club of organisatie?

- ☐ Ja, namelijk _____ (*naam*)
- ☐ Nee

QAT GEBRUIK

Q1) Gebruikte u qat toen u in Somalië woonde?

- ☐ Ja
- ☐ Nee
- ☐ N.v.t., ik heb nooit in Somalië gewoond

Q2) Hoe oud was u toen u voor het eerst qat gebruikte?

_____ jaar

Q3) Bent u ooit een periode gestopt met qat gebruiken?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Als ja, waarom? _____

Q4) Op hoeveel dagen heeft u vorige week qat gebruikt? (omcirkel het antwoord)

- ☐ Aantal dagen gebruikt: 1 2 3 4 5 6 7
- ☐ Ik weet het niet meer

Q5) Op hoeveel dagen heeft u de week daarvoor qat gebruikt? (omcirkel het antwoord)

- ☐ Aantal dagen gebruikt: 1 2 3 4 5 6 7
- ☐ Ik weet het niet meer

Q6) Op welke dagen van de week gebruikt u qat? (Denk bijvoorbeeld aan de afgelopen maand)(Kruis aan)

	Altijd of bijna altijd	Meestal	Soms	Bijna nooit	Nooit
Maandag					
Dinsdag					
Woensdag					
Donderdag					
Vrijdag					
Zaterdag					
Zondag					

Q7) Hoeveel dagen per week gebruikt u qat (denk aan de afgelopen maand)? (omcirkel het antwoord)

☐ Aantal dagen:	1	2	3	4	5	6	7
☐ Minder dan één keer							
☐ Ik weet het niet							

Q8) Hoeveel qat sessies doet u meestal op één dag?

sessies

Q9) Hoeveel bundels qat gebruikt u in één sessie?

aantal

Q10) Hoeveel bundels qat gebruikt u op een dag?

aantal

Q11) Wat is het grootste aantal bundels dat u ooit op één dag hebt gebruikt?

aantal

Q12) Hoe laat op de dag kauwt u meestal gat en tot hoe laat?

Tijdstip begin: _____

Tijdstip einde :

Q13) Als u qat gebruikt, hoe lang duurt een sessie dan?

uur

Q14) Hoeveel betaalt u gemiddeld voor een bundel gat?

€

Q15) Hoeveel geld besteedt u per week aan qat?

€

Q16) Maak de zin af: "Toen ik in Somalië woonde, gebruikte ik":

- ☐ geen qat
- ☐ meer qat dan nu
- ☐ evenveel qat als nu
- ☐ minder qat dan nu
- ☐ Ik heb nooit in Somalië gewoond

Q17) Op welke plaats gebruikt u meestal qat?

- ☐ In een qathuis
- ☐ Bij vrienden thuis
- ☐ In je eigen woning
- ☐ Op straat
- ☐ In het AZC

☐ Anders, namelijk _____

Q18) Op welke plaats(en) gebruikt u daarnaast wel eens qat?

- ☐ In een qathuis
- ☐ Bij vrienden thuis
- ☐ In je eigen woning
- ☐ Op straat
- ☐ In het AZC

☐ Anders, namelijk _____

Q19) Waar koopt u qat, of hoe komt u aan qat?

- ☐ Die koop ik bij het qathuis
- ☐ Er is een winkel die qat verkoopt
- ☐ Via vrienden / familie
- ☐ Op straat gekocht
- ☐ Ik verkoop zelf qat

☐ Anders, namelijk _____

Q20) Wat is voor u de belangrijkste reden om qat te gebruiken? Maak de zin af: Als ik kauw, dan:..... (meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ heb ik sociaal contact, praat ik met vrienden en bekenden
- ☐ voel ik mij lekker
- ☐ kan ik beter / harder / sneller werken
- ☐ kan ik me beter concentreren op mijn studie
- ☐ kan ik mijn zorgen bespreken
- ☐ presteer ik beter
- ☐ kan ik beter nadenken
- ☐ kan ik me beter ontspannen
- ☐ hoef ik niet aan mijn problemen in Nederland te denken
- ☐ hoef ik niet aan mijn ervaringen in Somalië te denken
- ☐ is dat goed voor mijn vriendschappen
- ☐ kan ik beter omgaan met mijn echtgenot(e)
- ☐ kan ik beter zorgen voor mijn kinderen
- ☐ voel ik me cultureel verbonden met Somalië

☐ Anders, namelijk _____

Q21) Heeft u wel eens ruzie tijdens of na een qat sessie?

- ☐ Nee
- ☐ Ja

Waar gaan zulke ruzies meestal over? _____

Q22) Heeft u wel eens problemen gehad met de politie tijdens of na een qat sessie?

- ☐ Nee
- ☐ Ja, ik ben wel eens aangesproken
- ☐ Ja, ik heb wel eens een boete gekregen
- ☐ Ja, ik ben wel eens gearresteerd

Zo ja, wat voor probleem was dit? _____

Q23) Als u 's ochtends wakker wordt nadat u qat hebt gebruikt, hoe vaak voelt zich dan moe en teneergeslagen?

- ☐ Altijd
- ☐ Vaak
- ☐ Soms
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Nooit

Q24) Heeft u je ooit de onderstaande klachten gehad na gebruik van qat en zo ja, in welke mate? (aankruisen per klacht)

	Milde klachten	Gemiddelde klachten	Ernstige klachten	Nooit
Slaapproblemen				
Verlies van gewicht				
Verlies van eetlust				
Wantrouwen (bv. denken dat iemand je achtervolgt of af luistert)				
Stemmings- wisselingen (bv eerst verdrietig, dan ineens weer vrolijk)				
Lusteloosheid (nergens zin in of energie voor)				
Angstig/ ongerustheid				
Stress				
Irritatie				
Hallucinaties (dingen horen of zien die er niet zijn)				
Paniekaanvallen				
Hartkloppingen				

Q25) Heeft u na gebruik van qat meer of minder zin in sex? Na gebruik van qat heb ik:

- ☐ Minder zin in sex
- ☐ geen verschil
- ☐ Meer zin in sex
- ☐ Wil niet zeggen

Q26) Heeft u ooit problemen gehad met uw mond of tanden door het kauwen van qat?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Als ja, beschrijf de problemen: _____

Q27) Heeft u lichamelijke problemen die niet te maken hebben met het kauwen van qat?

- ☐ Ja
☐ Nee

Als ja, beschrijf de problemen: _____

Q28) Welke van de onderstaande situaties komt bij u wel eens voor door qat gebruik?

29)

	Soms	Regelmatig	Altijd	Nooit
Verslapen, te laat komen op werk				
Verslapen, te laat komen op school				
Verslapen, te laat komen op cursus				
Verslapen, te laat komen op andere afspraken				
Te weinig tijd/ aandacht/ energie voor uw echtgenote/ partner				
Te weinig tijd/ aandacht/ energie voor uw kinderen				
Te weinig tijd/ aandacht/ energie voor uw vrienden /familie				
Ruzie met uw echtgenote /partner				
Ruzie met uw kinderen				
Ruzie met uw vrienden /familie				
Ruzie met anderen / buurtbewoners				
Moeite met opleiding				
Moeite met werk vinden				
Moeite met werk houden				
Te weinig geld voor qat				
Te weinig geld voor huishouden				
Te weinig geld voor andere dingen				

Wast u de qat voordat u hem kauwt, of maakt u hem schoon?

- ☐ Altijd
☐ Soms
☐ Nooit

Q30) Heeft uw echtgenoot /partner wel eens geklaagd over de hoeveelheid gat die u gebruikt?

- ☐ Ik heb geen (contact met mijn) partner
- ☐ Ja, vaak
- ☐ Ja, soms
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Nooit

Q31) Hebben andere familieleden wel eens kritiek op de hoeveelheid gat die u gebruikt?

- ☐ Ik heb geen (contact met mijn) andere familieleden
- ☐ Ja, vaak
- ☐ Ja, soms
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Nooit

Q32) Heeft uw echtgenoot /partner wel eens geklaagd over de hoeveelheid geld die u aan gat besteedt?

- ☐ Ik heb geen (contact met mijn) partner
- ☐ Ja, vaak
- ☐ Ja, soms
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Nooit

Q33) Maakt u zich ooit zorgen over de hoeveelheid geld die u aan gat besteedt?

- ☐ Ja, vaak
- ☐ Ja, soms
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Nooit

Q34) Stel dat gat verboden wordt, wat zou u dan doen?

- ☐ Op dezelfde manier doorgaan met gat gebruiken, het lukt me wel om het illegaal te kopen
- ☐ Doorgaan met gat gebruiken, maar minder omdat het minder makkelijk te krijgen is
- ☐ Stoppen met gebruiken
- ☐ Anders, namelijk_____

SEVERITY OF DEPENDENCE SCALE

S1) Heeft u gedacht dat u uw qat-gebruik niet meer onder controle had?

- ☐ Nooit of bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Altijd of bijna altijd

S2) Heeft het vooruitzicht om geen qat te kauwen u bezorgd of ongerust gemaakt?

- ☐ Nooit of bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Altijd of bijna altijd

S3) Heeft u zich zorgen gemaakt over uw qat gebruik?

- ☐ Nooit of bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Altijd of bijna altijd

S4) Heeft u gewenst dat u kon stoppen met qat gebruiken?

- ☐ Nooit of bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Altijd of bijna altijd

S5) Hoe moeilijk zou u het vinden om te stoppen met qat of geen qat meer te gebruiken?

- ☐ Niet moeilijk
- ☐ Een beetje moeilijk
- ☐ Heel moeilijk
- ☐ Onmogelijk

COMBINATIEGEBRUIK

C1) Heeft u in de afgelopen 2 weken alcohol gebruikt?

- ☐ Ja
- ☐ Nee (*ga naar C5*)

C2) Op hoeveel dagen heeft u vorige week alcohol gebruikt? (omcirkel het antwoord)

- ☐ Aantal dagen gebruikt: 1 2 3 4 5 6 7
☐ Ik weet het niet meer

C3) Op hoeveel dagen heeft u de week daarvoor alcohol gebruikt? (omcirkel het antwoord)

- ☐ Aantal dagen gebruikt: 1 2 3 4 5 6 7
☐ Ik weet het niet meer

C4) Hoe veel keer per week gebruikt u meestal alcohol (denk aan het afgelopen jaar)? (omcirkel het antwoord)

- ☐ Aantal dagen: 1 2 3 4 5 6 7
☐ Minder dan één keer
☐ Ik weet het niet

C5) Rookt u sigaretten? ☐ Ja ☐ Nee (ga naar C9)

C6) Hoeveel sigaretten heeft u afgelopen week gerookt? _____ (aantal)

C7) Hoeveel sigaretten heeft u gisteren gerookt? _____ (aantal)

C8) Rookt u meer sigaretten tijdens een qat sessie? ☐ Ja ☐ Nee (ga naar C9)

C9) Kunt u van de onderstaande drugs aangeven of u ze wel eens gebruikt heeft en zo ja, hoe lang geleden.

	Niet gebruikt	Afgelopen maand gebruikt?	Afgelopen week gebruikt?	Gisteren of vandaag gebruikt?
Cannabis / wiet / hasj / etc.				
Cocaïne				
Amfetamine / speed				
XTC / ecstasy				
Heroïne				
GHB				
Paddo's / LSD				

Het interview is afgelopen.

Bedank de respondent hartelijk

**Vergeet niet om hem/haar het toestemmingformulier in te laten vullen!
Overhandig de 25 euro**

Bijlage 2 - Vragenlijst partners van gebruikers

VRAGENLIJST PARTNERS VAN QAT GEBRUIKERS

Vooraf invullen door de interviewer:

Naam interviewer:

Datum interview: ____ (dag) / ____ (maand) / 2011

Tijd interview: _____

Is de respondent al eerder geïnterviewd voor dit onderzoek?

- ☐ Nee
- ☐ Indien ja - vragenlijst niet afnemen!

Is de respondent een echtgenot(e)/ partner van qat gebruiker?

- ☐ Ja
- ☐ Nee *!

Is de partner van de respondent ook geïnterviewd?

- ☐ Ja - Vul bovenaan de gegevens van de partner in
- ☐ Nee *!

Deelt de respondent een woning en huishouden met zijn/haar (qat gebruikende) echtgenot(e)/ partner?

- ☐ Ja
- ☐ Nee *!

Gebruikt de respondent zelf vaker dan 1x per week qat?

- ☐ Nee
- ☐ Ja *!

**! Let op! We interviewen alleen Somalische qat gebruikers en hun partners. Gebruik voor de gebruikers de andere vragenlijst. Bij de partners is het van belang dat de respondent een huishouden deelt met een qat gebruiker EN dat de partner zelf niet vaker dan 1x per week gebruikt.*

OBSERVATIES

O1) In wat voor ruimte neem je het interview af?

- ☐ Qathuis
- ☐ Bij de gebruiker thuis
- ☐ Op straat
- ☐ In een auto
- ☐ AZC

☐ Anders, namelijk _____

O2) Beschrijf de ruimte. Hoe groot is de ruimte (oppervlak)? Meubels? Hygiëne? Lawaai? Ramen? In wat voor wijk ben je?

O3) Zijn er, behalve jij en de respondent, anderen aanwezig?

- ☐ Ja*! ☐ Nee

O4) Zo ja, wie. Hoeveel en wat doen ze? (gebruikers, familie, kinderen, onbekenden, anders).

**! Let op! Denk aan privacy! Probeer te zorgen voor een rustige omgeving, waarin je de respondent kunt interviewen zonder dat anderen meeluisteren.*

05) Andere observaties / commentaar (na het interview invullen):

ALGEMEEN

A1) Wat is uw leeftijd?

- ☐ _____ jaar
- ☐ onbekend, ongeveer _____ jaar

A2) ☐ Man / ☐ Vrouw

A3) In welke plaats woont u? _____

I1) Waar bent u geboren?

Plaats: _____ Land: _____

I2) Hoe lang woont u al in Nederland?

_____ jaar _____ maanden

I3) Heeft u ook in Engeland gewoond? En zo ja, hoe lang?

- ☐ Nee
- ☐ Ja, _____ jaar

I4) Hoe oud was u toen u in Nederland ging wonen?

_____ jaar

I5) Wat is uw verblijfsstatus?

- ☐ Ik heb een Nederlands paspoort
- ☐ Ik heb een vaste verblijfsvergunning
- ☐ Ik heb een tijdelijke verblijfsvergunning
- ☐ Ik heb geen verblijfsvergunning

- ☐ Anders: _____

I6) Spreekt u Nederlands?

- ☐ Nee, helemaal niet
- ☐ Een beetje
- ☐ Goed
- ☐ Vloeiend

I7) Welke andere talen spreekt u?

- ☐ Engels
- ☐ Somalisch
- ☐ Frans
- ☐ Anders: _____

GEZINSSITUATIE

G1) Wij hebben een interview afgenomen bij uw echtgenot(e)/partner over zijn of haar qat gebruik, of gaan dit nog doen. De volgende vragen gaan over die persoon.

Hoe lang bent u samen met uw echtgenot(e)/partner ? _____jaar

Bent u getrouwd met hem/haar? ☐ ja ☐ nee

Woont u samen met hem/haar? ☐ ja ☐ nee

Heeft u samen met hem/haar kinderen? ☐ ja ☐ nee

Deelt u samen met hem/haar een huishouden? (samen delen van huur / hypotheek, gas, water, licht, boodschappen, etc.) ☐ ja ☐ nee

G2) In wat voor soort huis woont u?

- ☐ Koopwoning / appartement
- ☐ Huurwoning / appartement
- ☐ Bij vrienden / familie in huis
- ☐ Ik huur een kamer
- ☐ In een hotel
- ☐ Op straat / in daklozenopvang
- ☐ Woonruimte in een AZC

☐ Anders: _____

G3) Met wie woont u daar? (meerdere antwoorden mag)

- ☐ Met mijn echtgenot(e)
- ☐ Met mijn vaste vriend(in)/ partner
- ☐ Met (één van) mijn ouders
- ☐ Met andere familieleden
- ☐ Met goede vrienden
- ☐ Met mijn kinderen
- ☐ Met kinderen van iemand anders
- ☐ Met bekenden/ minder bekenden

☐ Anders: _____

G3) Met hoeveel mensen woont u in huis?

_____ volwassenen _____ kinderen

G4) Met hoeveel mensen deelt u uw huishouden? (samen delen van huur / hypotheek, gas, water, licht, boodschappen, etc.)

_____ volwassenen _____ kinderen

G5) Heeft u kinderen en zo ja, hoeveel?

☐ Nee (ga naar vraag W1) ☐ Ja, _____ (aantal)

G6) In welk land wonen uw kinderen? (meerdere antwoorden mag)

- ☐ Nederland: _____ (aantal)
- ☐ Somalië: _____ (aantal)
- ☐ Engeland: _____ (aantal)
- ☐ Ander land: _____ (aantal)

G7) Hoe oud zijn uw kinderen?

G8) Gaan uw kinderen naar school? Welke school (basisschool, middelbare school, voortgezet onderwijs)? (invullen per kind)

G9) Zorgt u voor uw kinderen (bijvoorbeeld: verzorgen, naar school brengen, eten koken, in bed leggen, kleren kopen, etc.)?

- ☐ Ja, altijd
- ☐ Soms
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Nee

G10) Als u niet voor uw kinderen zorgt, wie zorgt er dan voor ze?

- ☐ Mijn echtgenot(e)/ partner (de biologische ouder)
- ☐ Mijn echtgenot(e)/ partner (als deze niet de biologische ouder is)
- ☐ Mijn ouders
- ☐ Andere familieleden
- ☐ De oppas / kinderopvang

☐ Anders, namelijk: _____

WERK EN OPLEIDING

W1) Welke opleiding heeft u in Somalië afgemaakt?

- ☐ n.v.t. Ik ben hier geboren
- ☐ Geen
- ☐ Basisonderwijs
- ☐ Voortgezet onderwijs
- ☐ Middelbaar beroepsonderwijs
- ☐ Hoger beroepsonderwijs
- ☐ Universitaire opleiding

- ☐ Anders, namelijk _____

W2) Welke opleiding heeft u in Nederland afgemaakt?

- ☐ Geen
- ☐ Basisonderwijs
- ☐ Voortgezet onderwijs (Mavo/Havo/VWO)
- ☐ Middelbaar beroepsonderwijs (MBO / ROC)
- ☐ Hoger beroepsonderwijs (HBO)
- ☐ Universitaire opleiding (WO)
- ☐ Losse cursussen (niet de inburgeringscursus)

- ☐ Anders, namelijk _____

W3) Heeft u een inburgeringscursus gevolgd?

- ☐ n.v.t. Ik ben hier geboren
- ☐ Nee, dat hoefde ik niet
- ☐ Dat kon wel, maar ik ben niet gegaan
- ☐ Ja, maar ik heb hem niet gehaald
- ☐ Ja, ik ben er nog mee bezig
- ☐ Ja, ik ben geslaagd

- ☐ Anders, namelijk _____

W4) Heeft u betaald werk?

- ☐ Nee
- ☐ Nee, ik doe vrijwilligerswerk / onbetaald werk
- ☐ Ja, minder dan 36 uur in de week
- ☐ Ja, meer dan 36 uur in de week

W5) Indien u geen betaald werk heeft: hoe lang bent u werkloos?

_____ jaar _____ maanden

W6) Indien u geen werk heeft: zoekt u naar werk of solliciteert u?

- ☐ Nee, omdat _____
- ☐ Ik solliciteer minder dan één keer per maand
- ☐ Ik solliciteer één of meerdere keren per maand
- ☐ Ik solliciteer één of meerdere keren per week

- ☐ Anders: _____

FINANCIËN

F1) Uit welke inkomsten bestaat uw huishoudbudget? (geld voor de vaste kosten zoals huur, eten, elektriciteit) (meerdere antwoorden mag)

- ☐ Mijn salaris
- ☐ Salaris van echtgenote / partner
- ☐ Uitkering
- ☐ Uitkering echtgenote / partner

- ☐ Anders: _____

F2) Hoeveel geld heeft uw huishouden gemiddeld per maand te besteden (alle inkomens bij elkaar)?

- ☐ minder dan 500 euro
- ☐ 500-1000 euro
- ☐ 1000-1500
- ☐ 1500-2000
- ☐ 2000-2500
- ☐ meer dan 2500 euro
- ☐ weet ik niet

F3) Heeft uw huishouden elke maand voldoende geld voor vaste lasten zoals huur, eten en elektriciteit?

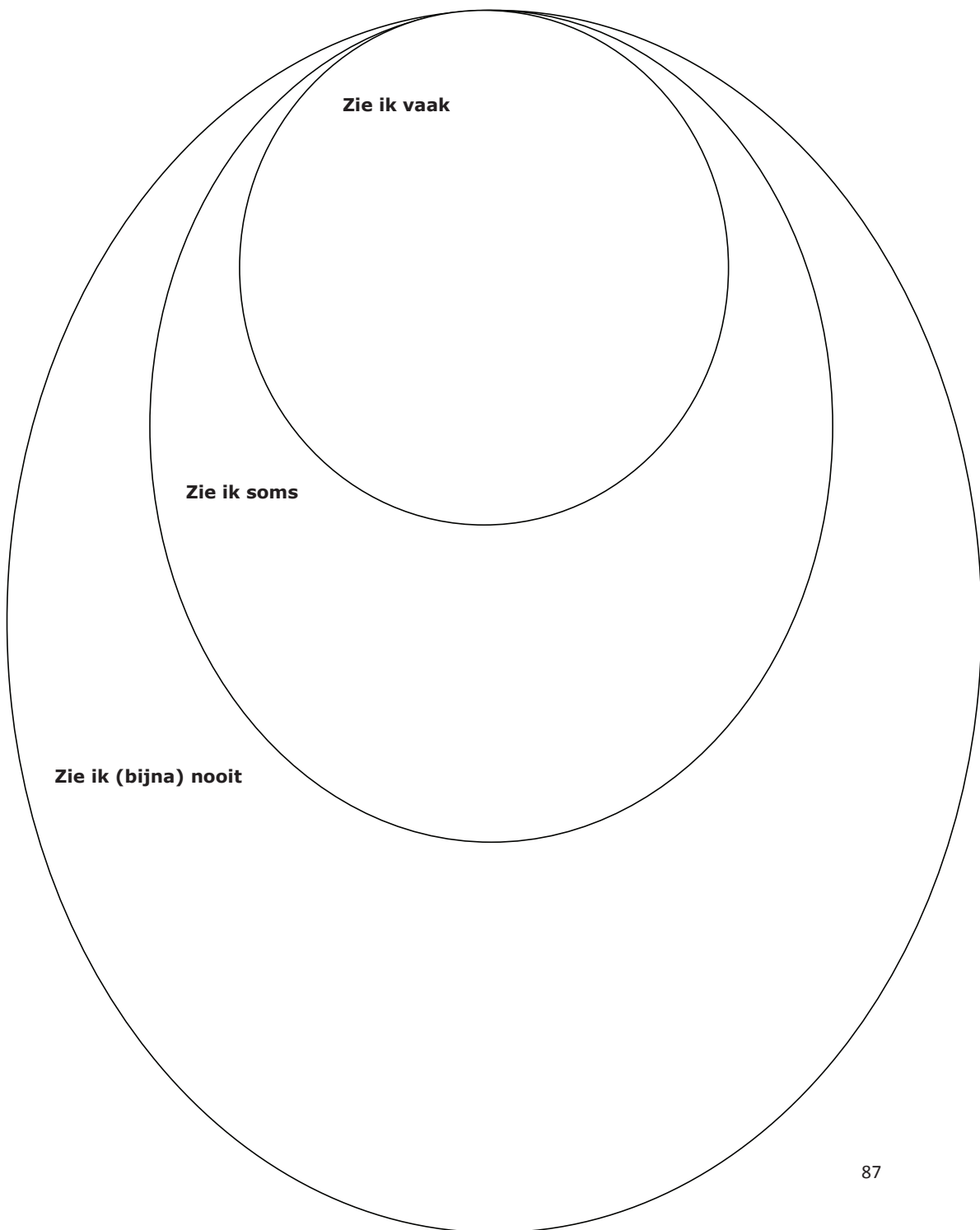
- ☐ Nee
- ☐ Ja
- ☐ De ene maand wel, de andere niet
- ☐ Weet ik niet

F4) Hebben u en uw echtgenot(e) / partner schulden of geld geleend? (meerdere antwoorden mag)

- ☐ Nee
- ☐ Ja, ik
- ☐ Ja, mijn echtgenot(e)/ partner

SOCIAAL NETWERK

Vul in de cirkels in hoe vaak u uw familie in Nederland ziet. Noem geen namen, maar benoem de relatie, bijvoorbeeld 'broer', 'oma' of 'dochter van mijn zus'.

S1) Hoe ziet uw vriendenkring /kennissenkring eruit?

- ☐ Met name Somaliërs
- ☐ Met name Somaliërs en andere migranten
- ☐ Gemengd, Somaliërs, andere migranten en Nederlanders
- ☐ Met name Nederlanders

S2) Wat voor soort burenen wonen er in uw wijk?

- ☐ Met name Somaliërs
- ☐ Met name Somaliërs en andere migranten
- ☐ Gemengd, zowel Somaliërs en andere migranten als Nederlanders
- ☐ Met name autochtone Nederlanders

S3) Hoe goed is uw contact met uw burenen?

- ☐ We spreken elkaar nooit
- ☐ We groeten elkaar
- ☐ We maken wel eens een praatje
- ☐ Ik heb een vriendschappelijke band met sommige van mijn burenen

S4) Bent u lid van een Somalische zelforganisatie?

- ☐ Ja, namelijk _____ (*naam*)
- ☐ Nee

S5) Bent u lid van een andere vereniging, club of organisatie?

- ☐ Ja, namelijk _____ (*naam*)
- ☐ Nee

EIGEN QAT GEBRUIK

EQ1) Heeft u ooit qat gebruikt?

- ☐ Ja
- ☐ Nee (*ga door naar vraag Q1*)

EQ2) Gebruikte u qat toen u in Somalië woonde?

- ☐ Ja
- ☐ Nee
- ☐ N.v.t., ik heb nooit in Somalië gewoond

EQ3) Heeft u qat gebruikt sinds u in Nederland woont?

- ☐ Ja
- ☐ Nee (*ga door naar vraag Q1*)

EQ4) Heeft u de afgelopen maand qat gebruikt?

- ☐ Ja
- ☐ Nee (*ga door naar vraag Q1*)

EQ5) Heeft u de afgelopen week qat gebruikt?

- ☐ Ja
- ☐ Nee (*ga door naar vraag Q1*)

EQ8) Hoeveel geld besteedt u per week aan qat?

€ _____

QAT GEBRUIK ECHTGENOT(E)/ PARTNER

PQ1) Op hoeveel dagen heeft uw echtgenot(e)/ partner vorige week qat gebruikt? (omcirkel het antwoord)

- ☐ Aantal dagen gebruikt: 1 2 3 4 5 6 7
☐ Ik weet het niet

PQ2) Op hoeveel dagen heeft uw echtgenot(e)/ partner de week daarvoor qat gebruikt? (omcirkel het antwoord)

- ☐ Aantal dagen gebruikt: 1 2 3 4 5 6 7
☐ Ik weet het niet

PQ4) Hoeveel dagen per week gebruikt uw echtgenot(e)/ partner gemiddeld qat (denk aan de afgelopen maand)? (omcirkel het antwoord)

- ☐ Aantal dagen: 1 2 3 4 5 6 7
☐ Minder dan één keer
☐ Ik weet het niet

PQ3) Op welke dagen van de week gebruikt uw echtgenot(e)/ partner qat?
(Denk bijvoorbeeld aan de afgelopen maand)(Kruis aan)

	Altijd of bijna altijd	Meestal	Soms	Bijna nooit	Nooit
Maandag					
Dinsdag					
Woensdag					
Donderdag					
Vrijdag					
Zaterdag					
Zondag					

PQ5) Op welke plaats gebruikt uw echtgenot(e)/ partner meestal qat?

- ☐ In een qathuis
☐ Bij vrienden thuis
☐ In je eigen woning
☐ Op straat
☐ Ik weet het niet
☐ AZC

☐ Anders, namelijk _____

PQ6) Als uw echtgenot(e)/ partner buiten huis qat gebruikt, rond welke tijd komt hij/zij meestal dan weer thuis?

PQ7) Hoeveel geld besteedt uw echtgenot(e)/ partner per week aan qat?

€ _____

SOC-EC GEVOLGEN QAT GEBRUIK PARTNER

Q1) Heeft u gedacht dat uw echtgenot(e)/ partner zijn/haar qat-gebruik niet meer onder controle had?

- ☐ Nooit of bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Altijd of bijna altijd

Q2) Heeft het vooruitzicht om geen qat te kauwen uw echtgenot(e)/ partner bezorgd of ongerust gemaakt?

- ☐ Nooit of bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Altijd of bijna altijd

Q3) Heeft u zich zorgen gemaakt over het qat gebruik van uw echtgenot(e)/ partner?

- ☐ Nooit of bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Altijd of bijna altijd

Q4) Zou u willen dat uw echtgenot(e)/ partner stopt met qat gebruiken?

- ☐ Nooit of bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Altijd of bijna altijd

Q5) Welke van de onderstaande stellingen past het best volgens u?

- ☐ Mijn gezinsleven zou beter zijn als mijn echtgenot(e)/ partner stopt met qat gebruiken
- ☐ Het maakt voor mijn gezin niet uit als mijn echtgenot(e)/ partner stopt met qat gebruiken
- ☐ Voor mijn gezin zou het slecht zijn als mijn echtgenot(e)/ partner stopt met qat

Toelichting: _____

Q6) Zorgt de hoeveelheid geld die uw echtgenot(e)/ partner aan qat uitgeeft voor financiële problemen in uw huishouden?

- ☐ Nee
- ☐ Ja

Beschrijf de problemen: _____

Q7) Zegt u wel eens iets over het qat gebruik van uw echtgenot(e)/ partner?

- ☐ Ja, vaak
- ☐ Ja, soms
- ☐ Nee, want ik vind het niet erg
- ☐ Nee, want ik vind het moeilijk om er iets over te zeggen
- ☐ Nee, het helpt toch niet

☐ Anders, namelijk _____

Uitleg: _____

Q8) Heeft u wel eens ruzie gehad met uw echtgenot(e)/ partner over zijn/haar qat gebruik?

- ☐ Ja, vaak
- ☐ Ja, soms
- ☐ Nee, want ik vind het niet erg
- ☐ Nee, want ik vind het moeilijk om er iets over te zeggen
- ☐ Nee, het helpt toch niet

☐ Anders, namelijk _____

Uitleg: _____

Q9) Hebben andere familieleden wel eens kritiek op het qat gebruik van uw echtgenot(e)/ partner?

- ☐ Ik heb geen (contact met mijn) andere familieleden
- ☐ Ja, vaak
- ☐ Ja, soms
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Nooit

☐ Anders, namelijk _____

Uitleg: _____

Q10) Heeft uw echtgenot(e)/ partner wel eens ruzie met anderen tijdens of na een qat sessie?

- ☐ Nee
- ☐ Ja
- ☐ Ik weet het niet

Waar gaan zulke ruzies meestal over? _____

Q11) Heeft uw echtgenot(e)/ partner wel eens problemen gehad met de politie tijdens of na een qat sessie?

- ☐ Nee
- ☐ Ik weet het niet
- ☐ Ja, hij/zij is wel eens aangesproken
- ☐ Ja, hij/zij heeft wel eens een boete gekregen
- ☐ Ja, hij/zij is wel eens gearresteerd

Zo ja, wat voor probleem was dit? _____

Q12) Heeft uw echtgenot(e)/ partner ooit de onderstaande klachten gehad na gebruik van qat en zo ja, in welke mate? (aankruisen per klacht)

	Milde klachten	Gemiddelde klachten	Ernstige klachten	Nooit	Weet ik niet
Slaapproblemen					
Verlies van gewicht					
Verlies van eetlust					
Wantrouwen (bv. denken dat iemand je achtervolgt of af luistert)					
Stemmings- wisselingen (bv eerst verdrietig, dan ineens weer vrolijk)					
Lusteloosheid (nergens zin in of energie voor)					
Angstig/ ongerustheid					
Stress					
Irritatie					
Hallucinaties (dingen horen of zien die er niet zijn)					
Paniekaanvallen					
Hartkloppingen					

Q13) Heeft uw echtgenot(e)/ partner na gebruik van qat meer of minder zin in sex? Na gebruik van qat heeft hij/zij:

- ☐ Minder zin in sex
- ☐ geen verschil
- ☐ Meer zin in sex
- ☐ Wil niet zeggen

Q14) Heeft uw echtgenot(e)/ partner ooit problemen gehad met zijn/haar mond of tanden na het kauwen van qat?

- ☐ Ja
- ☐ Nee
- ☐ Weet ik niet

Als ja, beschrijf de problemen: _____

Q15) Heeft uw echtgenot(e)/ partner lichamelijke problemen die niet te maken hebben met het kauwen van qat?

- ☐ Ja
- ☐ Nee
- ☐ Weet ik niet

Als ja, beschrijf de problemen: _____

Q16) Welke van de onderstaande situaties komt bij uw echtgenot(e)/ partner wel eens voor door qat gebruik?

	Soms	Regelmatig	Altijd	Nooit
Verslapen, te laat komen op werk				
Verslapen, te laat komen op school				
Verslapen, te laat komen op cursus				
Verslapen, te laat komen op andere afspraken				
Te weinig tijd/ aandacht/ energie voor u				
Te weinig tijd/ aandacht/ energie voor zijn/haar kinderen				
Te weinig tijd/ aandacht/ energie voor vrienden /familie				
Ruzie met u				
Ruzie met zijn/haar kinderen				
Ruzie met vrienden /familie				
Ruzie met anderen / buurtbewoners				
Moeite met zijn/haar opleiding				
Moeite met werk vinden				
Moeite met werk houden				
Te weinig geld voor qat				
Te weinig geld voor huishouden				
Te weinig geld voor andere dingen				

Q17) Kunt u van de onderstaande stellingen aangeven of u het er mee eens bent of niet?

	Mee eens	Weet ik niet	Niet mee eens
Qat kauwen levert voor de meeste gebruikers geen problemen op			
Het is normaal als mannen qat kauwen			
Het is normaal als vrouwen qat kauwen			
Ik vind qat slecht			
Mannen die qat kauwen zorgen vaak niet goed voor hun gezin			
Vrouwen die qat kauwen zorgen vaak niet goed voor hun gezin			
Als oudere mensen qat gebruiken is dat prima, maar jonge mensen kunnen beter niet gebruiken			
Somalische mensen in Nederland kauwen meer qat dan Somalische mensen in Somalië			
Ik heb liever dat mijn kinderen qat kauwen dan dat ze alcohol drinken			
Ik heb liever dat mijn kinderen qat kauwen dan dat ze sigaretten roken			
Qat kauwen is niet erg, als je het maar met mate doet			
Kauwen van qat is een onderdeel van de Somalische cultuur			

Het interview is afgelopen.

Bedank de respondent hartelijk

**Vergeet niet om hem/haar het toestemmingformulier in te laten vullen!
Overhandig de 25 euro**

Bijlage 3 - Topiclijst gemeenten

Topiclijst Gemeenten m.b.t. Qat

Inleiding

Het Trimbos-instituut (www.trimbos.nl) is een kennisinstituut dat onderzoek doet naar geestelijke gezondheid, mentale veerkracht en verslaving. Op 1 september is het Trimbos-instituut in opdracht van een aantal ministeries gestart met een onderzoek naar qat gebruik onder Somaliërs in Nederland.

Het onderzoek richt zich op een aantal vragen, zoals de aard en omvang van (problematisch) qat gebruik in Nederland en de sociale en maatschappelijke problemen die daarmee samengaan. We richten ons op drie groepen: de gebruikers zelf, de professionals die veel met deze groep te maken hebben en de gemeente. We besteden met name aandacht aan de 11 Nederlandse gemeenten met de grootste Somalische gemeenschap. Van deze gemeenten brengen wij in kaart tegen welke problemen zij aanlopen en welk beleid zij voeren rondom qat gebruik.

Gemeenten hebben tot voor kort weinig specifieke aandacht gehad voor qat gebruik onder Somaliërs. Bij een aantal gemeenten is dat in het afgelopen jaar veranderd door o.a. een sterke lobby vanuit lokale Somalische zelforganisatie in Den Haag en structureel overlastgevend qat en alcoholgebruikende Somalische mannen in Groningen. Inmiddels voert de gemeente Groningen een 3 jarig traject uit waarin zogenaamde 'multiproblem' Somalische mannen die qat gebruiken een intensieve begeleiding krijgen teneinde maatschappelijke problemen die ze veroorzaken te verminderen. Tegen welke problematiek de tien gemeenten met de grootste Somalische populatie aanlopen en wat voor beleid ze vervolgens uitvoeren is onbekend. Een bekende problematiek onder gemeenten is de problematiek rond verkoop en distributie van qat. Dit deelonderzoek wil de qat problematiek en de aanpak vanuit de gemeenten om deze problematiek te verminderen in kaart brengen.

Algemene vragen:

Voor het bepalen van de problematiek en de aanpak van de gemeenten staan de volgende vragen centraal:

1. Welke problemen hebben gemeenten m.b.t. Somaliërs (en qat gebruik)?
2. Welke maatregelen voeren gemeenten uit om de problematiek aan te pakken?

Deze vragen willen we benaderen vanuit verschillende beleidsterreinen, zoals overlast en criminaliteit, sociale en maatschappelijke ontwikkeling, participatie en uiteraard ook gezondheid.

- Bent u bekend met de aanwezigheid van een aanzienlijke groep Somaliërs binnen uw gemeente?
 - Zo nee, is er iemand anders in uw gemeente die hier wellicht meer over kan zeggen?
- Kunt u meer vertellen over deze groep? Zoals hoeveel Somaliërs wonen er in de gemeente? Beschrijving van de doelgroep voor zover bekend: oudkomers/nieuwkomers, gezinnen of individuen, trauma, problematiek.
- Doorstroom? Hoe lang woont men er, waar naartoe verhuist men, etc?
- Kunt u meer vertellen over de problematiek die uw gemeente ervaart rondom de groep Somaliërs? Kunt u een Top 5 geven van de verschillende problemen die uw gemeente met de Somalische doelgroep ervaart?

- Bent u bekend met eventuele problemen rondom Somaliërs binnen uw gemeente? Zijn er maatregelen die uw gemeente heeft genomen om om te gaan met deze problemen? Op welke beleidsterreinen zijn er door deze gemeente maatregelen genomen?
 - Zo ja, op welke beleidsgebieden, denk daarbij aan veiligheid&justitie, gezondheid, sociale zaken, inburgering? (mogelijk afhankelijk van het beleidsterrein waar de respondent werkzaam is). Zijn er nog andere beleidsterreinen die relevant zijn voor deze groep?
 - Zo nee, is het mogelijk dat er een specifiek beleid voor deze groep is waar u niet bekend mee bent? (bijvoorbeeld omdat de respondent voor de ggd werkt en daarom niet op de hoogte is van beleid rondom criminaliteit).

Specifieke vragen:

a) Beleid gemeente overlast&criminaliteit

- Denk bijvoorbeeld aan beleid rondom veiligheid, criminaliteit en overlast. Dus qathuizen, maar ook verkoop vanuit kofferbakken en bij mensen thuis. Is er sprake van overlast? In welke vorm? Hoe gaat de gemeente hier mee om?
- Als je denkt aan verkoop, heeft de gemeente een beeld van waar de qathuizen en de distributiepunten zijn? Betreft het bepaalde wijken? Weet de gemeente hoeveel qathuizen er zijn en waar deze staan? Hoeveel bezoekers per qathuis schatten jullie in?
- Is er in uw gemeente sprake van criminaliteit en radicalisering rondom de verkoop, handel en distributie van qat? Hoe gaat de gemeente daar mee om?
- Als je denkt aan gebruik, veroorzaakt dit dan overlast? Dat kan op straat zijn, maar ook binnen huizen. Denk dan aan verloedering van de huizen, gebruik van woonruimte als horecagelegenheid, hygiënische omstandigheden, etc. Hoe gaat de gemeente hier mee om?
- Worden er vergunningen afgegeven? Wat zijn de voorwaarden waaraan een qathuis moet voldoen?
- In hoeverre is de politie bij het beleid betrokken? En woningbouwverenigingen? Is er veel sprake van criminaliteit?
- Is er op dit gebied een gemeentelijke verordening? Of een andere manier waarop het gemeentebestuur in uw ogen afwijkt van het landelijk beleid?

b) Beleid gemeente gezondheid en sociaaleconomische situatie Somaliërs

- Als je denkt aan gezondheid van qat gebruikers, houdt de gemeente zich hier dan mee bezig? Mogelijk via de GGD, preventiewerk, jeugdzorg? Is er sprake van voorlichting in qat huizen? Is er zicht op de gezondheid van de gebruikers?
- Heeft u zicht op de gezinssituatie in het gemiddelde Somalische huishouden? Gebruik onder moeders? Zicht op mogelijk huiselijk geweld in verband met qat? Verwaarlozing kinderen?
- Wat is de invloed op de gezinnen in het algemeen? Bijvoorbeeld de relatie tussen de ouders, de relatie tussen de gebruiker en zijn/haar kinderen?
- Weet u of de financiële situatie van Somalische gezinnen verschilt van die van andere migranten gezinnen en autochtone gezinnen?
- Werkt u samen met GGD? en met schuldhulpverlening? met andere relevante organisaties?

c) Beleid gemeente participatie, arbeid en onderwijs

- Heeft u zicht op de gemiddelde leeftijd van gebruikers? Zijn er ook jongeren die gebruiken? Heeft dit invloed op het schoolgaan?
- Verwacht u dat qat gebruik invloed heeft op de participatie? en op arbeid? Zo ja, op welke manier? Hoe is dit beeld ontstaan? Heeft u voorbeelden?
- Kunt u iets zeggen over integratie van Somaliërs in uw gemeente?

- Heeft u zicht op de arbeidspositie van de Somalische groep in uw gemeente? Zo ja, hoe ziet deze eruit?
- Onderneemt de gemeente extra activiteiten om schoolgaan, arbeidsparticipatie en inburgering onder Somaliërs te bevorderen?
- Bent u bekend met de suggestie dat er sprake zou zijn van radicalisering onder de Somalische groep in Nederland? En dat deze radicalisering zou samenhangen met de criminaliteit rondom qat handel? Kunt u hier iets over zeggen?

d) Zijn er nog andere maatregelen die gemeenten uitvoeren om de problematiek aan te pakken?

- Concrete activiteiten
- succesvol of niet?
- resultaten tot nu toe?
- knelpunten
- behoeften gemeenten om knelpunten aan te pakken

e) Eigen werk

- Wat is uw functie binnen de gemeente / GGD / anders?
- Werkgebied: (gemeentegrenzen, stadsdeel, provincie)
- Wat is de taak/werkomschrijving? Is het specifiek op Somaliërs of qat? of zijn Somaliërs en qat onderdeel van het werk?
- Jaren in dienst, jaren werkzaam op dit onderwerp?
- Wanneer en hoe vaak in contact met Somaliërs? Incidenteel of structureel? Met gebruikers, gezinnen? Vanuit wiens initiatief? Initiatief vanuit de gezinnen of vanuit school/gemeente/leerplicht?
- Hoe verloopt het contact met de Somalische gemeenschap?

Bijlage 4 - Topiclijst professionals en focusgroepen

Doel: in kaart brengen van eventuele gevolgen die samengaan met qatgebruik, gezondheid, sociale en maatschappelijke situatie van de qatgebruiker.

Methode van onderzoek: gespreksgroepen met relevante sleutelpersonen die te maken hebben met Somaliërs en qatgebruik. Er worden vier gespreksgroepen georganiseerd rondom 4 thema's.

Thema 1: Somaliërs en qatgebruik en hun lichamelijke en psychische gezondheid

Deelnemers: 2 huisartsen, 1 preventiewerker gezondheidszorg van de GGD, 1 behandelaar/preventiewerker van de GGZ en 1 behandelaar/preventiewerker van de instelling voor verslavingszorg.

Centrale vraag: Welke psychische en lichamelijke problematiek bij Somaliërs komen de deelnemers tegen binnen hun werkveld; In hoeverre heeft deze problematiek te maken met qatgebruik.

Inleiding: Kennismaken en introductie van de deelnemers en hun werkveld:

Werkveld: (1) Regio/plaats/wijk waar ze werkzaam zijn, (2) Functie en aantal jaren als zodanig daarin werkzaam, (3) Aantal Somaliërs in het werkgebied: Met hoeveel Somaliërs heeft deelnemer in de afgelopen 4 weken gesproken.

Doelgroep: Met welke Somaliërs hebben de deelnemers te maken binnen hun werkgebied: nieuwkomers, oudkomers, leeftijd, gender.

Hulpvraag: Met wat voor soort (hulp)vraag komen Somaliërs in eerste instantie bij de deelnemers?

Gespreksonderwerp 1: Lichamelijke gezondheid

Met welke (hulp)vragen c.q. klachten over lichamelijke gezondheid van Somaliërs krijgen de deelnemers veelal te maken? Lichamelijke klachten (o.a. hartklachten, diabetes, vermoeidheid); Gebit; Leefstijl: bewegen/(over en ondergewicht)gewicht; seksuele klachten (soa's, impotentie); middelengebruik (roken, alcohol, drugs en qat).

Gespreksonderwerp 2: Psychische gezondheid

Met welke (hulp)vragen c.q. klachten over psychische gezondheid van Somaliërs krijgen de deelnemers veelal te maken? Psychische klachten (o.a. slaapproblemen, wantrouwen, stemmingswisselingen, stress, PTSS, angstig, paniekaanval, eenzaamheid, agressie).

Gespreksonderwerp 3: Relatie gezondheid en Qat

Hebben de deelnemers zicht op het qatgebruik bij hun Somalische patiënten/cliënten? Vragen de deelnemers expliciet naar qatgebruik, de frequentie, omvang en aard van qatgebruik. In hoeverre hebben de gesignaleerde gezondheidsklachten (lichamelijk en psychisch) te maken met qatgebruik?

Gespreksonderwerp 4: Relatie gezondheid-Qat en andere variabelen

Hebben de deelnemers zicht op een eventuele relatie tussen de gezondheidsklachten (lichamelijk en/of psychisch) en de integratiepositie van de patiënt/cliënt (werk, opleiding, wachttijd asielprocedure), achtergrondvariabelen (leeftijd, geslacht), sociale binding (verblijfsduur in Nederland, volledigheid van gezin in Nederland),

gezinsproblemen (relatiespanningen, huiselijk geweld, opvoedingsproblemen) of bepaalde gebeurtenissen of andere achtergrondvariabelen?

Gespreksonderwerp 5: Gebruik voorzieningen

Hoe vaak komen Somaliërs met lichamelijke of psychische gezondheidsklachten bij de deelnemers op spreekuur? Zijn het elke keer dezelfde klachten of wisselt dit? In hoeverre wordt qatgebruik daarin besproken (door Somaliër of professional)?

Afsluiting: Hulpvraag en -aanbod

Sluit het aanbod voldoende aan op de hulpvraag? Waar wel en niet en wat is verder nodig?

Thema 2: Somaliërs en qatgebruik en hun sociale situatie

Deelnemers: 1 preventiewerker opvoedingsondersteuning van de GGD, 1 behandelaar/preventiewerker van de GGZ, 1 politieagent, 1 onderwijzer, 1 medewerker jeugdhulpverlening/jongerenloket, 1 welzijnswerk of vrouwenopvang, 1 medewerker van een AZC.

Centrale vraag: Welke sociale problematiek bij Somaliërs komen deelnemers tegen binnen hun werkveld; In hoeverre heeft deze problematiek te maken met qatgebruik.

Inleiding: Kennismaken en introductie van de deelnemers en hun werkveld:

Werkveld: (1) Regio/plaats/wijk waar ze werkzaam zijn, (2) Functie en aantal jaren als zodanig daarin werkzaam, (3) Aantal Somaliërs in het werkgebied: Met hoeveel Somaliërs heeft deelnemer in de afgelopen 4 weken gesproken.

Doelgroep: Met welke Somaliërs hebben de deelnemers te maken binnen hun werkgebied: nieuwkomers, oudkomers, leeftijd, gender.

Gespreksonderwerp 1: Gezin en opvoeding

Hoe gaat het met de opvoeding van Somalische kinderen? Wie van de ouders is het meest betrokken bij de opvoeding van de kinderen. Hoe stemmen Somalische ouders de taken en verantwoordelijkheden met elkaar af wanneer ze apart wonen of beiden thuis zijn. Brengt dit spanningen in het huwelijk met zich mee? Lopen deze spanningen ook soms uit de hand? Zijn er andere zaken die in veel gezinnen spanningen veroorzaken, welke? Op welke wijze worden spanningen/conflicten opgelost? Worden er mensen ingeschakeld om te bemiddelen, wie dan, gaan mensen uit elkaar en wat gebeurt er met de kinderen? Met welke opvoedvragen/problematiek van Somaliërs krijgen de deelnemers veelal te maken of signaleren ze zelf? Somalische kinderen/jongeren die druk en brutaal zijn, gehoorzaamheid kinderen, laat op straat hangen, problemen op school, schoolverzuim, middelengebruik kinderen (roken, alcohol, drugs en qat). Onzekerheid van ouders, communicatieproblemen met kind en de Nederlandse taal etc.

Gespreksonderwerp 2: Sociale relatie: binnen de buiten Somalische gemeenschap

Welke sociale netwerken hebben Somaliërs over het algemeen? Wat zijn de bindende factor(en) in deze netwerken (clan, gender, familie, zelforganisatie, qat, woonbuurt, werk, vriendschap, woonplaats, religie). Bestaan de sociale netwerken met name uit Somaliërs? Welke problemen doen zich voort in/vanuit deze netwerken? (teveel op Somalië gericht, sociale druk en controle). Kennen de deelnemers Somaliërs die weinig

of beperkt toegang hebben tot een sociaal netwerk. Hoe komt dat? Welke gevolgen heeft dit voor een Somaliër (eenzaamheid).

Gespreksonderwerp 3: Relatie sociale problemen en Qat

In hoeverre hebben de designaleerde problemen in de sociale situatie van Somaliërs (gezin, huwelijk, opvoeding, netwerken) te maken met qatgebruik?

Hebben de deelnemers zicht op qatgebruik bij Somaliërs die sociale problemen hebben?

Vragen de deelnemers expliciet naar qatgebruik, de frequentie, omvang en aard van qatgebruik.

Gespreksonderwerp 4: Relatie sociale situatie – Qat – andere variabelen

In hoeverre hangen de sociale problemen van Somaliërs, hun qatgebruik samen met de integratiepositie van de Somaliër(werk, opleiding, wachttijd asielpprocedure), achtergrondvariabelen (leeftijd, geslacht), sociale binding (verblijfsduur in Nederland, volledigheid van gezin in Nederland) of bepaalde gebeurtenissen of andere achtergrondvariabelen?

Gespreksonderwerp 5: Gebruik voorzieningen

Hoe vaak komen Somaliërs met sociale problemen bij de deelnemers op spreekuur/bureau? Zijn het elke keer dezelfde klachten of wisselt dit? In hoeverre wordt qatgebruik daarin besproken (door Somaliër of professional)?

Afsluiting: Hulpvraag en -aanbod

Sluit het aanbod voldoende aan op de hulpvraag? Waar wel en niet en wat is verder nodig?

Thema 3: Somaliërs en qatgebruik en hun maatschappelijke integratie

Deelnemers: 1 medewerker van het AZC, 2 werkgevers, 1 onderwijzer, 1 medewerker van de inburgering, 1 medewerker jongerenloket.

Centrale vraag: Welke maatschappelijke/integratieproblematiek bij Somaliërs komen de deelnemers tegen binnen hun werkveld; In hoeverre heeft deze problematiek te maken met qatgebruik.

Inleiding: Kennismaken en introductie van de deelnemers en hun werkveld:

Werkveld: (1) Regio/plaats/wijk waar ze werkzaam zijn, (2) Functie en aantal jaren als zodanig daarin werkzaam, (3) Aantal Somaliërs in het werkgebied: Met hoeveel Somaliërs heeft deelnemer in de afgelopen 4 weken gesproken.

Doelgroep: Met welke Somaliërs hebben de deelnemers te maken binnen hun werkgebied: nieuwkomers, oudkomers, leeftijd, gender.

Gespreksonderwerp 1: Werk en onderwijs

Hoe staat het volgens de deelnemers met de integratie van Somaliërs (werk, onderwijs, taal cursus, inburgeringscursus) binnen hun werkgebied? Welke problemen signaleren de deelnemers bij de Somaliërs op dit vlak (te hoge verwachtingen, onvoldoende taalbeheersing, verzuim, afspraken nakomen, op tijd komen, inzet, taal, gebrek aan vaardigheden, gebrek aan kennis, te weinig inzet, over enthousiasme, vermoeidheid etc.).

Gespreksonderwerp 2: Relatie integratie en Qat

Signaleren deelnemers middelengebruik (roken, alcohol, drugs en qat) op het werk en tijdens het volgen van onderwijs/inburgeringscursus? Signaleren de deelnemers middelengebruik buiten werk/onderwijstijd

Hebben de deelnemers zicht op het qatgebruik bij hun Somalische werknemers, cursisten? Vragen de deelnemers expliciet naar qatgebruik, de frequentie, omvang en aard van qatgebruik. In hoeverre hebben de gesignaleerde problemen te maken met qatgebruik?

Gespreksonderwerp 3: Relatie integratie -Qat en andere variabelen

In hoeverre hangen de problemen met het integreren en hun qatgebruik samen met achtergrondvariabelen (leeftijd, geslacht), sociale binding (verblijfsduur in Nederland, volledigheid van gezin in Nederland, lengte asielpprocedure), gezinsproblemen (relatiespanningen, huiselijk geweld, opvoedingsproblemen) of bepaalde gebeurtenissen of andere achtergrondvariabelen?

Afsluiting: Hulpvraag en -aanbod

Sluit het opleidingsaanbod voldoende aan op de behoefte van Somaliërs? Waar wel en niet en wat is verder nodig?

Thema 4: Somaliërs en qatgebruik en hun financiële- en woonsituatie

Deelnemers: 1 medewerker van de politie, 1 medewerker van de woningbouw, 1 medewerker van de schuldhulpverlening en 1 van de maatschappelijke opvang.

Centrale vraag: Welke financiële - en woongerelateerde problemen bij Somaliërs komen de deelnemers tegen binnen hun werkveld; In hoeverre heeft deze problematiek te maken met qatgebruik.

Inleiding: Kennismaken en introductie van de deelnemers en hun werkveld:

Werkveld: (1) Regio/plaats/wijk waar ze werkzaam zijn, (2) Functie en aantal jaren als zodanig daarin werkzaam, (3) Aantal Somaliërs in het werkgebied: Met hoeveel Somaliërs heeft deelnemer in de afgelopen 4 weken gesproken.

Doelgroep: Met welke Somaliërs hebben de deelnemers te maken binnen hun werkgebied: nieuwkomers, oudkomers, leeftijd, gender.

Hulpvraag: Vanuit welke aanleiding komen Somaliërs in aanraking met de deelnemers? Via wie komen de Somaliërs in contact met de deelnemers.

Gespreksonderwerp 1: Financiële situatie, schulden

Hoe is de financiële situatie bij de meeste Somaliërs die de deelnemers kennen binnen hun werkgebied? Met welke schuldenproblematiek van Somaliërs krijgen de deelnemers veelal te maken? Hoogte van schulden, looptijd, aanleiding/redenen van de schulden, gevolgen van de schulden voor de Somaliër en andere gezinsleden in zijn/haar omgeving? In hoeverre speelt middelengebruik (roken, alcohol, drugs en qat) een rol in de ernst van de schulden?

Gespreksonderwerp 2: Woonsituatie

Wat is de gangbare woonsituatie (huisvesting, type woning, staat van de woning, woonbuurt) van de meeste Somaliërs waarmee de deelnemers te maken krijgen? Welke problemen vormen de aanleiding om in contact te komen met de Somaliërs? Achterstallige betaling van de huur, aanvragen onderhoud woning, burenruzies, uithuisplaatsing, hangen in portiek/straat, qathandel op straat, lawaaioverlast door qathuizen, verkeer?

Gespreksonderwerp 3: Relatie qat en financiële/woonomstandigheden

In hoeverre speelt middelengebruik (roken, alcohol, drugs en qat) een rol in de ernst van de schulden en problemen die samengaan met de woonsituatie van Somaliërs? Hebben de deelnemers zicht op het qatgebruik bij hun Somalische huurders/cliënten? Vragen de deelnemers expliciet naar qatgebruik, de frequentie, omvang en aard van qatgebruik.

Gespreksonderwerp 4: Relatie financiële/woonomstandigheden - Qat

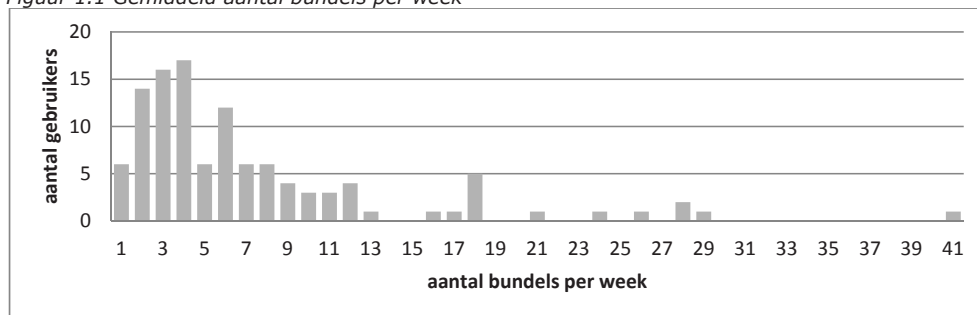
In hoeverre hangen de problemen op het financiële/woon vlak en het qatgebruik samen met de integratiepositie van de patiënt/cliënt (werk, opleiding, wachttijd asielprocedure), achtergrondvariabelen (leeftijd, geslacht), sociale binding (verblijfsduur in Nederland, volledigheid van gezin in Nederland), gezinsproblemen (relatiespanningen, huiselijk geweld, opvoedingsproblemen) of bepaalde gebeurtenissen of andere achtergrondvariabelen?

Gespreksonderwerp 5: Gebruik voorzieningen

Hoe vaak komen Somaliërs met klachten bij de deelnemers op spreekuur/bureau? Zijn het elke keer dezelfde klachten of wisselt dit? Is qatgebruik daarin een gespreksonderwerp?

Bijlage 5 - Cijfers bij de figuren

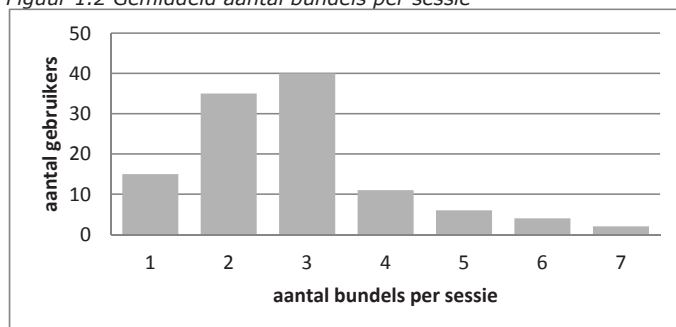
Figuur 1.1 Gemiddeld aantal bundels per week

Cijfers bij figuur 1.1

aantal gebruikers	aantal bundels per week	aantal gebruikers	aantal bundels per week
1	6	16	1
2	14	17	1
3	16	18	5
4	17	19	-
5	6	20	-
6	12	21	1
7	6	22	-
8	6	23	-
9	4	24	1
10	3	25	-
11	3	26	1
12	4	27	-
13	1	28	2
14	-	29	1
15	-	41	1

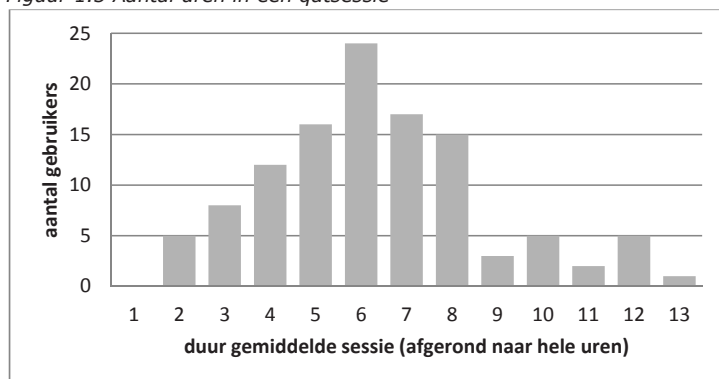
Figuur 1.2 Gemiddeld aantal bundels per sessie

Cijfers bij figuur 1.2

aantal bundels per sessie	aantal gebruikers
1	15
2	35
3	40
4	11
5	6
6	4
7	2

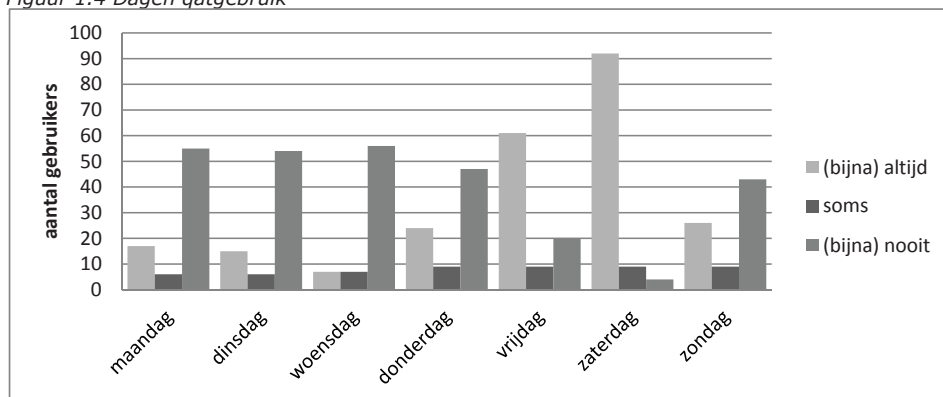
Figuur 1.3 Aantal uren in een qatsessie

Cijfers bij figuur 1.3

duur gemiddelde sessie (hele uren)	aantal gebruikers
1	0
2	5
3	8
4	12
5	16
6	24
7	17
8	15
9	3
10	5
11	2
12	5
15	1

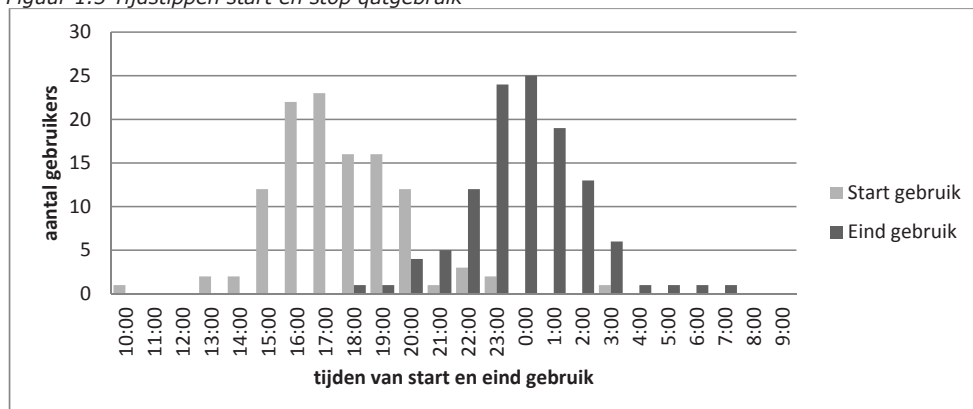
Figuur 1.4 Dagen qatgebruik

Cijfers bij figuur 1.4

Gebruik van qat op deze dag	(Bijna) altijd	Soms	(Bijna) nooit
maandag	17	6	55
dinsdag	15	6	54
woensdag	7	7	56
donderdag	24	9	47
vrijdag	61	9	20
zaterdag	92	9	4
zondag	26	9	43

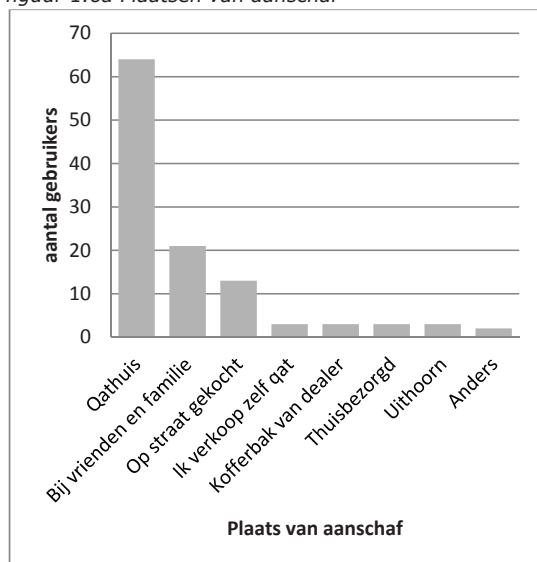
Figuur 1.5 Tijdstippen start en stop qatgebruik

Cijfers bij figuur 1.5

Tijdstip	Aantal gebruikers start	Aantal gebruikers stopt
10:00	1	
11:00		
12:00		
13:00	2	
14:00	2	
15:00	12	
16:00	22	
17:00	23	
18:00	16	1
19:00	16	1
20:00	12	4
21:00	1	5
22:00	3	12
23:00	2	24
0:00		25
1:00		19
2:00		13
3:00	1	6
4:00		1
5:00		1
6:00		1
7:00		1
8:00		
9:00		

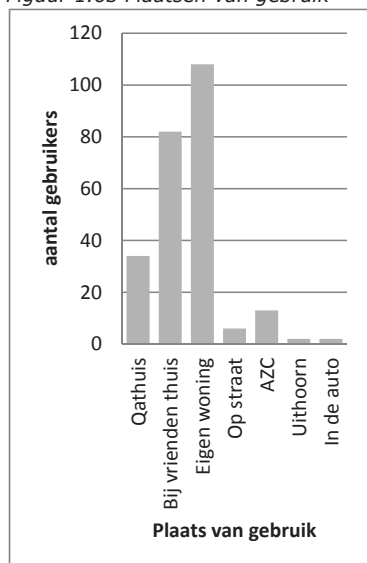
figuur 1.6a Plaatsen van aanschaf

Cijfers bij figuur 1.6a

Plaats van aanschaf	Aantal gebruikers
Qathuis	64
Bij vrienden en familie	21
Op straat gekocht	13
Ik verkoop zelf qat	3
Kofferbak van dealer	3
Thuisbezorgd	3
Uithoorn	3
Anders	2

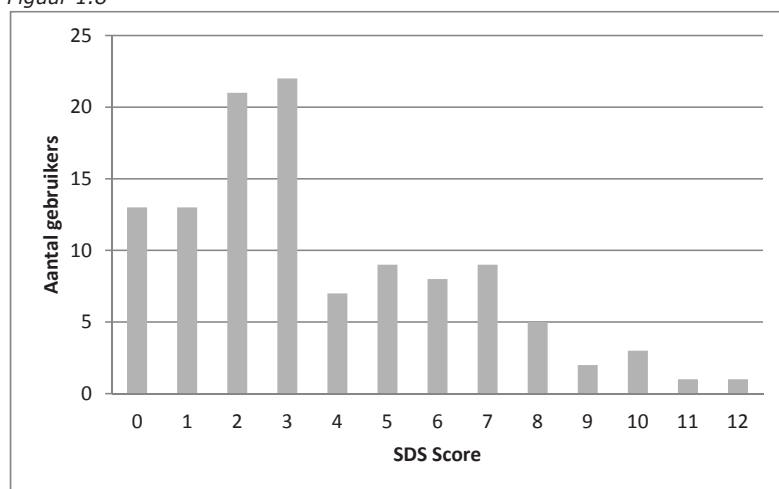
Figuur 1.6b Plaatsen van gebruik

Cijfers bij figuur 1.6b

Plaats van gebruik	Aantal gebruikers
Qathuis	34
Bij vrienden thuis	82
Eigen woning	108
Op straat	6
AZC	13
Uithoorn	2
In de auto	2

Figuur 1.8

Cijfers bij figuur 1.8

SDS score	Aantal respondenten
0	13
1	13
2	21
3	22
4	7
5	9
6	8
7	9
8	5
9	2
10	3
11	1
12	1

In de Somalische gemeenschap in Nederland bestaat de gewoonte te kauwen op de bladeren van de struik *Catha Edulis* Forsk. Deze struik bevat cathinone en cathine, stoffen die effecten geven vergelijkbaar met amfetamine. Door te kauwen op de blaadjes komen deze stoffen vrij en brengen een toestand van euforie en vervoering teweeg. Qat wordt o.a in Jemen en Kenia verbouwd.

Direct na de oogst wordt de qat in bundels verpakt en vervoerd naar o. a. Nederland. Omdat de werkzaamheid van de qat na de oogst snel afneemt, kauwt men qat bij voorkeur zo vers mogelijk. Qatgebruik wordt traditioneel aan Somalische mannen toegeschreven. Tezamen met vrienden of met andere mannen kauwt men thuis of in een qathuis. Dergelijke sessies duren uren en starten meestal aan het eind van de dag, om tot diep in de nacht door te gaan.

Steeds meer signalen wijzen erop dat problematisch qatgebruik door Somaliërs toeneemt. Dit boekje beschrijft de aard en de omvang van het qatgebruik onder Somaliërs die in Nederland wonen. Somalische sleutelfiguren hebben bij 130 qatgebruikers vragenlijsten afgenomen, elf gemeenten en zesenvoertig professionals zijn benaderd om inzicht te geven over de ervaren qatproblematiek in hun gemeenten en werkgebied. Op basis van de bevindingen zijn qatgebruikers als volgt te onderscheiden: 1) De sociale qatgebruikers. Zij kauwen op vrijdag en/of zaterdag, ze werken door de weeks en ondervinden weinig (gezondheid, sociale en integratie) problemen. 2) De problematische qatgebruikers. Zij kauwen veelvuldig qat, ook door de weeks. Door hun qatgebruik ervaren ze gezondheidsproblemen, lopen ze aan tegen conflicten in hun sociale omgeving en zetten ze zich onvoldoende in om optimaal te integreren. 3) De problematische qatgebruiker met zogenaamde multiproblematiek. Zij hebben psychiatrische problemen en zijn veelal verslaafd aan alcohol en/of harddrugs. De groep is klein in omvang maar veroorzaakt veel overlast door alcoholgebruik.